תלמוד בבלי · ראשונים · רש״י · סדר מועד

רש"י על סוכה

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על סוכה

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-סוכה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ב: 6
דף ג. 7
דף ג: 9
דף ד. 11
דף ד: 12
דף ה. 14
דף ה: 15
דף ו. 16
דף ו: 18
דף ז. 19
דף ז: 21
דף ח. 22
דף ח: 23
דף ט. 25
דף ט: 26
דף י. 28
דף י: 30
דף יא. 31
דף יא: 32
דף יב. 34
דף יב: 36
דף יג. 37
דף יג: 39
דף יד. 40
דף יד: 43
דף טו. 44
דף טו: 46
דף טז. 46
דף טז: 48
דף יז. 49
דף יז: 51
דף יח. 53
דף יח: 54
דף יט. 55
דף יט: 57
דף כ. 58
דף כ: 60
דף כא. 62
דף כא: 63
דף כב. 65
דף כב: 67
דף כג. 68
דף כג: 69
דף כד. 70
דף כד: 71
דף כה. 72
דף כה: 74
דף כו. 75
דף כו: 77
דף כז. 78
דף כז: 79
דף כח. 80
דף כח: 82
דף כט. 84
דף כט: 86
דף ל. 87
דף ל: 88
דף לא. 88
דף לא: 90
דף לב. 91
דף לב: 92

דף לג. 94
דף לג: 95
דף לד. 98
דף לד: 100
דף לה. 101
דף לה: 103
דף לו. 104
דף לו: 106
דף לז. 107
דף לז: 108
דף לח. 110
דף לח: 111
דף לט. 113
דף לט: 114
דף מ. 115
דף מ: 117
דף מא. 118
דף מא: 120
דף מב. 122
דף מב: 124
דף מג. 125
דף מג: 126
דף מד. 128
דף מד: 129
דף מה. 131
דף מה: 132
דף מו. 134
דף מו: 135
דף מז. 137
דף מז: 138
דף מח. 140
דף מח: 141
דף מט. 144
דף מט: 145
דף נ. 147
דף נ: 148
דף נא. 149
דף נא: 151
דף נב. 153
דף נב: 154
דף נג. 156
דף נג: 158
דף נד. 159
דף נד: 161
דף נה. 163
דף נה: 166
דף נו. 168
דף נו: 170

דף ב.

מתני' סוכה ורבי יהודה מכשיר - בגמרא מפרש פלוגתייהו:
ושאינה גבוהה עשרה - בגמרא מפרש טעמא:
שלש דפנות - נמי בגמרא יליף להו:
ושחמתה מרובה מצלתה - המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו ועל שם הסכך קרויה סוכה:
מבוי שהוא גבוה - מבוי שהוא סתום משלש צדדין וראשו פתוח לרשות הרבים וחצירות פתוחות לו ויוצאות ובאות לרשות הרבים הרי הוא רשות היחיד לבני חצירות ואסרו חכמים להוציא מרשותו לרשות חבירו בלא עירוב שהחצירות כל אחת רשות לעצמה והמבוי רשות לכולן והצריכו בו שיתוף להשתתף כל החצירות בפת או ביין ולהניח השיתוף באחת מן החצירות ולפי שאין לו מחיצה רביעית וקרוב הוא להיות דומה לרשות הרבים הצריכו היכר בראשו הפתוח לרשות הרבים או לחי זקוף או קורה מכותל לכותל ואם גבוה הקורה מעשרים אמה:
ימעט - ישפיל:
אינו צריך - והתם מפרש טעמא:
סוכה מדאורייתא - דעשרים אמה דילה ילפינן מדאורייתא וקודם שנשנית המשנה נאמרה שיעורה מסיני:
תני פסולה - שייך למיתני בה לשון פסול כלומר לא נעשית כתורה וכהלכה:
מבוי - דכוליה מדרבנן דמדאורייתא סגי ליה בשלש מחיצות ואינו צריך לקורה זו אלא מדרבנן:
תני תקנתא - דלא שייך למתני בה לשון פסול דמאן פסלה קודם שנשנית משנה זו הרי היא תחלת הוראתו ומצותו:
ואיבעית אימא בדאורייתא נמי - שייך למימר תקנתא:
סוכה דנפישי מילתה - ואין דומין תקנותיהן זו לזו וצריך לשנות הלשון לכל תקנה ותקנה כגון בגבוהה ימעט וכשאינה גבוהה יגביה ושאין לה שלש דפנות יעשה לה ושחמתה מרובה יוסיף סכך הלכך פסיק ותני פסולה דמצי למיכללינהו לכולהו בהך פסולה דקיימא לן (פסחים דף ג:) ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה:
מבוי לא נפיש מיליה - באותה משנה:
למען ידעו - עשה סוכה שישיבתה ניכרת לך דכתיב ידעו כי בסוכות הושבתי צויתי לישב הכי דריש ליה ואע"ג דאין יוצא מידי פשוטו דהיקף ענני כבוד מיהו דרשינן ליה לדרשה:

דלא שלטא בה עינא - שאינו רואה את הסכך וסוכה היינו סכך כשמה:
וסוכה תהיה לצל - משמע אין סכך אלא העשוי לצל:
אלא בצל דפנות - שהצללין מגיעין זה לזה מתוך גובהן של דפנות ואין צריך סכך ולקמן מוקי פלוגתייהו לר' זירא בשאין בה אלא ארבע על ארבע דקים להו לרבנן דבהאי שיעורא ליכא צל סכך אלא צל של דפנות:
עשתרות קרנים - שני הרים גדולים והשפלה ביניהם ומתוך גובה ההרים אין חמה זורחת שם בשפלה:
דל דפנות ליכא צל סוכה - שחמה באה מתחתי' נמצא שמה בטל:
שבעת ימים - סוכה של שבעה ותו לא דהיינו עראי ודייה במחיצות קלות:
למעלה מעשרים - צריך לעשות יסודותיה ומחיצותיה קבועין שלא תפול:
עד עשרים אמה דאדם עושה כו' - שפיר דמי דודאי יש בכלל קבע עראי והרי עשה כתורה ועל כרחך לא הקפידה תורה על העראי אלא לשם שיעור לתת לך שיעור בגובהה שתהא יכולה לעמוד על ידי יתידות עראי:

דף ב:

כולהו - הנך אמוראי:
כרבה לא אמרי - דיליף מלמען ידעו:
ההוא - לאו בידיעה דישיבת סוכה קא אמר אלא בידיעות דורות הבאין היקף סוכות ענני כבוד הנעשה לאבות:
לימות המשיח - אותם סוכות יהיו לצל לעונג ולמסתור אבל סוכת מצוה אינה לצל:
תרתי - דאין שם סוכה אלא העשויה לצל דההיא דימות המשיח משום דעשויה לצל קרויה סוכה:
משום קושיא דאביי - דעשה מחיצות של ברזל ושינויא לא משמע להו הואיל וקרא לאו דוקא עראי נקט לא ילפינן מיניה שיעורא:
כמאן - מהנך אמוראי דלעיל אזלא הך כו':
מחלוקת - דר' יהודה ורבנן:
משלט שלטא ביה עינא - דרך דפנות דאי טעמא משום עראי הוא או משום צל בדפנות מגיעות לסכך אמאי מודו רבנן:
ה"ג מחלוקת בשאין בה אלא ארבע אמות על ארבע אמות אבל יש בה יותר כו':
משום צל - דאי משום משלט עינא בטפי מד' אמות פורתא לא שלטא בה עינא:

הכי גרסינן מחלוקת בשאינה מחזקת אלא כדי ראשו כו' - ואם תאמר קשיא דרב אדרב אמוראי נינהו ואליבא דרב:

ראשו ורובו - דרך סעודתן בהסיבה היתה על מטות ומסובין על צד שמאלם ואין אוכלין זקופין ויושבין כמונו לפיכך הוצרך לומר ראשו ורובו לאפוקי קטנה שראשו נכנס בה ושלחנו ולא רובו או ראשו ורובו ולא שלחנו:

כמאן דלא כחד - מהנך דלעיל דמפרשי טעמא דעשרים אמה דאי משום משלט עינא משיעורא דיותר מכדי ראשו ורובו ושלחנו (נמי) לא שלטא וצל נמי ליכא ומחיצות קבע נמי בעיא:

למשכא - למשך הסוכה דאמר בין גדולה בין קטנה לא נחלקו אלא בשאין דפנות מגיעות:

אלא רב הונא ורב חנן - דאמרי טעמא דרבנן בשיעורא דמשכא הוא ומר אמר ד"א ומר אמר ראשו ורובו ושלחנו:

נימא בהכשר סוכה - בארכה וברחבה פליגי דתרווייהו אית להו דכי פליגי רבנן בסוכה המצומצמת בשיעור הכשר אורך סוכה פליגי ובטפי מיהא מכשרי אפילו היא גבוהה דכיון דרויחא איכא צל סכך או טעמא אחרינא להכשירה דרב הונא סבר אי אפשר להעמיד מחלוקתן בפחותה מד' אמות דאם כן בלאו גבוהה מעשרים אמה פסולה דהכשר סוכה בארבע אמות כרבי דאמר לקמן הכי (דף ג.):

אבל יותר מכדי ראשו כו' כשירה - וטעמא דפסול למעלה מעשרים לא ידיע לן כדאמרן לעיל דהך לא כחד:

ומר סבר בכדי ראשו ורובו ושלחנו - וכן ביותר עד ד' אמות פליגי בגובה וטעמא משום צל אבל ביותר מד' לא פליגי דכיון דרויחא איכא צל:

מיתיבי - להנך אמוראי דפרישו דפלוגתא דמתני' כדמפרש ואזיל:

קטן שאינו צריך לאמו - אמרינן לקמן (דף כח.) דחייב לחנכו במצות סוכה:

מדרבנן - שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה כדי שיהא מחונך ורגיל למצות:

דף ג.

משום אוירא - רוח שהוא שולט בה מפני החום:

אלא למ"ד בקטנה פליגי - אבל בגדולה אפילו רבנן מודו:

וכי דרכה של מלכה - והלא נערותיה ומשרתיה מסובים עמה:

לקיטוניות שבה - סוכה גדולה לבני מסיבת' וקיטונית קטנה בתוכה לצניעות והיא בקיטונית יתבא ואע"ג דפסולה לא איכפת לן דאשה פטורה מן הסוכה:

ורבי יהודה סבר כו' - וא"ת לרב חנן דמוקי פלוגתא בשאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושולחנו הכא כיון דבניה גבה הויא לה גדולה ומודו בה רבנן ומאי ראיה של רבי יהודה י"ל דשולחנה בתוך הסוכה הגדולה היתה ובניה על השולחן היו יושבין ראשן ורובן ולא כמסובין הן ולא כזקופין ולי נראה דודאי לרב חנן קשיא והאי תירוצא לרב הונא הוא וכן עיקר דשיעור ראשו ורובו אמרינן לקמן דאינו אלא ז' טפחים ואי אפשר לשבעה בנים בשבעה טפחים:

כב"ש - דאי כב"ה לא בעי שולחנו כדלקמן בפרק הישן (דף כח.):

ודיקא נמי גרסינן ודיקא נמי כדלקמן בגדולה פליגי והוא יושב על הפתח מבחוץ וראשו מושכב לתוכה ושולחנו לפני גופו בבית:

מדקתני - גבי פלוגתא מי שהיה ולא איירי בשיעורא דסוכה:

ואם איתא - דבשיעורא דסוכה פליגי ליתני סוכה המחזקת ראשו ורובו ושולחנו כשרה ושאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ב"ש פוסלין כו':

אמר מר זוטרא דיקא נמי - דבקטנה פליגי ובשיעורא דפוסלין ומכשירין על כרחך אסוכה מהדרי:

אלא לא גרסינן והכי גרסינן לעולם בתרתי פליגי:

פטור מן המזוזה - כולה מפרש טעמא לקמן:

ואינו נחלט - אלא פודהו לעולם ויוצא ביובל אם לא גאלו כשאר קרקע בלא בנין:

מעורכי המלחמה - מי האיש אשר בנה בית חדש וגו' (דברים כ':ה'):

ואין מערבין בו - דרך בתיהם להיות פתוחין לחצר והרבה בתים פתוחים לחצר אחת והן יוצאין דרך חצר לרשות הרבים נמצא החצר רשות לכולן והבתים כל אחד מיוחד לבעליו ואמרו חכמים אין מוציאין מרשות לרשות בלא עירוב שיערב כל הרשויות להיותם רשות אחת ותיקנו ליתן כל בית ובית שבחצר פת וכולן בסל אחד ומניחין אותו באחד מן הבתים ונעשים כולם כאילו דרין באותו בית וכל הבתים דירה אחת ואשמעינן הכא דבית שאין בו ד' על ד' אין צריך ליתן את הפת:

ואין משתתפין בו - שתיקנו חכמים על כל חצר הפתוחה למבוי כדרך שתיקנו עירוב לבתי החצר שיהו נותנין בשיתוף ואם בית קטן זה פתוח לחצר שבמבוי ואין בית אחר פתוח לה אין משתתפין בו אין צריכה ליתן בשיתוף:

ואין מניחין בו עירוב - החצר לאחר שגבו אותו מן הבתים:

דף ג:

ואין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות - דתנן במסכת עירובין (דף נז.) נותנין קרפף לשתי עיירות אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים עושה קרפף לשתיהן להיות אחת שתי עיירות המובדלות זו מזו קמ"א אמות ושליש ויש באמצע בית נמצא אותו בית בתוך שבעים אמה וד' טפחים לשתיהן נעשה אותו בית כעיבור להן כאשה עוברה שכריסה בולטת ומצטרפת להיות שתיהן כאחת ללן באחת מהן שיהו שתיהן לו כד' אמות ומונה אלפים מחוצה להן ואם יש בית פחות מד' אמות אינו חשוב לצרפן:

ואין האחין או השותפין חולקין בו - קס"ד השתא שאין יכולין לכוף זה את זה לחלק לפי שאין בו כדי לזה וכדי לזה:

לימא רבי היא - דלא חשיב סוכה בציר מד' אמות:

ולא רבנן - דכי היכי דמכשרי בסוכה אלמא דירה היא והוא הדין לכל מילי דבית:

כולהו בית כתיב בהו - מזוזות ביתך (דברים ו':ט') כי תבנה בית חדש (שם כב) ובא אשר לו הבית (ויקרא י"ד:ל"ה) כי ימכור בית מושב (שם כה) אשר בנה בית חדש (דברים כ':ה'):

הכי גרסינן אין מערבין ואין משתתפין בו ואין מניחין בו עירוב דלא חזי לדירה עירובי חצירות אין מניחים בו אבל שיתופי מבואות מניחין בו כו':

דלא חזי לדירה - וטעמא דעירובא מפרש בעירובין (דף מט.) משום דירה דבית שנותנין בו הפת של עירוב הוי כאילו כולן דרין בתוכו ונמצאת כל החצר משתמשת לבית אחד הלכך בית דראוי לדירה בעינן ופת נמי אינו צריך ליתן כיון דלא מיקרי דירה אין הדר בו אוסר על בני חצר שאין רשותו כלום:

דלא גרע מחצר - שאינו מקורה והאי נמי סלק הקיפו וקרויו כמי שאינו נמצא שיתוף עומד באויר החצר ותנן (עירובין דף פה:) דשיתוף נותן באויר החצר משום דעירוב החצר לצירוף הבתים הוא להיות כולם כדרים בבית אחד הלכך בעינן בית הראוי לדירה ושתוף המבוי אינו אלא לצרף החצרות וחצרות לאו דירה נינהו והלכך לא בעי דירה אלא באוירא של חצר דיו ובמקום משתמר ויהיו כל החצרות כולן כאילו תשמישן להיות אחד:

מי מינטר לא גרסינן דאי משום נטירותא תרוייהו נטירותא בעו ועוד דבחצר מנטר הוא בכלי ומעירוב פריך דבעיא בית דירה כדמוכח לקמן אלא הכי גרסינן עירובי חצירות

בחצר והתנן הנותן את עירובו כו' - עירוב הגבוי מבתי החצר ונתנו בבית שער היינו בית קטן שלפני שער החצר או מבפנים או מבחוץ ושומר הפתח יושב שם:

אכסדרה - שלפני הבית שקורין פורטק"א:

מרפסת - עלייה ארוכה על פני החצר על פני רשות הרבים ובה פתחים הרבה לפי מחיצותיה ודיורין בכל אחת ואחת ועושין מרפסת ארוכה לפני הפתחים כאורך עלייה וכולן עולים בסולם אחד למרפסת ודרך המרפסת נכנסין ויוצאין כולן. מרפסת אלוי"ר סולם אשקל"א:

אינו עירוב - דלא חזי לדירה שכל היוצא ונכנס עובר עליו:

אלא הכי קאמר עירובי חצירות בבית שבחצר - והאי בחצר דקתני לאו באוירא אלא באחד הבתים שבה ולאפוקי בית שבחצר אחרת שאין מצרפן ושיתופי מבואות דקתני במבוי ה"נ קאמר באחת החצרות שבמבוי ולאפוקי חצר שבמבוי אחרת:

בורגנין - צריף שעושין מן ערבה וקנים לשומרי פירות או לציידי עופות ותניא בעירובין בכיצד מעברין (עירובין דף נה:) בורגנין מתעברין עמה:

למלתייהו - ללינת לילה לאדם אחד:

הא לא חזי למלתיה - דכל בית עשוי לדירת קבע תמיד:

הכי קאמר אין בו דין חלוקה כחצר - ומהו דין חלוקה כדרב הונא ורב חסדא:

חצר מתחלקת לפי פתחיה - חצר שהיו בתים פתוחין לה וחלקוה שני אחין ביניהם זה נטל שלשה בתים קטנים וזה נטל כנגדן בית גדול אם באו לחלק אוירא של חצר זה שנטל שלשה בתים הקטנים נוטל ג' חלקים כמנין שלשה פתחים וזה נוטל רביע לפי שהחצר עשוי ליציאה וביאה שדרך החצר נכנסין ויוצאין מן הבתים לרה"ר ומכניסין משאותיהן ופורקין לפני פתחיהם לפיכך חצר מתחלקת לפי הפתחים:

ורב חסדא אמר - אין צריך ליתן לכל פתח אלא ד"א כנגדן מן הפתח והלאה ורחבן ברוחב הפתח ואפילו הוא רחב י' אמות נוטל ד' אמות במשך וכנגד כל רחבו לפרק משאו ובית קטן זה הפחות מד' אין לפתחו דין חלוקה ליטול בחצר לא כרב הונא ולא כרב חסדא:

דהני מילי - דשקיל חלק בחצר בית דלמיהוי קאי ומבעי ליה לחצר לפרק משאו:

היתה גבוהה מעשרים - פיסקי שמועות הן של כל בני הישיבה שהיו במדרשו של רב אשי שסידרו הגמרא:

ובא למעטה - למעט גובה חללה מכ' ונותן בקרקעיתה להגביה:

לא הוי מיעוט - שאין סופו להניח שם כל ז' מפני הפסד ממונו:

דף ד.

ואף על גב דבטלינהו - לכל שבעה בטלה דעתו אצל כל אדם ואין ביטולו ביטול:
תבן וביטלו - בפיו לשבעה:
תבן ואין עתיד לפנותו - ולא יצטרך לפנותו כל ימי החג ומיהו לא בטלו ממש בפיו:
או עפר - נתן בו סתם ואין ידוע אם עתיד לפנותו אם לאו:
מחלוקת ר' יוסי כו' - וכן עפר ואין עתיד לפנותו יש בו מחלוקת דבטיל לר' יוסי מסתמא ואפי' לא בטלו בפיו ולרבנן לא בטיל והא דנקט עפר סתם משום כחו דר' יוסי דאפי' סתם דלא ידיע אי עתיד לפנותו אי לא אמר דבטיל אבל תבן ראוי לבהמה ולהסקה או לטיט הלכך סתמיה לא בטיל אפילו לרבי יוסי:
הכי גרסינן בית שמילאהו תבן או צרורות וביטלו - ולענין אהלות תנן דטומאה שיש לה אהל חלל טפח אינה בוקעת למעלה מן הגג אבל טומאה רצוצה שאין לה חלל טפח הימנה לגג שכנגדה עד לרקיע טמא דבוקעת ועולה וכן הלכה למשה מסיני והלכך בית שיש בו מת או כזית מן המת ומילאוהו תבן או צרורות וביטלו הויין רצוצה ובוקעת אבל לא ביטלו הוי כמאן דפנייה ויש לה חלל:
תבן ואין עתיד לפנותו הרי הוא כסתם עפר ובטיל - ופליג בין אתבן בין אצרורות דצרורות היינו עפר וקאמר ת"ק דצריך ביטול וא"ל ר' יוסי תבן אם ידוע שאינו עתיד לפנותו הרי הוא בטל מאליו וצרורות אפי' סתמא דלא ידיע אי עתיד לפנותו אי לא מסתמא בטל אלא א"כ ידוע דעתיד לפנותו דההיא הוי כסתם תבן ולא בטיל אלמא דתבן וביטלו עפר וביטלו כולהו מודו דבטיל תבן סתם ועפר ועתיד לפנותו דכולי עלמא לא בטיל תבן ואין עתיד לפנותו ועפר כיוצא בו או אפי' עפר סתם מחלוקת דלרבי יוסי בטיל:
והוצין - של סכך ראשיהן התלויין:
אם צלתם - של אותם הוצין מרובה מחמתם אי הוי שקלת ליה לסכך העליון:
כשרה - דמנינן עשרים מהן ולמטה:
סבר אביי למימר - דכי היכי דבגובהה לא ממעטי להכשיר היכא שחמתן מרובה מצלתן בנמוכה נמי לא ממעטי לפסול ואם חמתן מרובה מצלתן כשרה:
דופן האמצעי - דסתם סוכה בת שלשה דפנות כי מתניתין והרביעית היא כולה פתח:
על פני כולה - שמגיעין ב' ראשי האיצטבא לב' דפנות הצדדין ואיצטבא הוא בנין אבנים וטיט אם יש בה באיצטבא שיעור הכשר סוכה קטנה שבעה טפחים ומשהו דהיינו ראשו ורובו ושלחנו:

כשרה - כל הסוכה שיש לה ג' דפנות והאי הכשר סוכה אפי' מן האיצטבא והלאה דמנינן חללה מראש האיצטבא ומעלה ונמצא דופן אמצעי כולו כשר ודפנות הצדדים ברחב האיצטבא הוכשרו בה הרי כאן סוכה קטנה כשרה ואמרינן לקמן (דף יט.) פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה ומפרשינן ליה אם יש הכשר סוכה ביחד ועוד יש בסוכה משם והלאה פסל היינו סכך העשוי בפסולת גורן ויקב שזהו דרכן ליעשות ויוצא מהכשר סוכה שאין לו הכשר דפנות נידון כסוכה הלכך כל הסוכה כמות שהיא גדולה כשרה:

מן הצד - כגון אם בנה האיצטבא על פני אחד מדופני הצדדים:

אם יש משפת איצטבא ולכותל - השני שהרחיקו ממנו ד' אמות:

פסולה - דלא הוכשרו באיצטבא זו אלא שתי דפנות אותו שסמוך לה מן הצד והאמצעי שראש האיצטבא מגיע לו:

פחות מד' אמות כשרה - שאף הוא הוכשר על ידה דקי"ל (לקמן דף ו:) הלכה למשה מסיני דמכשרי סוכה על ידי עקימת דופן עד ארבע אמות חסר משהו ורואין סכך העליון המחובר לדופן הרחוק כאילו הוא מן הדופן עצמו ועקום עד כנגד שפת האיצטבא וכאן מודדין את גובהן משפת האיצטבא ולמעלה ואף על פי שמתחתיו נמשך כלפי חוץ הואיל וראשו אינו כלה ע"כ זהו גובה חללה והרי נתמעט חללה מתחתיו:

בית שנפחת - גגו וגגין שלהם חלקים הן ושוין ולא משופעים ונפחת הגג באמצעו:

וסיכך - בסכך כשר על פי הפחת ונמצא סכך הכשר מופלג מן הדפנות לכל צד:

פחות מארבע אמות כשרה - שדופני הבית נעשין לה דפנות והתקרה פסולה המפסקת בינתיים רואין אותה כאילו הוא מן הדופן ונעקם הדופן עד כאן ואין כאן סכך פסול אלא דופן ומחובר לסכך כשר:

התם הוא - דאמר דופן עקומה משום דדופן דידה חזי לדופן דאינו גבוה מכשיעור ואין צריך לעקמו אלא כדי לקרבו לסכך:

אבל הכא דלא חזי לדופן - ועקימותו משום דליתחזי למיהוי דופן הוא לא אמר קא משמע לן:

וחקק בה - גומא באמצע:

כדי להשלימה לעשרה - כנגד הגומא ובאותה גומא הכשר סוכה באורך ורוחב:

דף ד:

פחות משלשה - כלבוד הלכה למשה מסיני וחשבינן ליה כאילו החקק לבוד ומגיע עד הכותל לבוד סניף אפושטי"ץ בלע"ז דבר שמאריכין אותו על ידי סניפין כדי לסנוף חקק על חקק:

התם דאיתיה לדופן פחות מארבע אמות - התם דאיכא שם דופן עליו דכל דופן שאינו פחות מי' שמו דופן ואפילו גבוה עד לרקיע הלכך עד ארבע אמות חסר משהו אגמריה רחמנא למשה דופן עקומה:

הכא - פחות מי' אין שם דופן עליו אלא השתא הוא דבעינן לשוייה דופן הלכך במה שאינו דופן לא אגמרי' רחמנא דהא דופן עקומה אגמרי' והאי לאו דופן היא והלכך פחות מג' טפחים בכל דוכתא לבוד הוא שפיר דמי ואי לא לא:

ובנה בה עמוד גבוה עשרה - רחוק מן דפנות הרבה ובו הכשר סוכה שיש בראשו שבעה ומשהו על שבעה ומשהו:

גוד אסיק מחיצתא - של עמוד שמבחוץ סביב הגביהם עשרה סביבות ראשו והרי יש בהן גובה י' וחשובה סוכה על ראשו ודופני העמוד דופנותיה על ידי גוד אסיק וסכך של מעלה כשר לה דאינו למעלה מכ' מראש העמוד:

מחלוקת על שפת הגג - דמחיצת הבית תחתיה כנגד בין הקונדיסין ואיכא למימר גוד אסיק והכא לא אמרינן דבעינן מחיצות ניכרות:

אבל באמצע הגג - שאין תחתיה מחיצות סביב דברי הכל פסולה ולא דייה בארבעת הקונדיסין להיות לה שם ד' מחיצות:

הכי גרסינן ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת - ועל ידי הקונדיסין ר' יעקב מכשירה וכגון שהן רחב טפח לכל צידיהן דאיכא שם מחיצות טפח מצפון לדרום ושם מחיצות טפח ממזרח למערב בכל אחת ואחת כדלקמן ורבנן סברי לא מתכשרה אלא בשתי מחיצות כהלכתן כשיעור משך סוכה ובשלישית אפילו טפח:

אבל בשפת הגג דברי הכל כשרה - דאמרי' גוד אסיק:

דכי אמצע הגג דמי - דאין מחיצות תחתיה דנימא גוד אסיק:

תיובתא דרב הונא - דאמר אבל באמצע דברי הכל פסולה:

באמצע הגג הוא דפליגי - הש"ס הדר ודייק ממתניתא לאותבי תיובתא אחריתי:

בתרתי - חדא למאי דאמר באמצע הגג דברי הכל פסולה ומתניתא קתני דבה פליגי וחדא למאי דאמר מחלוקת על שפת הגג ואנן מצינו למידק ממתני' דבשפת הגג דברי הכל כשרה:

כל שאלו יחקקו ויחלקו - בקונדיסין עגולין קא אמר רואין כל שיש בעוביין כל כך שאילו יחקק וינטל עובי עיגולן וירבעום ויחלקו ויש בהן טפח לכאן וטפח לכאן ולאחר שירבעום יחלקום מבפנים ויעשו אותם כעין מרזבים שלנו שיש להם שתי דפנות שאם אתה זוקפן אחד מדפנותיה עומד ממזרח למערב והשני מצפון לדרום:

נידון משום דיומד - אתה דנו להכשיר כדין שאמרו חכמים לענין פסי ביראות בעירובין (דף יז:) שניתרין בארבעה דיומדין ועל שם שיש לכל אחד שתי מחיצות קרי להו דיומדין דיו עמודין שני עמודין:

שהיה ר' יעקב אומר דיומדי סוכה דיו בטפח - ולא כשל פסי ביראות שהצריכום אמה לכאן ואמה לכאן ועל כרחיך הא דרבי יעקב דאמר יחקקו ויחלקו בעגולין קאמר דאי במרובעין לא אמר אלא יחלקו דהכי אמרי להו בעירובין:

שתים כהלכתן - באורך כל הסוכה וברחבה אחד לארכה ואחד לרחבה:

ושלישית אפילו טפח - דהכי אגמריה רחמנא למשה מסיני דבשלישית סגי ליה בטפח:

רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו - להך מילתא דלקמן:

בכולי סדר מועד - כל היכא דאמרינן האי זוגא כי הדדי בשמעתא איכא אמוראי דמחלפי רבי יוחנן ומעיילי רבי יונתן:

ארון תשעה - גובהו דכתיב ואמה וחצי קומתו ואמה בת ששה טפחים:

דף ה.

ותניא מעולם לא ירדה שכינה למטה - וקרא כתיב דעל כפורת ירד ש"מ למעלה מעשרה מיפסקא רשותא:

למעלה מעשרה טפחים - תירוצא הוא:

שפירש שדי מזיו שכינתו - פרשז נוטריקון קא דריש:

מדת קומתה לא נתנה - מדת עוביה היא קומתה שהיא היתה לארון ככסוי תיבה:

מסגרת - שפה כעין לבזבזין סביב השלחן:

תפשת מרובה כו' - כל דבר שמשמעו מרובה ומועט אם תפשת את המועט יפה תפשת דבציר מהכי לא משמע ואם ימצא שהיה לך לתפוס המרובה הרי הוסיפו לך ולא נטלו ממה שבידך כלום ואם תפשת המרובה לא תפשת שאתה נראה כשקרן בדבריך ושמא המועט יש לך לתפוס ואתה הרבית לתפוס חסרו לך ממה שבידך והיינו לא תפשת אבל כשתתפוש המועט אם יוסיפו טוב ואם לאו מה שתפשת תפשת ומשל הוא:

ונילף מציץ - שהוא מועט ממסגרת:

קדש למ"ד מלמטה גרסינן:

אני ראיתיו ברומי - שהכניסוהו לאוצר המלך כדאמרינן במעילה (דף יז:) בבן תלמיון:

תכשיט - מלבוש לאדם:

מזר - של ארון או של מזבח או של מסגרת זר אינו כלי אלא תיקון כלי לקשטן:

מסגרת נמי הכשר - קישוט שלחן הוא:

למטה היתה - מרגל לרגל היתה נתונה בראשם ודף השלחן מונח עליו:
הניחא כו' - פלוגתא במנחות (דף צו:):
מאי איכא למימר - אדיליף מינה נילף מזר:
ואין פנים - של אדם פחותין מטפח:

דף ה:

בר יוכני - עוף גדול הוא מאד ובבכורות (דף נז:) אמרינן פעם אחת הטילה בר יוכני ביצה במקומנו וטבעה ששים כרכים ושיברה ש' ארזים:
פני פני גמר - ג"ש גמר ובציפרתא לא כתיב פני:
תפשת מרובה - במקום שאתה שומע אף המועט במרובה לא תפשת דיש להקשות תפוס את המועט והרי אתה שקרן בדבריך:
ונילף מפני הכרובים - דזוטרי מטפח:
היינו פני כרוב היינו אדם - הלא שניהן שוין ולמה חלקם הכתוב ומשני לעולם כרוב נמי פני תינוק הוא וזהו חילוקם פני אדם אפי רברבי פני הכרוב אפי זוטרי:
וממאי דחללה עשרה - כיון דמארון וכפורת ילפת עשרה ממאי דחללה עשרה לבד מעובי סככה דלמא בהדי סככה כי ארון וכפורת:
בשליש הבית היו עומדין - שהיו הכרובים שעשה שלמה עומדין בארץ על רגליהם וכתיב קומת הכרוב עשר נמצא קומתו כלה בשליש גובה הבית שהוא שלשים אף כאן במשכן כשהיו הכרובים שעשה משה על הכפורת היה גבהן כלה בשליש גובה הבית:
משכן כמה הוי - גבהו:
תלתיה כמה הוי עשרים - נמצא גובה הכרובים כלה לסוף עשרים טפחים מן הארץ והן עומדין על הכפורת:
דל עשרה טפחים דארון וכפורת - לדעת מראשם של כרובים כמה הוי נמצא מראשם של כרובים עד רגליהם עשרה טפחים:
וכתיב סוככים בכנפיהם - אלמא מכנפיהם ולמטה עד הכפורת קרוי סכך וכנפיהם למעלה לגבהן היו פרוסות אלמא תחת כנפיהם עשרה טפחים חלל עד הכפורת וקרי ליה סוכה:
וממאי דגדפייהו עילוי רישייהו - פריסי דהוה ליה חללה עשרה:
להדי רישייהו - בשוה לראשם דהוה ליה עשרה עם עובי הכנפים:
הניחא לרבי מאיר דאמר - במסכת מנחות (דף צז.):

כל האמות - שבמשכן בין של כלים בין של בנין היו נמדדות בבינונית שהיא אמה בת ששה טפחים והיא קרויה בינונית מפני שיש בת חמשה קטנה הימנה והיא אמת יסוד וסובב ואמת הקרנות ואמת ריבוע של מזבח הפנימי כדאמר במנחות (שם) מהאי קרא ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטופח וגו' ויש גדולה הימנה חצי אצבע כדתניא בפסחים (דף פו.) שתי אמות היו בשושן הבירה אחת יתירה על של משה חצי אצבע שתי אמות ב' מקלות עשויין למדוד בהן האמות שושן הבירה מקום הוא על חומת שער מזרחי של הר הבית ושושן הבירה מצויירת בו הניחא לר"מ שהשוה כל האמות איכא למילף כדילפת דל י' לארון וכפורת פשו להו עשרה מכנפיהם עד מקום מושבם:

מאי איכא למימר - אי מינה ילפת בעי חללה חד סרי ופלגא דארון וכפורת תמניא ופלגא הוא דהוו וכיון דכרובים בשליש הבית עומדין דהיינו לסוף עשרים פשו חד סרי ופלגא תחת כנפיהם:

לרבי יהודה - דלא מצי יליף מקראי כל שיעור מחיצה הלכתא גמירי לה מסיני וגמירי דבציר מעשרה לבר מסככה לאו מחיצה היא ובהכי הויא מחיצה:

שיעורין - של איסורין כגון כזית לכל אכילת איסור וככותבת ליום הכפורים:

חציצין - שהחציצה פוסלת בטבילה:

ומחיצין - הלכות מחיצה:

לשיעורין נאמר - הפסוק מדבר בשבחה של ארץ ישראל שאפילו בדברי תורה צריכין לשער בפירותיה איסורין שבתורה:

כליו על כתפיו - שאינו לבוש בהן:

וסנדליו וטבעותיו בידו - אחוזין בידו טבעותיו דומיא דסנדליו:

טמאין מיד - בלא שהייה דכתיב (ויקרא יד) והבא אל הבית יטמא וכולהו בא אל הבית קרינא בהו:

דף ו.

היה לבוש כליו - דאיקרו להו בגדיו:

הוא טמא מיד - דכתיב והבא אל הבית יטמא:

והן טהורין עד שישהה - דכתיב (ויקרא י"ד:מ"ז) והאוכל בבית יכבס וגו' ודרשינן בת"כ אין לי אלא אוכל ושוכב אוכל בלא שוכב שוכב בלא אוכל לא אוכל ולא שוכב מניין ת"ל יכבס בגדיו ריבה שתי פעמים כתיב יכבס בגדיו ואם סופנו לרבות הכל מה ת"ל והאוכל ליתן שיעור לשוכב כדי אכילה שאין טעון כיבוס בגדים עד שישהה כדי אכילה

וגופו טמא מיד דהכי כתיב והבא אל הבית יטמא ולא כתיב כיבוס בגדים והאוכל בבית דהיינו שוהה כדי אכילה יכבס בגדיו:

אכילת פרס - חצי ככר שיערו חכמים אותו למזון שתי סעודות לעירוב דתנן בעירובין (דף פב:) חציה לבית המנוגע:

פת חטין - שהייתה מועטת משל שעורים:

מיסב - דהיינו דרך אכילה מי שהוא מיסב הוא עסוק באכילה ואינו טרוד בדברים אחרים:

עצם כשעורה - מן המת:

ואינו מטמא באהל - כשיעור זה עד שיהא שדרה או גלגולת שלמה או רוב מנין אברי אדם:

גפן - מה שיערו בו:

כדי רביעית יין - בשאר איסורי נזיר דאיכא למאן דאמר במסכת נזיר (דף לד:) דחרצנים ולולבין ועליו מצטרפין לשיעור רביעית יין שאם יתנם לכוס מלא יין עד שיצא ממנו רביעית יין ואין דומה המשער בכוס מלא מים למשער ביין משום דיין עב הוא ואינו ממהר לצאת אלא נברץ ונגדש על שפת הכוס יותר מן המים:

תאנה - מה שיערו בה:

כגרוגרת להוצאת שבת - שיערו בכל האוכלים:

כל כלי בעלי בתים שיעורן - בנקביהם:

כרמון - דעד שניקב כמוציא רמון שם כלי עליו ומקבל טומאה לפי שבעל הבית חס על כליו וכשהוא מוציא זיתים הוא משתמש בו רמונים אבל כלי אומן שעומד לימכר טהור בנקב כל שהוא:

רוב שיעוריה כזיתים - מת ונבילה ואיסור חלב ודם ופיגול ונותר וטמא וגיד הנשה:

דבש - כל מיני מתיקה קרויין דבש ותמרים מיני מתיקה הן:

כותבת - תמרה:

ליום הכפורים - דלא כתיב ביה אכילה אלא אשר לא תעונה (ויקרא כג) מידי דמייתב דעתיה ומפקע ליה מעינוי:

מי כתיבי - כלום כתיב בתורה עצם כשעורה ובית המנוגע בחטין וכן כולם:

ה"ג בשרו במים שלא יהא דבר חוצץ כו':

נימא אחת קשורה - ומקפיד עליו חוצצת דמיהדק שפיר ולא עיילי בה מיא ואמרינן לקמן גזרינן על מיעוטו המקפיד:

שלש אינן חוצצות - לפי שהשער קשה ולא מיהדק שפיר ועיילי ביה מיא:

את הטפל לבשרו - יהא במים הטפל הדבוק:

דף ו:

דבר תורה - הלכה למשה מסיני:
רובו - רוב שערו מטונף בטיט או קשור אחת אחת ומקפיד עליו חוצץ:
אין מקפיד עליו - הוה ליה כגופיה הואיל ואין סופו ליטלו ובטיל לגביה ולא חייץ:
וגזרו על רובו שאינו מקפיד - הואיל והוי רוב ודמי במקצת לחציצה דאורייתא:
ועל מיעוטו המקפיד - הואיל ודמי ליה בהקפדה:
גזרה - לאו הלכה למשה מסיני הוא אלא גזירה מדרבנן ורובו המקפיד לחודיה הוא דהוי הלכה למשה מסיני:
הא דאמרן - לגובה עשרה:
הניחא לרבי יהודה - דלא נפקא ליה מקראי איצטריך הלכתא:
לגוד - להיכא דצריך למיגד או גוד אחית או אסיק כגון אכסדרה בבקעה דאמרינן בה פי תקרה יורד וסותם:
ולבוד - פחות מג':
דופן עקומה - פחות מד' אמות:
שתים כהלכתן - מזרחית וצפונית כמין גאם או דרומית ומערבית:
כהלכתן - כשיעור משך סוכה:
יש אם למסורת - כמה שכתב משה ומסר בספר תורה לישראל היא האם והעיקר ולא כמו שהוא נקרא:
בסכת תשבו ישבו בסכת כי בסכות הושבתי חד מלא ותרין חסרין:
בסכת - משמע חדא:
לגופיה - דאין דורשין תחילות פסוק הנאמר ראשון אינו לדרשה אלא למשמעי אתא:
הילכתא - הא דאמרינן לעיל הלכה למשה מסיני להכי נמי אתמר ליה הלכתא למחיצות למיגרעיה לשלישית דופן סוכה ולמיסגי ליה בטפח:
סככה לא בעי קרא - דממשמעותא דגופיה נפקא דסוכה בלא סכך לא מקרייא:
דורשין תחילות - לדרשה הוו להו ארבעה:
למחסה ולמסתור וגו' - ובלא ארבע מחיצות לאו מחסה מזרם הוא שהרוח משיב את הזרם דרך דופן הפרוץ:
כנגד היוצא - מקום שהמחיצה כלה באיזה שירצה אם השתים מזרחית צפונית יעשה הטפח בסוף הצפונית במקצועו לצד מערב או במזרחית לצד דרום:

דף ז.

ויעמידנו כנגד ראש תור - (ראש שורה) במקצוע צפונית מערבית באלכסון או מזרחית דרומית כשהמחיצות מערבית צפונית דנראה נוטה לב' מחיצות ומיחזי כארבע מחיצות ראש תור היא תלם מענה של סוף שדה שהתלמים כלים והולכין באלכסון זה ארוך מזה מעט:

טפח שוחק - מודדין בד' אצבעות שאינם נוגעות זו בזו דהוי טפח ומשהו:

ומעמידו בפחות מג' - סמוך לאחת הדפנות ופחות מג' כלבוד והויא ליה כמחיצה של ד' טפחים ומשך סוכה שבעה נמצא רובו של דופן עשוי:

כמבוי המפולש - ששתי הדפנות זו כנגד זו:

כשרה - דהא נמי קרי כהלכתן:

לכל רוח שירצה - שהרי יש כאן ארבעה יוצאין ולאיזה יוצא שירצה יעשנו:

עושה פס - דופן גמור של ד' טפחים ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן אצל מקצוע פס ארבעה דכי אמרינן לבוד איכא ז' טפחים ארוך כדי סוכה קטנה:

שתי דפנות - שלמות כהלכתן כמין גאם דאין נראות מפולשות כי האי:

אמר רבא ואינה נתרת אלא בצורת הפתח - בעירובין (דף יא:) אמר היכי דמי צורת הפתח קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן והכא קאמר רבא דטפח ששנינו בברייתא שמתיר בדופן שלישית אינו מתיר אלא אם כן עשאו לאותו טפח צורת הפתח על פני כל הדופן כולו כיצד קנה של חצי טפח אצל היוצא וקנה של חצי טפח במקצוע שכנגדו וקנה על גביהם מזה לזה הוה ליה כאילו כל הדופן סתום דפתח שיש לו צורת פתח סתימה מעלייתא היא בפרק קמא דעירובין (דף ב:) וזהו טפח שאמרו חכמים:

ונתרת נמי בצורת הפתח - משמע דטפח ששנינו היינו כדפריש רבי סימון לעיל עושה סתימה טפח אצל היוצא ואתא רבא למימר דאם עשה צורת הפתח על פני כל הדופן בשני קנים כל שהוא וקנה על גביהם קאי ליה במקום טפח ומכשר ליה כוותיה דאו האי או האי מכשר:

וצריכא נמי צורת הפתח - משמע דתרוייהו בעינן טפח אצל היוצא וקנה בזוית שכנגדו וקנה שעל גביהם קאי מטפח זה לקנה של זוית:

דקעביד טפח שוחק - אצל היוצא כדרבי סימון:

לא סבר לה מר ונתרת נמי - או האי או האי:

וכן לשבת - אע"פ שצריך לשבת שלש מחיצות ליעשות רשות היחיד שבת של סוכות מותר לסמוך על מחיצות הסוכה אם עשה ברה"ר סמוך לפתחו סוכה דאין בה אלא שתים

כהלכתן ושלישית אפילו טפח מכניס ומוציא הימנה לביתו ואע"ג דבשאר שבתות לא מישתרי אי נמי בשאר מחיצות שאינן של סוכה לא מישתרו בהכי לשבת דסוכה שריא דמיגו דההוא טפח אגמריה רחמנא למשה במחיצות סוכה דליהוי ליה דופן שלימה לסוכה הוי דופן נמי בשבת דסוכה לענין שבת:

דופן סוכה כדופן שבת - כל צידי דפנות שהתירו חכמים לשבת כגון מחיצה של שתי בלא ערב כדאמר בעירובין (ד' טז:) מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים ואע"פ שרחב קנה אינו אלא מלא אצבע ויש בין קנה לקנה שלשה טפחים חסר משהו ואיכא פרוץ מרובה על העומד שפיר דמי דאמרינן לבוד והוה ליה כולו עומד או של ערב בלא שתי כדתנן התם (שם) מקיפין שלשה חבלים הוי היקף נמי לדופן סוכה ובלבד שיהא זהיר שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים כשהוא מקיף כי היכי דאמר לענין שבת דאם כן נפיק ליה מתורת לבוד ודווקא במקומות הרבה דהוי ליה פרוץ מרובה על העומד אבל מקום אחד או שני מקומות הוו להו כפתחים:

שהשבת אינה נתרת - אם יש בה פתחים הרבה שאין בהם צורת הפתח ורבים על העומד ומבטלי ליה לעומד:

מה שאין כן בסוכה - דסגי ליה בשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ואפילו היו לה פתחים בשתי הדפנות אחד או שנים דכי מצטרפת להו בהדי שתים הפרוצות הוה ליה פרוץ מרובה שריא:

מאי לאו - אפילו בשבת שבתוך החג קאמר דלא מישתריא לטלטולי והכי קאמר יתירה הלכות טלטול שבת דסוכה אהלכות הכשר סוכה לאכול ולישן ולצאת ידי חובת סוכה דלענין מיפק ידי חובתו נפיק ובלבד שלא יטלטל בה אלא ארבעה ולא יכניס מתוכה לבית:

לא - הכי קאמר יתירה הלכות טלטול שבת דעלמא אהלכות טלטול שבת דסוכה ששבת דעלמא אינה נתרת אלא בעומד מרובה דליכא למימר בה מיגו ושבת דסוכה נתרת משום מיגו:

ואי שבת דעלמא קאמר אבל שבת דסוכה והלכות הכשר סוכה שוין משום מיגו ליתני נמי יתירה הלכות הכשר סוכה דעלמא דחול אהלכות הכשר סוכה דשבת:

ואילו סוכה דשבת - אם עשויה כמבוי שתי דפנותיה זו כנגד זו סגי לה בלחי זקוף אצל היוצא אע"ג דאין רחבו טפח דמיגו דהוי דופן לשבת הוי נמי דופן לסוכה דהא מר משום דאית ליה מיגו אמר הכי לדידך דאמרת לחי משום מחיצה והזורק למבוי מפולש שיש

לו לחי חייב אלמא מדאורייתא מחיצה היא ומתוכו לרשות היחיד נהי דמדרבנן אסור מדאורייתא מיהא מותר דהא מר משום דאית ליה מיגו אמר הכי:

סיכך על גבי מבוי מפולש שיש לו לחי כשרה - בשבת ולא בחול דמיגו דהוי דופן לשבת למהוי רשות היחיד הוי דופן לענין סוכה:

ההוא לא איצטריך ליה - לאשמעינן דיתירה סוכה דעלמא אסוכה דשבת משום דמרישא שמעינן ליה:

דהשתא מקילתא לחמירתא אמר מיגו - מיגו דהוי דופן לסוכה דקילא הוי דופן לשבת דחמירא:

מחמירתא לקילתא מיבעיא - דמבוי שיש לו לחי זקוף דכשר לסוכה בשבת:

דף ז:

פסי ביראות - בפרק שני דעירובין (דף יז:) תנן דהתירו חכמים משום עולי רגלים לעשות לביראות שברשות הרבים פסין ארבעה כמו דיומדין ורואין כאלו יש מחיצה מזה לזה ונמצא הבור מוקף מחיצות וממלאין מתוכה לתוך המחיצה ואם סיכך על גבן כשרה בשבת דסוכות דמיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה ואע"ג דבעינן שתים כהלכתן:

וצריכא - לרבא למימר הנך תלת שמעתתא לאשמועינן דאמרינן מיגו:

דאי אשמעינן מבוי - הוה אמינא התם הוא דמכשרינן לסוכה ע"י מיגו דאיכא שתי מחיצות מעלייתא:

פסי ביראות - איכא שם ד' דיומדין נוטין לארבע הרוחות שנים לכל מחיצה אמה מכאן ואמה מכאן שהדיומדין רחבין אמה לכל צד:

ואי אשמועינן הנך תרתי - ולא אשמעינן הך דאמרינן לעיל וכן לשבת הוה אמינא מחמירתא לקילתא הוא דאמר מיגו:

חמתה מחמת סכך - פוסלת בה ולא חמתה מחמת דפנות:

פרוכת מחיצה היא - דכתיב (שמות כו) והבדילה הפרוכת לכם וגו':

ורבנן - אמרי לך מאי וסכות דאמר רחמנא:

ליכוף בה - למעלה פורתא כעין גג יעשה ממקצתה:

דירת קבע - ראויה להשתמש קבוע ונראית כבית:

שלש כהלכתן - ופרשינן טעמא למעלה (דף ו:) למחסה ולמסתור מזרם:

בראש הספינה - שהיא גבוהה מאד כספינות הים שהן גדולות והרוח באה ועוקרתה ובראש העגלה נמי כיון דניידי מתחזי כעין עראי:

ב"ש פוסלין - דראוי לתשמיש בעינן:

כמין צריף - גגה ודפנותיה באין כאחד כעין כוורת שאין גג ניכר לבד והדפנות לבד:
או שסמוכה לכותל - עשה קנים ארוכים וסמך ראשו אחד מוטה על הכותל וראשו אחר מוטה על הארץ דגגה ודופנה אחד שאין לה גג ואין נאה לדירה:
כשובך - עגולה:
ככבשן - עגולה דלית ליה כאחרים:
כדי לישב בה כו' - סביבות הקיפה מבפנים:
כמאן - בעי ר' יוחנן סוכה גדולה כל כך כרבי דאמר ד' אמות בעינן בתמיה דעל כרחך לית לן תנא דמפיש בשיעורא דסוכה כוותיה וכי בעי רבי יוחנן כולי האי אליבא דמאן אמרה:
באמתא יתיב - כל אחד מקומו אמה נמצא הקיפה כ"ד אמות וקיימא לן (עירובין דף יג:) כל עגול שיש בהקיפו ג' טפחים יש ברחבו טפח דכתיב (דברי הימים ב ד':ב') בים שעשה שלמה עשר באמה משפתו אל שפתו עגול סביב וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב לעשר אמות רוחב שלשים אמה היקף אלמא הכא נמי בתריסר אמות היקף סגי דנהוי פותיא ארבעה:

דף ח.

הני מילי - דבהיקף ג' איכא רווחא טפח:
בעיגולא - רוחב טפח יש בו והוא עגול וכל עגול אין רחבו אלא באמצעו ואנן בעינן ד' אמות מרובעות שיהא ארבע בצידיה כמו באמצעה ובריבועא איכא הקיפא טפי:
מכדי כמה מרובע יתר על העיגול רביע - מתני' היא בארבעים ותשע מדות והדברים נראין לעינים דאילו אמה עגולה חוט שלש אמות מקיפה ואמה מרובעת צריכה חוט ד' לסובבה אמה לכל רוח:
בשיתסר - היקף סגי:
ה"מ - דסגי בשיתסר מהאי טעמא דמרובע יתר על עיגול רביע:
בעיגולא דנפיק מיגו ריבוע - אם היקפת בחוט של ט"ז אמה בקרקע בריבועא תמצא בתוכו ארבע מרובעות ואם היית צריך לעגלו מבפנים ולהוציא קרנות ריבועו אתה עוגלו בחוט י"ב ונמצא חיצון יתר על הפנימי רביע אף כאן אם היתה מרובעת סוכה זו דיה להיות כדי שישבו בהיקיפה ששה עשר בני אדם:
אבל בריבועא מגו עיגולא בעינן טפי משום מורשא דקרנתא - אבל עכשיו כשעשה אותה עגולה אם לא היה הקיפה אלא ששה עשר נמצא האמצע רוחב הרבה מארבע וצידיה הולכים וכלים עד לכלה ואין אתה מוצא בצידיה ארבע שאין לה זויות ורבי ארבע

מרובעות בעי וצריך אתה לעשות על כרחך היקף עיגולה גדול כדי שתוכל לרבע מתוכה ארבע מרובעות שיש להם זויות:

מכדי כל אמתא בריבועא כו' - כשאתה מודד אלכסון שלהם אתה מוצא לכל אמה שבריבוע תוספת שני חומשים כך שיערו חכמים:

בשיבסר נכי חומשא סגי - שהרי אינך צריך להרחיב עיגול זה אלא שתמצא בתוכו ד' מרובעות וכשאתה מושיב לתוכו טבלא מרובעת יהא חוט העיגול המקיפו נוגע בקרנות הריבוע נמצא עיגול זה רחב מתוכו כמזוית לזוית של ריבוע שהוא חמש אמות ושלשה חומשים ודבר עגול כל רחבו שוה כאלכסונו כן אמצעו שהרי אין לו זויות נמצא תוכו חמשה ושלשה חומשין על חמשה ושלשה חומשין וכל שיש ברחבו טפח בעיגול צריך היקפו שלשה נמצא לחמש אמות רחב חמש עשרה אמה היקף ולשלשה חומשין תשע היקף שהן שתי אמות פחות חומש הרי שיבסר נכי חומשא פחות חומש:

לא דק - ר' יוחנן במילתיה לצמצם ואמר טפי דכל כמה דהויא גדולה טפי עדיפא:

לחומרא - אם אמר להוסיף על השיעור דלא חש לצמצם לא הוה קשיא לן אבל השתא דבציר ליה שיעורא והכשיר את הפסולה קשיא לן מי לא דק במילתיה דלא ליקיל:

באמתא יתיב - ואי הוה מצריך רבי יוחנן להושיבם לתוכה ודאי איכא לאקשויי:

אלא ר' יוחנן מקום גברי לא קחשיב - בתוך הסוכה אלא סביבותיה מבחוץ הוא אומר להושיבם הרי פיחתנו מן החשבון מרוחב העיגול שתי אמות על שתי אמות שכשאתה סובבו בחוט סביבו מבחוץ היקפו עשרים וארבע אתה מוצא בתוכו שמונה על שמונה דכל שיש בהיקפו שלשה יש ברוחבו טפח ועכשיו שהדפנות מפנימה למושבן אינו רחב אלא ששה על ששה דהא גברא באמתא יתיב והוצאת לך אמה מזה ואמה מזה לכל צד:

כמה הוו להו תמני סרי - בהקיפה יש שמונה עשר דהא רחבה ששה על ששה:

ולחומרא לא דק - שהוסיף מעט על השיעור ולא צמצמו ומיהו פורתא אוסיף דלא הרחיבו בתוכו יותר על שיעורו אלא שני חומשין דהיינו שליש ששה חומשין שהוסיף בהקיפו וליכא לאקשויי כדאקשת לעיל טובא מי לא דק:

ורבנן דקיסרי אמרי - לעולם מקום גברי בעינן דלהוי לתוכה עשרים וארבע אמות:

דעיגולא מגו ריבועא ריבעא - מפיק מן הריבוע כשאתה עוגל את המרובע מתוכו:

דף ח:

אבל ריבועא מגו עיגולא פלגא - כשאתה מרבע בתוך העיגול אתה מוציא ממנו חצי השיעור הנשאר בו דהיינו תילתא דכוליה הלכך לשש עשרה ריבוע צריך העיגול המקיפו סביב להיות עשרים וארבע:

ולאו מילתא היא - דהא ראינו דלא הוי שיעורא כולי האי אלא שיהא רחב כשיעור אלכסונא של מרובע וכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונו:

שתי סוכות של יוצרים - כך היה דרך של יוצרי כלי חרס בימיהן עושין להם שתי סוכות זו לפנים מזו בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור:

פנימית אינה סוכה - אם בא לישב בתוכה לחג לשם סוכה ואע"ג דלא בעינן סוכה לשם חג דהא כבית הלל קיימא לן דמכשרי סוכה ישנה במתניתין (דף ט.) הכא אינה סוכה דלא מינכרא מלתא דלשם סוכה הוא דר בו דהא כל ימות השנה דייר התם ורוב תשמישו וסעודתו ושינתו שם:

וחייבת במזוזה - לעולם משום דכל דירתו בה:

החיצונה סוכה - ויוצא בה ידי חובתו ואין צריך לסותרה ולעשותה לשם חג כבית הלל ומשום היכירא דמצוה ליכא למיסר דכיון דכולה שתא לאו הכא דייר והשתא דייר בה איכא היכירא:

ופטורה מן המזוזה - לעולם דלאו דירה היא שאינה עשויה אלא לצאת ולבא דרך שם ולהכניס שם תגרים:

ותיהוי כבית שער הפנימית - דקי"ל במנחות בהקומץ רבה (מנחות דף לג:) דחייב במזוזה מדרבנן בית שער פירק"א בלע"ז שלפני הבית:

משום דלא קביע - לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער:

סוכת גוים - שעשויה לדור בה בימות החמה:

סוכה מ"מ - אפילו פחותה מאלו ולקמיה מפרש מאי היא:

מאי כהלכתה - מאי אתא לאשמועינן דאילו שתהא צלתה מרובה מחמתה ובדבר שכשר לסכך בו פשיטא אטו משום דריעא במילי אחרנייתא שלא נעשית לשם סוכה תתכשר אף בפסולות:

אמר רב חסדא - האי כהלכתה דקאמר הוא שמסוככת יפה דמוכחא מלתא שעשייתה הראשונה לצל היתה ולא לצניעות בעלמא דאע"ג דסוכה לשם חג לא בעינן לשם סוכה בעינן ולצל הוא דמיקריא סוכה שסוככת מן החורב:

רקב"ש - סימן רועים קייצים בורגנין שומרי פירות ולקמן פריך מאי גריעותייהו דהני מהנך דלעיל דקרי ליה סוכה מכל מקום:

רועים - שעשו סוכה בשדה לישב בתוכה מפני השרב ושומרים צאנם:

קייצים - שומרי קציעות השטוחין בשדה לייבש:

בורגנין - שומרי העיר וכולן ישראלים הם אבל סוכה זו לא לשם חג נעשית:

סוכה מכל מקום - דאפילו פחות מאלו והיינו הנך דלעיל כדמפרש לקמן דהאי תנא חשיבי ליה הני משום דישראלים נינהו וחייבין בסוכה וראויה סוכתן להכשיר יותר מסוכת גנב"ך גוים נשים בהמה כותים שאין חייבין בסוכה:

אלימא - חשובה להכשיר:

סוכת רקב"ש לא קביעי - פעמים רועין כאן ופעמים רועין כאן כשאכלו את המרעה וכן קייצים כשיבשו הולכין להם וסותרין סוכתן:

דף ט.

מתני' סוכה ישנה - כדמפרש שעשאה קודם לחג שלשים יום ולא פירש שהיא לשם חג:

בית שמאי פוסלין - דבעו סוכה לשמה וזו סתם נעשית ואילו תוך שלשים לחג הוה כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג שלשים יום סתם העושה לשם חג הוא עושה אבל קודם שלשים סתמא לאו לחג:

ובית הלל מכשירין - דלא בעינן סוכה לשם חג:

כשרה - לבית שמאי איצטריך:

גמ' סוכה לשם חג - דכתיב סוכות לה' לשם מצות המלך:

על החגיגה - שלמי חגיגה שם שמים חל עליהם לאוסרן עד לאחר הקטרת אימורין דזכו בהו בתר הכי משלחן גבוה כעבד הנוטל פרס:

חג - חגיגה:

חג הסוכות תעשה - סוכות תעשה לחג סרס המקרא ודרשהו:

בחולו של מועד - אם לא עשאה מתחילה:

פלוגתא דרבי אליעזר בפרק הישן (לקמן כז:):

ופרכינן לבית הלל דלא בעו לשמה נימא גבי ציצית נמי לית להו דרב יהודה אמר רב:

עשאה - לציצית:

מן הגרדין - פרניי"ש שתולין בסוף הטלית מותר האריגה וגדל שם הציצית מינה ובה:

מן הקוצין - חוטין שנתקו בשתי וקושרים אותן ותלויין לראשיהן בבגד לאחר שנארג וקרי להו קוצין על שם שבולטין כקוצים:

מן הנימין - כגון טלית שתפרוה או שעשו בה אימרא במחט וראשי חוטי התפירה תלויין בה ומהן גדלו הציצית:

פסולה - הואיל ותלויין ועומדים כל אלה בבגד ולא נתלו בה לשם ציצית לאו עשיה לשמה היא:

מן הסיסין - פקעיות כדוריות של חוט לומשיי"ש:

כשרה - הואיל וכשנתלו בבגד לשם ציצית נתלו עשיה לשמה היא דטויה לשמה לא בעינן שאין טויה מן העשיה:
כי אמריתה קמיה דשמואל - רב יהודה תלמידו של רב ושל שמואל היה לאחר פטירתו של רב היה אומר שמועות משמו כך אמר לי רב וכשהרצתי דברים לפני שמואל נחלק עליו מ"מ תרוייהו עשיה לשמה בעו:
אלמא - לא גרסינן אלא ה"ג אף מן הסיסין פסולה דבעינן טויה לשמה דמאן דגרס אלמא משמע דהאי דמותיב קאמר לה ואם כן לא מותיב אלא מדשמואל ולא מילתא היא דרב נמי עשיה לשמה בעי:
למעוטי גזולה - דבעינן תעשה לך משלך:

דף ט:

מתני' כאילו עשאה בתוך הבית - ופסולה כדתניא בברייתא בגמ':
התחתונה פסולה - דשני סככין יש לה וקרא פסיל סוכה תחת סוכה כדלקמן:
אם אין דיורין - בגמרא מפרש לה:
גמ' למה לי למתני כאילו עשאה בתוך הבית - מההוא קרא דנפקא לן תוך הבית נפקא לן תחת האילן ולמה לי למיתלי האי בהאי:
הא קא מצטרף סכך פסול - מחובר סכך פסול הוא דכתיב (דברים ט"ז:י"ג) באספך מגרנך ומיקבך ממה שאתה מאסף מגרנך עשה סוכתך בפסולת גורן כגון קשין ובפסולת יקב כגון אשכולות ריקניות וזמורות אלמא תלוש בעינן ומהני צל האילן לצל הסכך להשלים צלתה של סוכה:
בשחבטן - השפיל ענפיו למטה מעורבין עם סכך כשר ואין נראין בעין וסכך כשר רבה עליו ומבטלה דמדאורייתא כל מילי בטל ברובא כדתנן במתני' (לקמן דף יא.) אם היה סיכוך מרובה מהן כשרה:
מאי למימרא - למה ליה לרבא למימר כשרה ולמתניתין למה ליה למימר כאילו עשאה בתוך הבית לאשמועינן דלא פסול אלא דומיא דבית האי לאו תחת שני סככים הוא דכיון דחמתו מרובה דענפיו מועטין וסכך כשר רבה עליו מהיכא תיתי למיפסל לאו משום שני סככים איכא דהא חד סככה הוא ולאו משום מחובר איכא דהא בטל ליה ברובא שמע מינה מהכא שמסככין על קני הגג שקורין לט"ש אע"פ שסמוכות זו לזו בפחות מג' כיון שחמתן מרובה מצלתן ואומר רבי דזהו השיעור כשהקנים והאויר שביניהן בשוה כדאמרינן (לקמן דף כב:) כזוזא מלעיל כאסתרא מלתחת ובעוד שהן

הכסוי והקנים בשוה אין צריך לנענע אבל אם הקנים רבה נוטל אחת מבינתים וכל לשון חבטה שבהש"ס לשון השפלה והמפרש חבטה תלישה או שליפה טועה דאי מחובר הוא מאי אהני ואי תלוש הוא הא קתני או קצצן מכלל דרישא מחוברים ועוד אי תלוש הוא צלתה מרובה מחמתה אמאי לא הלא נפלו על הסכך וגבי הדלה עליה אמאי בעי סיכוך הרבה מהן:

אטו היכא דלא חבטן - דאיכא משום מחובר דמצטרף סכך פסול לכשר דאינו מעורב ביניהם ולחודיה קאי ולא בטיל:

הדלה - הרים ופשט עליה כעין דלית שקורין טרייל"א:

קיסוס - עשב המתפשט מאד ושרשיו כאילן ועיקרו כאילן וקורין לו אידר"א ומתפשט ועולה על החומות:

פסולה - משום מחובר:

היכי דמי - סיכוך הרבה מהן דמכשיר ליה בביטול אי דלא חבטן דלא בטיל אמאי כשירה:

הא קמצטרף - ונמצא מסכך במחובר ואף על פי שהוא רחוק ומובדל מרבה הוא את הצל וצריך להיות צלתה מרובה מחמתה לבד מזה:

אלא דחבטן - דבטיל אגב כשר והוה ליה כוליה כשר:

דיעבד - דקתני הדלה:

ה"ג שתיהן כשירות היכי דמי כגון שהתחתונה חמתה מרובה מצלתה ועליונה צלתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה בתוך עשרים שתיהן פסולות ה"ד כגון דתרוייהו צלתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה למעלה מכ' תחתונה כשרה ועליונה פסולה היכי דמי כגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה והעליונה חמתה מרובה מצלתה וקיימי תרוייהו בתוך כ' עליונה כשרה ותחתונה פסולה היכי דמי כגון דתרוייהו צלתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה בתוך כ' פשיטא תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריכא ליה מ"ד ניגזר דילמא מצטרף סכך פסול כו' ול"ג בהא סיומא וכגון דקיימא עליונה כו' - ופירושו שתיהן כשרות ה"ד כגון שהתחתונה חמתה מרובה דסכך דידה כמאן דליתיה הוא דתרוייהו מתכשרן בסכך העליון והוא דקיימא עליונה בתוך כ' לארץ דהוי סכך כשר אף להכשיר תחתונה:

שתיהן פסולות כו' וקיימא עליונה למעלה מכ' - לגגה של תחתונה שהיא קרקעיתה של עליונה:

דף י.

תחתונה כשרה ועליונה פסולה ה"ד כגון שהתחתונה צלתה מרובה כו' - דסכך של עליונה לאו סכך הוא ולא מיפסלה תחתונה משום סוכה תחת סוכה ועליונה פסולה משום דחמתה מרובה מצלתה וכגון דקיימי תרוייהו בתוך כ' לארץ דאי עליונה למעלה מעשרים אף תחתונה פסולה משום דמצטרף סכך פסול בהדי כשר משום דסכך למעלה מעשרים פסולה אבל כי קאי בתוך כ' לצטרף ובלבד שלא יהא צלתה מרובה מחמתה דתפסיל תחתונה משום סוכה תחת סוכה:

ה"ד דתחתונה פסולה - משום סוכה תחת סוכה:

וקיימא עליונה בתוך כ' - לגגה של תחתונה דהוא קרקעיתה דעליונה:

פשיטא - דכי חד מנייהו חמתה מרובה לאו סוכה תחת סוכה היא ומאי אשמעינן רבי ירמיה:

תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריכא ליה - כדקיימא עליונה בתוך כ':

מ"ד ניגזר - למיפסל תחתונה משום זמנין דקיימא עליונה למעלה דלא מסיק אדעתיה למיחש אתחתונה משום צירוף פסול עם כשר ומדחזי לעליון חמתה מרובה סבר כמאן דליתיה הוא ולא פסיל לתחתונה קמ"ל דלא גזרינן הא אטו הא:

וכמה יהא - הפסק בין סכך לסכך ותפסול תחתונה משום סוכה תחת סוכה דלא נימא חד סוכה הוא:

טפח - אבל בציר מטפח חד סככה הוא:

טפח על טפח ברום טפח מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה - הלכה למשה מסיני הוא אבל פחות מטפח לא מביא ולא חוצץ לא מביא את הטומאה [אם] טומאה תחת ראשו אחד וכלים תחת ראשו שני והיא קורה ארוכה ורחבה טפח וראויה להביא טומאה לא מייתי משום דליכא רום הפסק טפח ממנו ולקרקע ולא חוצץ אם יש כלי על גבה כנגד הטומאה אפילו עד לרקיע טמא דטומאה רצוצה שאין לה אהל טפח בוקעת ועולה:

שלא מצינו מקום חשוב - להיות רשות לעצמו לא כרמלית ולא רה"י פחות מארבעה כדאמר ביציאות השבת (דף ז.) והכא נמי לאו רשות לעצמו היא לאקרויי סוכה תחת סוכה:

כהכשרה כך פסולה - משום שתי סוכות פסלה קרא וכי לית בה בעליונה הכשר סוכה לאו סוכה היא ולא פסלה:

אי נימא דיורין ממש - שאין בה אדם:

אטו דיורין גרמי - מכל מקום סוכה תחת סוכה היא:

אלא לאו שאינה ראויה לדירה והיכי דמי דלא גבוה י' מכלל דת"ק כו' - וקשיא לשמואל מדרבנן:

כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא - האי אין ראויה לדירה דקאמר ר' יהודה לאו בשאין גבוה קאמר דא"כ לת"ק נמי כשרה אלא כשאין בריאה וחזקה לקבל כסתות וכרים של עליונה ולישן תחתונה כשרה מהאי טעמא דשמואל דכהכשרה כך פסולה וכיון דעליונה לא חזיא למידר בה שהרי אין תחתונה מקבלתה לא פסלה:

ופרכינן מכלל דת"ק סבר כו' - סוף סוף שמע מינה דרבנן לית להו דשמואל והוא הדין לשאינה גבוהה כו':

ומשני איכא בינייהו כו' - דרבנן סברי כיון דיכולה לקבל בדוחק שם סוכה על העליונה ומיפסלא התחתונה ורבי יהודה סבר כיון דליכא תשמישא להדיא לאו שם סוכה עלה דעליונה:

מתני' הנשר - שלא יהו עלין וקיסמין נושרין על שולחנו וסדין דבר המקבל טומאה הוא ופסול לסכך כדלקמן (דף יא.):

או שפירס על גבי קינוף - כלומר או אפילו לא פירסו מפני הנשר אלא לנוי על מטתו:

על גבי קינוף - הן ד' קונדיסין לד' רגלי המטה וגבוהין ומניח כלונסות מזה לזה על גביהן ופורס עליהן סדין ומרחיקן מן הסכך דהשתא לא משום מסכך בדבר המקבל טומאה מיפסלא דהא לאו לסכוכי שטחם התם:

פסולה - משום דאינו יושב בסוכה דאהל מפסיק ביניהם:

אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה - שאינן אלא שנים והן יוצאין באמצע מטה אחד למראשותיה ואחד לרגליה ונותנין כלונסא מזה לזה ופורסין עליו סדין והוא משפע לכאן ולכאן ומשום דאין לה גג טפח רחב למעלה לא מיקרי אהל:

גמ' ל"ש אלא מפני הנשר - דשויה סכך להגין הלכך מפסיל משום מקבל טומאה:

אבל לנאותה - אין שם סכך עליה וכשירה וי"מ טעמא דפסולה משום שני סככים ואי אפשר דא"כ לרב חסדא לא מפסיל אלא אם כן מופלג ד' דהא איהו אמר לעיל ארבעה וכיון דמיפלגי ד' תו לא מצי למימר אבל לנאותה כשרה דהא איהו פסיל לקמן בנויי סוכה המופלגין ד' מן הסכך משום שני סככין:

בקרמין המצוייריו - מעשה אורג כגון בגדי צבעונין שקורין אובריי"ן:

ובסדינים המצוייריו - שצורתן בולטת כגון מעשה רוקם או מעשה אורג שקורין גלינשק"ש:

יינות שמנים - נותנין בכוסות של זכוכית לנוי:

דף י:

הכל לפי תנאו - וכגון דאמר איני בודל מהם כל בין השמשות של יום טוב הראשון דלא חל קדושה עלייהו והכי מוקים לה במסכת ביצה בהמביא (דף ל:) ותנאה אחרינא לא מהני בהו קתני מיהת סדינין והיינו סייעתא:

דילמא מן הצד - לדפנות קאמר אבל למעלה אימא לך אפילו לנאותה נמי מסכך במקבל טומאה קרי לה:

אין ממעטין - קרמין הפרוסין למעלה לנוי אין ממעטין בגובהה מעשרים להכשירה דלאו מין סככה נינהו דאי סכך הוו הוה מיפסלה משום מקבל טומאה ולא לפוסלה משום פחותה מי':

ומן הצד ממעטין - לה משיעור ז' טפחים דהא אינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו:

איטמישא - נישורה במים:

והא קחזו לה דרטיבא - שהיא לחה ומוכחא מילתא דלנגבה שטחוה ולא לסכך:

לכי יבשה קאמינא לך - דתשקלה:

נויי סוכה - סדינין הפרוסין תחת סכך לנוי:

פסולה - משום אהל מפסיק ואשתכח דלא גני בסוכה ולרב נחמן כיון דלנוי סוכה יהבינהו בטלה לגבה:

רב נחמן - אב בית דין היה ונגיד ומצוה בבית ראש גולה ועושין על פיו:

שלוחי מצוה אנן - להקביל פני ראש גולה דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל ופטרינן כדתנן לקמן (דף כה.) שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה:

כילה - הפרוסה סביבות המטה ואע"פ שיש לה גג שאין גגה משופע כשל נקליטין אלא שוה כשל קינופות:

והוא שאינה גבוהה עשרה - מן המטה דבציר מגובה עשרה לאו אוהלא הוא:

הא לא קתני הכי - בברייתא דמפרש להו בגוה דהכי תנא נקליטין שנים כדפירשתי לעיל יוצאין באמצע המטה למראשותיה ולמרגלותיה:

דקביעי - אבל כילה לא קביעה בחזקה כקינופות הלכך כי לא גבוהה עשרה לא חשיב:

כהכשרה כך פסולה - כל כמה דלא מקרייא עליונה סוכה לא מיפסלא תחתונה:

התם דלמפסל סוכה - קאתייה משום סוכה תחת סוכה:

הכא דלשוייה אוהלא - שלא ישן תחתיו אבל שאר הסוכה כשרה:

בציר מעשרה נמי הוי אוהלא - היכא דקביעה:

וקורא קריאת שמע - דכיון דלאו אהל הוא לא אמרינן למקום שרובו שם ראשו נזרק וליתסר משום לא יראה בך ערות דבר אלא הרי הוא כמוציא ראשו חוץ לחלוקו:

דף יא.

ה"ג ובית נמי אע"ג דלא גבוה עשרה כיון דקביע הוי אוהלא דלא גרע מקינופות - והך מלתא שמעתא באפי נפשה הוא דלא תימא בית ככילה דאי לא גבוה לישתרי להוציא ראשו חוץ לחלון:

כילת חתנים - אינה כשאר כילה ואין עושין לה גג והיא סביבות המטה וגגה משופע כשל נקליטין:

ליהוי כקינופות - וליפסלא אף בפחות מי':

לגבי קינופות לא קביעי - לחשוב כמותה ליפסול אף בפחות מי':

לגבי כילה קביעי - הלכך אינהו פסלי בי' אפילו לית להו גג וכילה לא פסלה אפילו בי' כי לית לה גג:

כר' יהודה - לקמן מפרש בפרק הישן:

נוהגים היינו ישנים תחת המטה - דמטה לגבי סוכה אהל עראי הוא שמסלקין אותה ממקום למקום:

דלגבה עשויה - לשכב על גבה ולא תחתיה להיות לו אהל הלכך לאו שם אהל עליה וטעמא לאו משום עראי הוא אלא לאו שמה אהל:

אבל כילה דלתוכה עשויה - ולאהל הלכך שם אהל עליה ואע"ג דעראי הוא לא מיפקע שמיה קמ"ל רבה דטעמא דרבי יהודה התם כו':

מתני' הדלה - טרלי"ד בלע"ז:

קיסוס - איר"א בלע"ז והוא נדלה כגפן:

פסולה - שאין מסככין במחובר דאמר מר (דף יב.) באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר:

הרבה מהן - ומבטלן ברוב:

או שקצצן - אף לאחר שסככה בהן ולא אמרינן תחילת עשייתה בפסול ופסולה:

זה הכלל כו' - בגמרא יליף לה:

ואין גידולו מן הארץ - כגון עורות בהמה ואפילו לא מקבלי טומאה כגון שמחוסרין מלאכה:

גמ' ויתיב - רב יוסף וקאמר הכי הא דתנן או שקצצן כשרה אמר רב עלה נהי דאין צריך לחזור ולסותרה כולה אבל צריך הוא לנענע קצת אותם שהוסככו במחובר לאחר קציצתן

דתהוי להו הך כעשייה דאי לא פסולה משום תעשה ולא מן העשוי דהכי משמע סוכות תעשה כשאתה עושה אותה תהא ראויה לסוכה ולא מן העשוי בפסול שאינו ראוי לסוכה ואתה מתקנו בתיקון מועט כי האי דמכשר לה בקציצה ולא הדר סתר לה ומיהו נענוע קרוב לסתירה הוא שמגביה כל אחד לבדו ומניחו וחוזר ומגביה את חבירו ומניחו:

אהדרינהו רב יוסף לאפיה - בכעס:

אכשורי מכשר - בלא נענוע דקסבר קציצתה זו היא גמר עשייתה והיכי דמי תעשה ולא מן העשוי כגון החוטט בגדיש לעשות לו סוכה שהסיכוך היה מאליו ואינו נוגע בו לעשות שום מעשה אלא פוחת אחת מדפנותיו ונכנס לעומקו ונוטל העומרים ומשליך והסוכה נעשית מאליה דופנותיה וסככה אבל זה שקיצצן זהו מעשה שלה שנגמר בהכשר:

רמא תכלתא - הטיל ציצית:

לפרזומא דאינשי ביתיה - לטלית אשתו דקסבר לילה זמן ציצית הוא וראיתם אותו (במדבר ט"ו:ל"ט) פרט לכסות סומא אבל כסות לילה חייב והויא מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות:

תלאן - לציציות בכנפות הטלית חוט אחד כפול ד' ותוחבו בכנף ועודנו חוט א' כופלו והרי הן שמנה כפלים ופוסק ראשין שלהן ונעשין שמנה חוטין ורב עמרם שכח ולא פסקן עד שעשה כל הגדילים וקשריהם ונמצאת עשוין בפסול דאין בה אלא חוט אחד ואתא לקמיה כו':

הטיל לב' קרנות בבת אחת - שעשה ארבע כפלים ארוכין כשיעור שתי ציציות ותוחב ראשו אחד בכנף זה וראשו אחר בכנף זה וכפף הראשין עד שהגיעו זה לזה לאמצע ארכה:

מאי לאו קושר - עשה הגדיל בזו ובזו ואחר כך פסק אמצעה ונעשו שתים ואע"פ שנעשו בפסול דכולה קודם שנפסקה חוט אחד הוא:

דף יא:

בעינן כנף בשעת פתיל - בשעה שפותלו שתולה בו הפתילים בעינן כנף אחד ולא שנים:

לעולם - ואפילו מפסקן לשנים לאחר קישור וקשיא לרב:

וסיכך על גבן פסולה - ול"ג בברייתא אם היה סיכוך הרבה מהן או שקצצן:

דשלפינהו שלופי - פשחן מן האילן עד שניתקן ומתוך שאין קציצתן ניכרת כל כך ששוכבין ראשי פשיחתן אצל האילן לא הוי עשיה מעלייא:

מ"מ תלאן ואח"כ פסק קשיא לרב - דמכשר:

כתנאי - אי אמרינן קציצתן זו היא עשייתן או לא:
עבר וליקטן - ענבי ההדס דתנן לקמן (ד' לב:) אם היו ענביו מרובין מעליו פסול דהוה ליה מנומר ולא הדר הוא ואם מיעטו כשר ואין ממעטין בי"ט דמתקן מנא להכשיר את הפסול וקתני בברייתא עבר על דברי חכמים שאמרו אין ממעטין בי"ט ולקטן בי"ט פסול:
סברוה - רבנן דבי מדרשא דבעו למישמע מינה דבלקיטתן זו היא גמר עשייתן פליג:
דכולי עלמא - תרוייהו הנך תנאי סבירא להו:
לולב צריך אגד - לאגוד שלשה המינין כאחד ושייכא בה עשיה:
וילפינן לולב מסוכה - בבנין אב מה מצינו בסוכה שיש בה מעשה והקפידה תורה על העשוי בפסול אף לולב כן:
לא ילפינן לולב מסוכה - לפסול בה את העשוי:
ואיבעית אימא - אם הוה סבירא להו לתרוייהו לולב צריך אגד ושייכא ביה עשיה דכולי עלמא דילפינן לולב מסוכה למיפסל ולקיטתן לאו זו היא עשייתן:
ר"ש סבר לולב צריך אגד - לאגוד שלשה המינים ושייכא ביה עשיה ועל כרחך מבעוד יום אגדו עם ענביו וכי לוקטו בי"ט הוה ליה מן העשוי:
לא ילפינן - לא למדוה ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא א"כ למדו מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו ושמא מקראות הללו לא לדרוש גזירה שוה נכתבו:
ואנוהו התנאה לפניו במצות - סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה:
ואד יעלה מן הארץ - שמע מינה עננים גידולי קרקע נינהו וסוכה מעננים ילפינן שהרי זכר לענני כבוד הוא כדכתיב כי בסוכות הושבתי ומתרגמינן ארי במטלות ענניי:
אין מקבל טומאה - דלא נאמרה טומאה אלא בכלים ואוכלין ומשקין ואדם וזה איננו אחד מאלה:
ענני כבוד היו - סוכות שאמר הכתוב שהושיבם במדבר:
סוכות ממש - מפני החמה בשעת חנייתן היו עושים סכות:
מאי איכא למימר - מי יאמר לנו שלא היו מסוככות בכלים ובגדים ועורות:
כי חגיגה - כל בהמה לרבי יוחנן גדולי קרקע הן שמן הקרקע גדילים וניזונין אבל דגים ומלח וכמהין ופטריות לאו גידולי קרקע נינהו וגבי מעשר קרינן להו לבהמות גידולי קרקע דאמר קרא (דברים י"ד:כ"ו) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו' מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע וכו' ומיהו כיון דלא קמה מילתייהו דרבי יוחנן דהא פרכינן עלה אי מה חגיגה בעלי חיים וכו' וילפינן טעמא מגרנך ומיקבך לא סמכינן עלה לאכשורי לסכך בעורות דנהי דגידולי הארץ איקרי על שם שהארץ מגדלתן במרעה ופרנסה אבל גידולים מן הארץ לא אקרי אלא דבר הצומח מן הקרקע ולא בהמות דתניא

בהשוכר את הפועלים (ב"מ ד' פט.) פועלים אוכלין בדבר שגידולו מן הארץ וגמר מלא תחסום שור בדישו מה דיש מיוחד דבר שגידולו מן הארץ כו' יצא החולב והמחבץ והמגבן אלמא לאו גידולין מן הארץ קרי להו תנא:

דף יב.

פסולת גורן - קשין:

פסולת יקב - זמורות ואשכולות ריקנים:

גורן עצמו ויקב עצמו - הקשין עם התבואה ואשכולות עם הענבים דהוה ליה דבר המקבל טומאה האוכל:

יקב כתיב - דמשמע לאחר שנעשה יין:

קרוש - קפוי:

הא מילתא הוה בידן - עד השתא היינו סבורין לידע טעם משנתנו מן המקרא הזה דבפסולת הכתוב מדבר דאי אפשר לסכך ביין:

ואתא רבי ירמיה - שהזכיר לנו יין קרוש הבא משניר:

ושדא ביה נרגא - קצצה בגרזן כלומר השיב תשובה ניצחת:

רב אשי אמר - שפיר משמע פסולת מקרא דכתיב באספך מגרנך משמע שאתה אוספו ונוטלו מן הגורן וגורן הוא האוכל ומה שאתה אוסף ובורר מתוכו הוא הפסולת:

צאו ההר - פסוק הוא בספר עזרא לעשות סוכות ולא הזכיר כאן אלא דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ:

היינו עלי הדס היינו עץ עבות - מהו זה ומהו זה להזכיר שניהם במקרא הלא אחד הם דההדס הוא עץ עבות על שם שהעלין מורכבין זה על זה כמין עבותות ושרשרות:

הדס שוטה - שאינו כשר ללולב לפי שאין עבותו עשויה של שלש שלש עלין:

מתני' וחבילי זרדין - מין קנים הם שעושין זרדין טוייל"ש בלע"ז ואוגדין אותם ובעודן לחין בהמה אוכלתן ולכי יבשי עומדים להיסק:

אין מסככין בהן - כשהן קשורין ובגמרא מפרש טעמא:

וכולן - הפסולין ששנינו בסכך:

כשרין לדפנות - דכל סוכה הכתוב סכך משמע דדופן לא איקרי סוכה ודנפקא לן (לעיל ד' ו:) דפנות מבסכת בסכת בסכות מייתורא דקראי ילפינן ולא ממשמעותא הלכך סוכות תעשה באספך מגרנך אסככה הוא דקאי:

גמ' שמעית מר' יוחנן תרתי - פי' טעם שני דברים האמורים במשנתנו שמעתי ממנו:

חדא הא - דחבילין מ"ט לא מסככי בהו וחדא הא דתנן במתניתין החוטט בגדיש לעשות לו סוכה נוטל מן העומרים למטה סמוך לארץ ונכנס לתוכו ועושה חלל כשיעור סוכה וסכך עשוי ועומד מאליו אינו סוכה ופירש לי ר' יוחנן טעמיה בחדא מיניהו אמר טעמא משום גזרת אוצר דמדאורייתא כשרה הוא ורבנן הוא דגזור שאם אתה אומר כן אין אדם עושה סוכה אלא הולך ואוכל וישן באוצרו במקום שלא נשתמש שם כל ימות השנה והוא עשוי ועומד ולא לשם סכך של צל דנהוי שם סוכה עליה ואפילו שם סוכה שאינה של חג אלא כבית בעלמא ובחדא מינייהו פירש טעמא דפסולה מדאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי:

ולא ידענא הי מינייהו - פירש לי ר' יוחנן משום גזירת אוצר והי מינייהו משום תעשה ולא מן העשוי:

נחזי אנן - ונשמעה ממה דאמר ר' יוחנן בדוכתא אחריתי:

פעמים שאדם בא מן השדה - כל ימות החמה:

ומניחה ע"ג סוכה - שיש לו כל ימות השנה למקנהו ומניח החבילין שם לייבשן ולא לסכך וכשמגיע החג נמלך עליהם לסכך:

והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי - בפסול וזה שנסכך שם שלא לשם סכך אפילו לצל אלא לייבש אין שם סוכה חל עליו והלכך גזור רבנן שלא יסככו בחבילין אפילו הוא מטילן עליה לשם סוכת החג גזירה משום חבילין דכל השנה דאיכא פסול דאורייתא אלמא טעמא דמתניתין דהכא משום גזירת אוצר היא ומדרבנן כל דבר שאדם מקצה ומכניס לקיום קרי אוצר וחבילין שאדם מכניס כל ימות הקיץ לימות חורף קרי אוצר:

ומדהא משום גזרת אוצר - שמע מינה הך דחוטט בגדיש פסולה מדאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי היא דהא שמעיה ר' יעקב לר' יוחנן בחדא מינייהו פסולה דאורייתא:

ורבי יעקב - דלא ידע לפרושי הי מינייהו פסולה דאורייתא והי מדרבנן:

הך דרבי חייא - דמפרש בהדיא לא הוה שמיע ליה:

אמר רב אשי - מקשי אדרבי יעקב:

אטו - תרוייהו טעמי מי ליכא למימרינהו בשתי המשניות:

חבילי קש משום גזירת אוצר איכא - מדרבנן:

משום תעשה ולא מן העשוי - דאורייתא ליכא בתמיהה מי לא משתמע נמי מתניתין דבאותם שניתנו שם כל ימות החמה קאמר דלא נמלך עליהם לסיכוך דהויא לה היא גופה פסולה דאורייתא ומהיכא שמע ר' יוחנן דמתניתין דהכא לאו מדאורייתא קאמר:

וחוטט בגדיש נמי משום תעשה ולא מן העשוי איכא משום גזירת אוצר ליכא - מי לא מצינן למימר נמי דאפילו סתר הכל כלפי מעלה ונענע עומרין שעל הסכך וחזר והניחן לשם סוכה קא פסיל ליה מתניתין מדרבנן משום גזירת אוצר דזימנין דלא מנענע ונעשין מאיליהן כדאמרת גבי חבילים דפסלת להו אפילו מניחן שם לשם סכך מדרבנן משום גזרה דכל ימות השנה לאוצר ומהיכא דייק רבי יוחנן הנך טעמי דמוקי להך מדאורייתא והך מדרבנן:

אמר לך - ר' יוחנן מתניתין גופייהו דייקי כוותאי מתניתין דהכא קתני אין מסככין בהן ולא קתני אינה סוכה משמע מדאורייתא סוכה היא הלכך על כרחך במניחן עכשיו לשם סכך קאמר ומדרבנן ולא בנמלך על המונחין ועומדין דפסולה מדאורייתא וגבי חוטט בגדיש קתני אינה סוכה משמע לגמרי אינה סוכה דפסולה מדאורייתא אלמא בשלא נענע הסכך לשם סוכה קאמר אבל נענע כשר דהא אסיק אדעתיה ותיקן וליכא למיגזר בה משום זימנא אחריתי שהרי המעוות תיקן וכל שכן שלא יעוות:

דף יב:

סככה בחיצים - בית יד של חצים פלקיי"ש בלע"ז:

זכרים - כעין שלנו שתוחבין אותה בבית קיבול של חץ:

כשרה - דאע"ג דכלים נינהו פשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה:

נקבות - שיש נקב בראשו והחץ עשוי כמרצע ונכנס לתוך הנקב הוו להו מקבלין שבכלי עץ וראויין לקבל טומאה ופסולה:

העשוי למלאות - מילוי עולם שלא להתרוקן עוד:

אמר רבה בר בר חנה - שמעתי ג' דברים מר' יוחנן השנים פירש והשלישי השיב איני יודע:

סככה באניצי פשתן פסולה - שכן ראויה ליטמא בנגעים כדאמר בבמה מדליקין (שבת דף כז:) האונץ של פשתן משיתלבנו (פי' אניצי) לאחר שתיקנו במסרק שקורין צרבי"ש ועשאן אונץ שקורין רישט"א:

בהוצני פשתן - שמעתי מר' יוחנן כשרה דהיינו כשהוא בהוצין שלו כמו שגדל ולא נשרה במי המשרה ולא נופץ במכתשת:

והושני פשתן איני יודע - אם כשרה או פסולה:

והושני עצמן איני יודע - מאי קרי ר' יוחנן הושני:

מה נפשך - לפרש בהם:

שמא דייק - במכתשת ולא נפיץ במסרק קרי הושני ואמר בהו איני יודע:

אבל תרי - שרוי במי המשרה:
ולא דייק - הוי בכלל הוצני כי ההוא דלא תרי ולא דייק וכשרה:
או דלמא תרי ולא דייק נמי הושני קרי להו - ואף הן בכלל ספיקא ולא הוה פשיטא ליה להכשיר אלא בדלא תרי ולא דייק:
שושי - פלייי"א בלע"ז:
שווצרי - ארניז"א בלע"ז שושי ושווצרי מיני ירקות ורבי מכיר פירש שווצרי ארב"א שקורין פלקיר"א והוא שעליו רחבין וגדל ביערים:
מסככין בהם - שאינם מקבלין טומאה לפי שאינן מאכל אדם:

דף יג.

דסרי ריחייהו - מבאיש ריחם:
היזמי והיגי - מיני סנה:
דנתרי טרפייהו - נושרין עלין שלהן:
אפקותא דדיקלא - מוצא הדקל כשהוא סמוך לקרקע יוצאים בו דוקרנין הרבה סביב סביב:
ואע"ג דאגידי - שמחוברין ענפי האילן יחד ודמי לחבילין דאמרן אין מסככין בהן:
ואע"ג דהדר אגיד להו איהו - הענפים של מעלה כדי להשכיבן מפני שמתפצלין לכאן ולכאן ונוקפין למעלה ואין סותמים הנקב:
אגד בחד לא שמיה אגד - כל דבר יחידי המחובר יחד ואוגדו בפני עצמו אינה אגודה עד שיתן דבר אחר עמו ויאגדם יחד:
דוקרי דקני - כעין אפקותא דדיקלא אלא שזה של קנים וזה של דקלים:
קנים ודוקרנים - משמע תרי מילי ודוקרנים כמו יחפור בדקר (ביצה דף ב.) פל"א בלע"ז:
קנים של דוקרנים - שיוצאים בגזעם כמין דוקרנים הרבה:
מסככין בהן - ולא משווינן להו כחבילה:
מרריתא דאגמא - חזרת של אגם:
אזוב - כל היכא דכתיב אזוב דריש ליה הכי:
ולא כל אזוב שיש לו שם לווי - הכא נמי מרור כתיב ולא מררתא דאגמא דהוא שם לווי:
כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה - שיש בו מכמה מינין וכל אחד שם לווי לו כמו אזוב כוחלית וקודם מתן תורה היה זה שמו ובאתה תורה והקפידה שכתוב בכמה מקומות אזוב ולא נכתב באחד מהן אחד משמות הללו ש"מ אסתם אזוב קפיד רחמנא:

הני - מרריתא לא נשתנה שמם קודם מתן תורה וכשניתנה תורה לא היו קרויין אלא מרור סתם וכשהזכיר מרורים אף זה היה במשמע:

לא שמיה אגד - לא לענין חבילה לסכך ולא לענין אגודת אזוב:

שלשה קלחין - שרשין:

ובהן שלשה גבעולין - גבעול לכל קלח גבעול הוא קנה האמצעי שהזרע בראשו כקנבוס ופשתן:

רבי יוסי אומר - לקמן מפרש פלוגתייהו:

שיריו - אם נפל האחד לאחר זמן שיריו כשרים בשנים:

גרדומיו - כשמזין בו פעמים הרבה מתוך שגבעוליו רכים משתברים וכל שהוא המשתייר באגודה כשר ובלבד שישתייר מכל אחד ואחד כל שהוא שתהא שם אגודתו קיימת:

קא סלקא דעתיה - דהא דאמר רב חסדא שנים מחלוקת רבי יוסי ורבנן הכי מפרש פלוגתייהו והכי שמעינן לה דמדשיריו שנים לר' יוסי תחילתו נמי שנים דיעבד:

למצוה - לכתחילה:

ומדרבי יוסי - בעי שלש מיהא למצוה מכלל לרבנן דאמרי שלשה לעכב דאי אינהו נמי למצוה ולא לעכב מאי אתא רבי יוסי לאיפלוגי ומאי מחלוקת דקאמר רב חסדא דלרבי יוסי שמיה אגד ולרבנן לא שמיה אגד:

אזוב שתחילתו שנים - פסול וכן אזוב שלשה ונפלו שנים מן האגודה ונשתייר אחד פסול:

ואינו כשר כו' - כלומר אין תחילתו כשר אלא בשלשה דבציר מהכי לאו אגודה היא ואין שירים כשרים אלא בשנים:

איפוך - סברא דידן דאמרן לעיל קא סלקא דעתיה דנפרשה לרב חסדא הכי דלר' יוסי שלשה לעכב כדמפרש הכא בהדיא ומכלל דשלשה (לרבנן שמע רבי יוסי) דקאמרי למצוה ולא לעכב:

והתניא - ובניחותא:

לרבנן לא גרסינן שאין זו לשון גמרא ומיהו על כרחך רבנן קאמרי לה דהא ר' יוסי שלשה לעכב שמעינן לה:

אזוב שתחילתו שנים - כשר:

ושיריו אחד - נמי כשר:

ולא פסול - בתחילתו עד שיהא אחד וקס"ד דסיפא נמי הכי מיפרשא ואין שיריו פסולים עד שיהא אחד ולהכי פריך שיריו אחד סלקא דעתיך ליפסל והא קתני כשר:

דף יג:

אלא - אתחלתו קאי והכי קאמר אין תחילתו פסול עד שיהא הוא כשיעור שיריו דהיינו אחד אלמא לרבנן שלשה דקאמרינן לעיל למצוה דאי לעכב הא מני לא רבי יוסי ולא רבנן:

איסורייתא דסורא - חבילי קנים שהיו עושין למכור בשוק ומוכרין אותם במנין:

מסככין בהן - ואין בהם משום גזרת אוצר דכל ימות השנה לפי שאין דרך להצניעם באגדם:

אלא למנינא בעלמא - אגדינהו עד שימכרו והלוקחן לייבשן מתיר אגדן הלכך המסכך בהן לשם סוכה אינו צריך להתיר אגדן:

צריפי - כמין כוך עגול ככובע ונחבאים בתוכו ציידי עופות:

דאורבני - עשוי מענפי ערבות וגודלין אותו מתחתיו פיו רחב ולמעלה קושרין ראשי הנצרים בחבל קשר אחד כעין כלי מצודות שצדין דגים קטנים שעושין בגומא שקורין יונק"ש אבל אין בצריף שלשה וארבעה בתי אריגה כמו שיש למצודה:

ראשי מעדנים - קשר העליון מעדנים כמו התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח:ל"א):

מתתאי - לצד פיו הוא קלוע:

דשרי להו - מתיר ראשי החוט שהוא קלוע בו ואינו צריך להפקיע הקליעה:

שאינו עשוי לטלטלו - כגון זה שמשהתיר קשר העליון אם אתה מטלטלו הוא ניתק מאליו שאין לו אלא פיו קלוע כמין גדיל לאחוז את הנצרים:

ירקות שאמרו חכמים - בפסח שאדם יוצא בהן ידי מרור חזרת ועולשין ושאר חברותיהן דקות הם טינב"ש בלע"ז הלכך אין חוצצין בפני הטומאה אם סיכך בהן גג ומדרבנן הוא דגזור עלייהו שלא יסמכו עליהן לחוץ בפני הטומאה דלמא סמכי עלייהו לכי יבשי נמי מיהו בעודן לחין חוצצין מדאורייתא משום דלא מקבלי טומאה דלאו מאכל אדם נינהו (דאי מקבלי טומאה לא חייצי בפני הטומאה) ולכי יבשי אין חציצתן חציצה כדמפרש דמפרכי ונפלי:

ומביאין את הטומאה - בעודן לחין וכל כמה דלא יבשי אהל הוא מדאורייתא:

ופוסלין בסוכה משום אויר - כשיעור שאויר פוסל בה דהיינו בשלשה טפחים כדאמרינן לקמן בפירקין (דף יז.) אויר בשלשה ולא משערינן להו לפסול כשיעור שאר סכך פסול דאוכל הראוי לקבל טומאה הוא וסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה טפחים באמצע וארבע אמות מן הצד אלא כי אויר דיינינן להו לחומרא ובשלשה:

הבוצר לגת - הבוצר ענבים לדרוך אותם אין להם ידות להביא העץ טומאה על האוכל לפי שאינו צריך לבית אחיזה ולא ניחא ליה בהן וכי אתרבו ידות לטומאה בהעור והרוטב (חולין דף קיז.) הני מילי ביד הצריכה או בכלי או באוכל:

הקוצר לסכך - אין הקשין מביאין טומאה על האוכל דלא ניחא ליה בחיבורין דאוכל בסכך לא מיבעי ואי לאו דפסולת מרובה עליו הוה פסיל לה לסוכה:

מאן דאמר - דקוצר לסכך אין לו ידות:

כל שכן בוצר - לגת דלא ניחא ליה בהנך ידות:

דנמצייה לחמריה - מוצצות את היין ומפסידות:

דלא ליבדרן - ניחא ליה באוכל המחובר בהן שאם יבדיל ראשי שבלים מן הקשים שמא יתפזרו וילכו לאיבוד:

נימא דרב מנשיא - דאמר קוצר אין לו ידות תנאי היא:

סוכי תאנים - ענפי תאנים:

פרכיליו - זמורות:

מכבדות - ענפי דקל:

כשירין - לסכך:

על הידות - כדי בית יד סמוך לאוכל אף הוא צריך ביטול שגם הוא מקבל טומאה:

לרבי אבא - דאמר בוצר אין לו ידות אבל קוצר יש לו ודאי תנאי היא על כרחיה מבעי למימר אנא דאמרי כאחרים דאמרי יש לו דאילו תנא קמא לא מיתוקם כוותיה דהא אמר אין לו ואי בקוצר לאכילה ונמלך לסיכוך כל שכן דהוה ליה למימר יש לו וקאמר אין לו הלכך לא מיתוקמא כרבי אבא:

אלא לרב מנשיא - דאמר קוצר לסכך אין לו מי מידחיק לאוקמי מילתיה כתנאי ולמימר אנא אמרי כתנא קמא ואחרים פליגי או מוקמינן למתניתין בקוצר לאכילה ונמלך לסכך ומשום הכי אמרי אחרים דיש לו ידות אבל בקוצר לסכך אחרים מודו נמי דאין לו:

ומי בטלה מחשבה - קבלת טומאה בהכי ואפילו לא נטמאו קודם שנמלך מיהו ירדה להן תורת קבלת טומאה על ידי מחשבה ראשונה ומי בטלה קמייתא במחשבה בתרייתא:

דף יד.

יורדין לידי טומאה במחשבה - מי שחשב עליו שזה יהא גמר מלאכתן כגון שעיבדו לדרגש או לדולבקי כיון שעיבדו מקבל טומאה ואלמלי עיבדו לרצועות וסנדלין אין מקבלים טומאה עד שיגמרו למלאכת הסנדלין:

ואין עולים מטומאתן - ממחשבת תורת קבלת טומאה אין עולין במחשבה כגון עיבדו לשלחן ולדרגש וחישב עליו לרצועות וסנדלין אין מחשבתו מבטלתן מתורת קבלת טומאה:

אלא בשינוי מעשה - עד שיתן בו איזמל:

מעשה מבטל מידי מעשה - אפילו עשה בו מעשה מוכיח מתחילה לשלחן כגון שקיצצו סביבותיו ליפותו כיון שנתן איזמל בו לחתכו לסנדלין מבטל מעשה ראשון וכל שכן שמוציא מידי מחשבה שלא היה בה מעשה:

וכי תימא הני מילי - דלא מבטלין בתרייתא לקמייתא בכלים דחשיבי ומשיצא עליו שם כלי במחשבה אינה נוחה להפקיע שמה:

שבססן - לקמיה מפרש מאי היא:

טהורות - דגלי דעתיה דלא ניחא ליה בהו וטהרו מלקבל טומאה הידות האלה עוד ולא הביאה טומאה על האוכל עד שיגיע טומאה באוכל עצמו:

ור' יוסי מטמא - טעמא מפרש לקמן:

בשלמא למאן דאמר - האי בססן היינו שהתיר אגדן של עומרין לשון מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז:ו') מתגוללת כלומר כיון שהתיר אגדן השבלין מתגוללין בגורן לפי שנוחין להתפזר או לשון כנה דמתרגמינן ואת כנו ית בסיסיה (שמות ל) כלומר הכנו לדשן:

שפיר - לא קשיא לך דאליביה מצית למימר דקיימי רבנן כוותיה כיון שהתיר אגדן דלא הוי אלא כמחשבה בעלמא דגלי דעתיה דלא ניחא ליה בידות שלהן שאין הידות ראויות לשבלין אלא כדי לאוגדן בהם והאי מוכח דלא בעי לאוגדן:

אלא למאן דאמר בססן ממש - שדשן לידות ברגלי בהמה או במקבת כמו בשמך נבוס קמינו (תהילים מ"ד:ו') בוססו את חלקתי (ירמיהו י"ב:י') והכא דאיכא מעשה רבה הוא דאמר דקא מטהרי רבנן אבל במחשבה לא אמר:

מאי איכא למימר - אי בקוצר לאכילה מוקמת לה להיא דלעיל מאי טעמא דרבנן:

הכא נמי - פלוגתא דאחרים ורבנן כשבססן ממש כשנמלך לסיכוך:

האי מאי - בשלמא גבי פלוגתא דר' יוסי דקא מיירי בגורן איכא למימר טעמא דרבי יוסי דאע"ג דבססן חזו למיהוי ידות וניחא ליה שיהו מחוברות באוכל כמו שהן בוססות מרציא"ה בלע"ז:

הואיל וראויות להפך - ראשי השבלים:

בעתר - על ידי הידות עתר פורק"א ואלמלא הידות אין נוחין להפכן בה דמתוך שהם קצרים יוצאין מבין ב' עוקציה של עתר ונשמטין ממנה והוא כשבססן תחלתן לא לבטלן נתכוון אלא לרככן:

אלא הכא - דבעי להו לסכך:
למאי חזו - ידות אוכלים משבסן ואינן אגודות בהן:
בגילייהו - בקשין שלהם יאחזום וינטלו ראשי השבלים עמהם:
משום הכי מטמא רבי יוסי - דקסבר מעשה זוטא לא בטלה תורת ידות מינייהו שאלתי את מורי מגופה דמשנה דמייתי אגב גררא בשמעתין מי שייך למיתני גופא כדגר' במימרות האמוראים ואמר לי רבי משום דהך משנה מן הטהרות שאין מהם שום גמרא בעולם ולא מפורשת כשאר המשניות לפיכך נוהג הש"ס לומר גופא כדי לפרש:
למה נמשלה כו' - אגב דאמר הואיל וראויות להפך בעתר נקט נמי הא מלתא למה נמשלה כו' דכתיב ויעתר (אל ה') (בראשית כה, כא) ויעתר לו (שם):
מתני' מסככין בנסרים - בגמרא מפרש פלוגתייהו:
נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה - בגמרא מפרש מאן קתני לה:
ובלבד שלא יישן תחתיו - דנסר רחב ד' סכך פסול הוא כדאמר בגמרא לרב אליבא דר' מאיר ולשמואל לדברי הכל וסוכה כשרה וכגון דיהביה אצל הדופן דסכך פסול אינו פוסל מן הצד אלא בד' אמות דאמרינן דופן עקומה:
גמ' מחלוקת בנסרים שיש בהן ארבעה - שרוב תקרות הבית עשויות מהן:
ר' מאיר - דפסיל אית ליה גזרת תקרה אי מכשרת בהו אתי למימר מה לי לסכך באלו מה לי לישב תחת קורות ביתי אף היא בנסרים מקורה וההוא ודאי פסול דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה:
אבל בנסרים שאין בהם ד' - שאין רוב תקרות עשויות מהן:
דברי הכל כשרה - דלא דמי לתקרה דלגזור בהו:
בשאין בהן ד' מחלוקת - בההוא מכשר ר' יהודה משום דאין רוב תקרות עשויות מהן לא גזרינן בהו ור' מאיר חייש למיעוט שיש מיעוט העושין תקרה מהן:
אין בהן ארבעה - קפסיל ר' מאיר:
אפילו בפחותות משלש - בתמיה:
הא קנים בעלמא נינהו - וא"כ במאי מכשר:
א"ר פפא הכי קאמר - שמואל יש בהן ארבעה דברי הכל פסולה כו':
שיעור מקום - דאין רשות בפחות מארבעה:
לא גזרינן - משום תקרה דלא חשיבי לעשות תקרה מהן:
כיון דנפקי מתורת לבוד - שאם היה אויר במקום אחד מהם לא מצי למימר לבוד חשיבי להיות דומות לתקרה וגזרי':

תנן נתן עליה נסר כו' - קא סלקא דעתיה דברי הכל היא וכשרה וכגון שנתנו מן הצד דאמרינן דופן עקומה ולא חשיב סכך למיפסלה:
שני סדינין מצטרפין - לארבעה טפחים לפסול בסוכה משום סכך פסול שסיכך בדבר המקבל טומאה וסכך פסול באמצע פוסל בארבעה:

דף יד:

שני נסרים אין מצטרפין - לפוסלה דאפילו כולה מסוככת בהן כשרה ור' יהודה היא:
בשלמא לשמואל כו' - נוקמא להך פלוגתא נמי בשאין בהן ד' וקאמר רבי יהודה שני נסרים של שלשה טפחים ואע"ג דנפיק מתורת לבוד אין מצטרפין לפוסלה שאף כולה מסככין בהן ורבי מאיר אומר נסרים מצטרפין לארבעה אם באמצע סוכה הן לפוסלה:
למה לי לאצטרופי - דקא אמר ר"מ נסרים כסדינין ומצטרפין חדא מינייהו פסלה לה:
קנים בעלמא נינהו - דהא אמר רב אין בהן ארבעה דברי הכל כשרה:
לארבע אמות מן הצד - דמן הצד אין סכך פסול פוסל אלא בד' אמות דבבציר מהכי גמירי דופן עקומה וקאמר רבי יהודה שני נסרים של ארבעה ארבעה וכן סידר והולך עד ד"א אין מצטרפין שאף כולה ראוי לסכך בהן דלית ליה גזרת תקרה:
בשעת הסכנה - שגזרו העובדי כוכבים גזרה על המצות:
והביאנו נסרים - שאין הנכרים מכירין שתהא לשם סוכה:
ומודה ר' מאיר - בין שיש בהן ארבעה בין שאין בהן ארבעה:
שאם יש בין נסר לנסר כו' - ולקמן (דף יח.) מוקי לה בסוכה בת שמונה אמות מצומצמות דכי יהיב נסר ופסל עד אמצעה מהאי גיסא וחוזר ומתחיל מצדה השני ונותן נסר תחלה ואח"כ פסל כמו כן עד אמצעה הוו להו שני פסלים באמצע והן של שמונה טפחים ואיכא הכשר סוכה ונסרים שבה לא פסלי לה דאמרינן דופן עקומה עד הפסלים האמצעיים:
פסל - פסולת גורן ויקב דהוא סכך כשר והכי נמי מצי למיתני ומודה רבי יהודה בהנך דאית בהו ארבעה דפוסלין שאם יש בין נסר לנסר כו' והאי דנקט רבי מאיר רבותא היא דאפי' ר' מאיר דמחמיר מודה בהא:
ומודה רבי יהודה - דאף על גב דאיהו מיקל בשאין בהם ארבעה מודה הוא בנסר אחד ובו ארבעה שאם נתנו בסוכה מן הצד שאע"פ שהיא כשרה מן הצד על ידי דופן עקומה לא יישן תחתיו:
הפכן על צידיהן - נסרים שיש בהם ארבעה שסיכך בהן ולא הטיל רחבן על הסוכה אלא השכיבן על צידן שהוא פחות מג':

פסולה - כדמפרש לקמן דכיון דיש שם פסול עליהן. נעשו כשפודין של מתכת הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן:
כשרה - דטעמא משום גזירת תקרה וכי האי גוונא לא עבדי אינשי תקרה:
עול לגביה רב חסדא ורבה - לשאול אולי יאמר כדבריהם:
ושאינה מחזקת כדי ראשו ורובו ושולחנו גרסינן ול"ג אלא:
או שנפרצה בה פרצה - באחת הדפנות סמוך לקרקע:
שיזדקר גדי - דהיינו שלשה טפחים:
בבת ראש - בהדיא ובריוח:
היכי דמי - דרחב ארבעה ולא הכניס בו אלא שלשה:
לאו שהפכן - כולן על צידיהן וסיככה כולה בהן:
דאנחה - ונסר אחד דווקא קאמר:
אפומא דמטללתא - אצל רוח רביעי שאין שם דופן דלפקיה מיניה ע"י דופן עקומה דהא אין כאן דופן אלא פתח ואע"ג דלא עיילי' כולי' לתוך חלל דפנות הצדדים פסול דההוא טפח דאבראי מיחשב נמי כי סוכה דאלו סכך כשר הוה מותר לישן שם ויוצא ידי סוכה דאמרינן לקמן (דף יט.) פסל היוצא מן הסוכה כי האי גוונא נידון כסוכה:

דף טו.

מתני' תקרה שאין עליה מעזיבה - סתם תקרה בנסרים שיש בהן ארבעה:
מעזיבה - רצפת טיט ודומה לו במקרא בספר עזרא (נחמיה ג':ח') ויעזבו את ירושלים עד החומה מלאוה מתוכה עפר להחזיק החומה:
ר' יהודה אומר - ב"ש וב"ה נחלקו בדבר:
ב"ש אומרים - אם בא לישב תחתיה לשם סוכה:
מפקפק - סותר ומנענע את כולן ואח"כ נוטל אחת מבינתים ונותן פסל במקומה ולקמן מפרש למה לי תרתי:
וב"ה אומרים מפקפק - משום תעשה ולא מן העשוי ואין צריך לתת פסל ורבי יהודה לטעמיה דמכשיר בנסרים שיש בהן ד' לסכך את כולה והיינו כרב ושמואל מתרץ לה לקמן בגמרא:
או נוטל אחת מבינתים - ואינו צריך לפקפק דבהכי סגי דאיכא עשיה מעליא:
רבי מאיר אומר נוטל אחת מבינתים - אבל לא יפקפק שאין פקפוק מועיל לו ור' מאיר לטעמיה דאמר אין מסככין בנסרים ועל ידי פסל שבינתיים מתכשרה ולשמואל דאמר לקמן (דף יז:) סכך פסול בד' באמצע מיתוקמא כדפרישית לעיל דניהוו שני פסלים

באמצע ואין בו אלא ח' אמות דדופן עקומה אמרינן עד הפסלים ומפקינן להו לנסרים מן הסוכה אי נמי סבירא ליה כרב דאמר לקמן (שם) סכך פסול בין מן הצד בין מן האמצע בארבע אמות הלכך לא פסלי נסרים שבינתים דליכא שיעור פסול ביחד:

גמ' בשלמא ב"ה טעמיה משום תעשה ולא מן העשוי - בפסול וכן מן העשוי לבית ולא לסוכה שאין שם סוכה עליו גזרת תקרה לית להו במסכך בנסרים ואפילו בני ארבעה:

אלא ב"ש - דבעו תרתי:

אי משום גזרת תקרה - אית להו דאין מסככין בנסרים משום הכי לא מהני פקפוק:

והכי קאמרי כו' - כלומר לא מהני פקפוק אלא נטילה אחת מבינתים דאיכא מעשה מעליא וגזרת תקרה נמי בטלה לה והאי דאמרי מפקפק הכי קאמרי המפקפק לא הועיל ונוטל אחת מבינתים:

ה"ק - ליה רבי מאיר לר' יהודה לא נחלקו בדבר זה דב"ה כוותיה סבירא להו דאין מסככין בנסרים ולא מהני פקפוק:

ומאי קמ"ל - דסתמא למתני' מאי אשמעינן בהך פלוגתא למיתנייה במתני':

אמר ר' חייא בר אבא כו' - רישא לאו משום גזרת תקרה איפלוג אלא בנסרים שאינן בני ארבעה אבל משופין הן וחלקים וראוין לתשמיש ומשום גזרת כלים נגעו בה לפסול אליבא דרבי מאיר אע"ג דפשוטי כלי עץ נינהו ולא מקבלים טומאה גזר בהו אטו כלים המקבלים טומאה:

סיפא רבי יהודה (היא) דקאמר ליה לרבי מאיר אמאי קאסרת בנסרים - לעיל (דף יד.) משום גזרת תקרה הך סברא לבית שמאי היא ושבקת בית הלל:

לשמואל דאמר - אבל יש בהן ארבעה דברי הכל פסולה:

סיפא במאי פליגי - הא ודאי סתם תקרה בני ארבעה הוא וקמכשר רבי יהודה אליבא דבית הלל:

בביטולי תקרה - כלומר אמר לך שמואל לעולם בשיש בהן ארבעה ולא היתה כאן תקרה מתחלה ועכשיו הוא בא לסכך בהו לשם סוכה אפילו רבי יהודה פסיל דגזרינן משום תקרה שלא יבא וישב תחת קורות ביתו ויאמר מה לי זה מה לי חדשה אבל השתא דזו תקרה היתה ובא לידי מעשה לעשות לשם סוכה וזה מוכיח שיודע שאמרה תורה תעשה ולא מן העשוי פליגי רבי יהודה ורבי מאיר אי איכא תו למגזר משום תקרה או לא רבי יהודה סבר בטולי תקרה לבית שמאי צריך ליטול מבינתים דאע"ג דמוכיח שבקי בתעשה ולא מן העשוי גזרי בה וב"ה סברי כיון דבטלה והוכיח שהתקרה פסולה תו ליכא למגזר ור"מ סבר לא נחלקו כו' ואף בה גזרינן:

מתני' המקרה סוכתו - כמו שאנו עושין שמסדרין כלונסות תחלה בסכך ונותנין פסל עליהן:
ארוכות - אשפונדי"ש בלע"ז ובגמרא מפרש דמקבלי טומאה:
אם יש ריוח ביניהן כמותן - בין שפוד לשפוד על פני כולה ויתן שם הפסל וכן על פני כולה ובגמרא פריך הא אין הכשר מרובה על הפסול:
גמ' פרוץ כעומד - לענין מחיצות שבת אתמר מחיצה שנעשית בפסין רחבין ג' והניח בין פס לפס כמלא פס דנפקא ליה מתורת לבוד וכן על פני כולה דהוה ליה פרוץ כעומד ודכוותה הכא במתניתין דהוה ליה פסול ככשר:
בנכנס ויוצא - שיהא פסל הרוחב כמותן יכול ליכנס וליצא בריוח שבינתים דהשתא הוה ליה פסל שנותן שם מרובה על השפודים והאויר יותר על השפודים:

דף טו:

והא אפשר לצמצם - קס"ד דהאי דקמתרץ בנכנס ויוצא הכי מתרץ כל כמותו בנכנס ויוצא הוא סתמא הוא בנכנס ויוצא דאין דרך לצמצם ולכוין כמותן ממש לא פחות ולא יותר ופרכינן והא אם יתן דעתו לכך אפשר לצמצם וקתני מתניתין כמותן כשרה והוה ליה פרוץ כעומד:
ומשני אמר רבי אמי במעדיף - מתניתין לא אכשר במצמצם אלא במעדיף ריוח שבינתים על רחב השפודין וכמותן דקתני בנכנס ויוצא:
רבא אמר - אפילו במצמצם ואם היו נתונין השפודין שתי נותנן לקנים של סכך ערב דע"כ אם אינו נותן ראשי הקנים על שפודין הרי הן נופלין לארץ והלכך הוה ליה כשר מרובה על הפסול ומבטלן:
בבלאי כלים - לקמן מפרש במטלניות שאין בהן שלש על שלש דאף על גב דהשתא לא מקבלי טומאה כיון דמכלי אתו גזור בה רבנן ארוכות נמי השתא לא מקבלי טומאה דלא חזו למידי אלא מכלי קאתו:
בארוכה ושתי כרעים עמה - ולקמן מפרש למאי חזו:
קצרה - אותם אשר ברוחב המטה לצד מראשותיה ומרגלותיה:

דף טז.

חבילה - ביחד:
ומטהרת חבילה - אם טמאה היא אין טבילה עולה לה אברים אברים אלא מתקנה ומטבילה:

למסמכינהו אגודא - לקרבן אצל הכותל הרחב כמלא רוחב מטה ונותן עצים מן הכרעים ולכותל למראשותיה ולמרגלותיה:

ומשדא אשלי - ונותן חבלים ומסרג וראויה למשכב ומטמא מדרס:

שיפא - לישק"א:

ושל גמי - יונ"ק:

שיריה - כגון נפחתה ונשתייר בה:

אע"פ - שפחותה עכשיו מכשיעור לטומאה דתנן (כלים פ' כ"ז מ"ב) מפץ ששה על ששה:

אין מסככין - הואיל ומכלי קאתו ותחלתה היתה מקבלת טומאת משכב הזב והנדה:

גדולה מסככין בה - דלאו כלי הוא דסתמא לסיכוך:

אף היא מקבלת טומאה - קסבר סתמא לשכיבה וכלי היא:

אלא שאין שם חלל טפח - גובה במשך אורך ורחב שבעה טפחים כשיעור סוכה ואח"כ הגדיש כל הגדיש על אותו חלל דעכשיו נעשה שם סכך מאליו ולא היה עליו שם סכך מתחילה:

אבל אם יש שם כו' - חלל טפח אהל הוא נמצא שם סכך על אותו גדיש וכשחוטט בו מלמטה למעלה עד שמגביה את החלל לשיעור גובה עשרה אין זו עשייתו שהרי אינו מתקן אלא הדפנות ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי והרי היא כסוכה שפחותה מעשרה וחקק בה והשלימה לעשרה:

איכא דרמי לה מירמא - לא מתני להא דרב הונא בלשון לא שנו ולפרושי מתני' אלא רמי מתני' מירמ' אברייתא ודרב הונא אשנויא אתמר:

מתני' המשלשל - כל מלמעלה למטה קרי שלשול:

מלמעלה למטה - שהתחיל לארוג המחיצה אצל הסכך ואורג ובא כלפי מטה:

שלשה טפחים פסולה - דהיינו כדי שיזדקר הגדי בבת ראש דאמרן פסולה:

מלמטה למעלה - שהתחיל לארוג מלמטה סמוך לקרקע ומגביה ועולה כיון שהגביה עשרה כשרה ואף על פי שלא הגיע לסכך:

רבי יוסי אומר כשם שמלמטה למעלה - דיו באריגת י':

כך מלמעלה למטה - דיו באריגת עשרה ואפילו גבוהה הרבה מן הארץ כשרה וקסבר מחיצה תלויה עשרה מתרת:

גמ' בור שבין שתי חצירות - חציו בחצר זו וחציו בחצר זו ומחיצה בין החצירות ומהלכת ותלויה על פי הבור ואין פתח ביניהם לערב זו עם זו:

אין ממלאין ממנה - לא זו ולא זו לפי שמימי חצר זו מביא לזו:

בין מלמטה - סמוך למים:

בין מתוך אוגנו - כלומר בין מלמעלה רחוק מן המים ובלבד שתהא בתוך אוגן של בור דמוכחא מילתא דבשביל אוגן המים נעשית ומפרשינן טעמא בעירובין שמחיצה תלויה מתרת במים דקל הוא שהקילו חכמים במים אבל מחיצה החוצצת את החצירות ומהלכת ע"פ הבור שלא נעשה בשביל המים אינה מתרת דאין מחיצה תלויה מתרת במים אלא הנעשית בשביל להתיר מלוי המים כגון גזוזטרא שלמעלה מן הים דתנן בעירובין (דף פז:) דעושין לה מחיצה תלוי' וכגון זו שבתוך אוגן הבור:

דף טז:

בית שמאי אומרים מלמעלה - דיו אם עשאה מלמעלה מתוך אוגנו:
מן הכותל שביניהן - אותה הנעשית לחוץ בין החצרות ותלויה על פני פי הבור ואע"פ שלא נעשית בשביל המים דקא סבר מחיצה תלויה מתרת בחצרות אפילו כל טלטול:
בשיטת רבי יוסי - דמתניתין:
לא רבי יהודה סבר לה כרבי יוסי - שתהא מחיצה תלויה מתרת בסוכה ולא רבי יוסי סבר לה כרבי יהודה בבור שתהא מתרת בשבת:
דרבנן - הא דאסרינן להביא מימי חצר זו לזו בלא עירוב מדרבנן הוא דמדאורייתא לא מיתסר אלא מרשות היחיד לרשות הרבים:
אבל שבת דאיסור סקילה הוא - במלאכות דאורייתא מחמירין אפילו במידי דרבנן דאית בה:
ואם תאמר - כיון דרבי יוסי לא סבר לה כרבי יהודה בשבת:
מעשה שנעשה בציפורי - שהתירו בשבת על ידי מחיצה תלויה כדאמר רב דימי לקמיה:
על פי מי נעשה - והלא רבי יוסי ראש של ישיבת ציפורי הוה כדאמרינן בסנהדרין (דף לב:) צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה אחר רבי יוסי לציפורי:
לא על פי רבי יוסי נעשה - שכבר נפטר:
אלא על פי רבי ישמעאל בנו ומאי מעשה דכי אתא רב דימי אמר פעם אחת שכחו בציפורי ולא הביאו ספר תורה בערב שבת - [שהיה דרכן להצניע ספר תורה בבתים מפני הנכרים ואותו הבית שהניחו לתוכו] היה בבית אחד שבחצר בית הכנסת ובתים הרבה היו פתוחין לחצר ולא עירבו או שהיו חצרות הרבה פתוחות לאותו מבוי ובית הכנסת פתוח לו והיה ספר התורה בחצר שכנגד בית הכנסת ולא נשתתפו במבוי ואסור להוציא מן החצרות למבוי ופרסו סדינין על גבי עמודים שהיו לרוחב המבוי וחלקו את המבוי ולא היו פתוחים מן המחיצה ולפנים אלא בית הכנסת וחצר שכנגדו והביאו ספר התורה שהרי שאר החצרות נסתלקו ואין איסור כאן:

מהיכן הביאום - והלא היה אסור להכניס ולהוציא והלא הכל מודים כו' לא גרסינן דמחיצה בלא גג לאו אהל הוא ומחיצה כזו מותר לעשות כדאמרינן בפרק כל גגות (עירובין דף צד.) אמר להם שמואל נגידו לי גלימא:

סדינין פרוסין - והיו גבוהין מן הארץ דהוה ליה מחיצה תלויה:

מחצלת שרחבה ארבעה ומשהו - וארכה כאורך הדופן:

מתרת בסוכה - אם תולה אותה באויר בפחות משלשה סמוך לסכך ופחות משלשה לקרקע וכגון שאין הסוכה גבוהה אלא עשרה מצומצמין:

מחצלת שבעה ומשהו - אלמא חד לבוד אמרינן ותו לא:

בסוכה גדולה - הגבוהה הרבה שאין יכול לומר בה שני לבודין הלכך בעי מחצלת שבעה ומשהו ומעמידה בפחות משלשה סמוך לסכך דהויא לה מחיצה עשרה ותו לא איכפת לן אם תלויה היא וקמ"ל דמשלשלין מלמעלה למטה כר' יוסי:

פס ד' ומשהו מתיר בסוכה - אם גבוה י' ורחבה ד' ומשהו:

ומוקי לה בפחות מג' סמוך לדופן - השני במקצוע וכי אמרינן לבוד איכא דופן שבעה וזה משך סוכה קטנה כדי ראשו ורובו:

דף יז.

מתני' הרחיק הסיכוך מן הדפנות - לאו בגבהה קאמר אלא במשכה:

פסולה - דאויר פוסל בשלשה אפילו מן הצד ומכאן אני אומר ומפרש הא דאמרינן שבסכך פסול מן הצד אמרינן דופן עקומה להכשיר עד ארבע אמות היינו דחשבינן לסכך כאילו מן הדופן ונעקם ונכפף למעלה ובאוירה ליכא למימר הכי ואיני מפרש רואין את הדופן כאילו הוא עקום והולך תחת הסכך פסול ומגיע לסכך כשר ומוציא את הפסול מן הסוכה דאם כן גם גבי אויר נמי נימא הכי:

בית שנפחת וסיכך כו' - גגו נפחת באמצעו רחוק מן הדפנות לכל צד וסיכך על הפחת באמצעו ונמצא תקרת הבית שהיא פסולה משום תעשה ולא מן העשוי מפסקת בין דפנות לסכך כשר:

אם יש מן הסיכוך - הכשר ולכותל ד' אמות פסול דבארבע אמות לא נאמר למשה מסיני דופן עקומה אבל בפחות כשרה הלכה למשה מסיני רואין תקרת הבית כאילו היא הדופן שנעקם למעלה ואין כאן סכך פסול לפסול הסוכה ולא יישן תחת זה:

וכן חצר המוקפת אכסדרה - כל חצר שבהש"ס לפני הבתים והבתים פתוחין לו חצר זו מוקפת בתים מתוכה ופתוחין לה סביב מג' רוחותיה ולפני הבתים עשו אכסדראות סביב לשלשה רוחותיה והאכסדרה פתוחה היא ואין לה דופן לצד החצר ויש עליה תקרה וזה

סיכך על גבה כל אוירה של כל חצר שבאמצע היקף אכסדראות ואין דופן לסוכה זו אלא מחיצות הבתים המפסיקות בין בתים לאכסדרה ונמצאת תקרת האכסדרה מפסקת סביב בין סכך לדפנות אם יש ברוחב האכסדרה ד' אמות פסולה פחות מארבע אמות כשרה דאמרינן דופן עקומה דוגמא לדבר קלוישטר"א בלשון אשכנז של איזה אומות הם הגלחים שיש לה אויר שיש בה עשבים והיקף אכסדרה סביב לו:

שהקיפוה - סיבבו סביב לה סמוך לדפנות בדבר המקבל טומאה ובאמצעה נתן הסכך כשר:

אם יש - תחת הסכך פסול ד' אמות פסולה אף הסכך כשר לפי שאין לה מחיצות פחות מכאן כשרה דאמרי' דופן עקומה:

גמ' כל הני למה לי - לאשמועינן דופן עקומה בתלת בבי במתניתין ליתני חדא ולשמעינן לכולהו:

משום דהני מחיצות לבית עבידן - להיות דופן לבית זה והרי הבית נעשה סוכה הלכך שדינן מחיצות בתר סוכה ע"י עיקום:

אבל חצר המוקפת אכסדרה דמחיצות לאו לאכסדרה נעשו - אלא לבית הלכך ליכא למימרא תקרה אכסדרה עקימת דפנות הללו היא ולא שדינהו לדפנות הכא לצד סוכה:

סכך כשר הוא - כלומר ממין סכך כשר הוא ופסולו משום תעשה ולא מן העשוי אבל דבר שאין מסככין בו שהוא מין פסול אימא לא ליכשריה על ידי עיקום:

דיתבי וקאמרי - משמיה דרב:

אויר פוסל - כל הסוכה בשלשה:

וסכך פסול פוסל - את כל הסוכה בד':

בר מינה דההיא - כלומר הראיה אינה עיקר:

דרב ושמואל אמרי תרוייהו משום דופן עקומה נגעו בה - להכשיר דאמרינן דופן הוא ולא סכך ואין כאן פסול וכי אמרינן בארבעה כגון באמצע רחוק מן הכותל ד' אמות דאינו יכול לבטלן על ידי עקימת דופן ונמצא חוצץ בסוכה בין כשר לכשר וארבעה הוי מקום חשוב להיות חציצה:

ואמינא להו אנא - תשובה לדבריהם:

ומה אילו איכא סכך פסול פחות מארבעה - ואויר בצידו פחות משלשה מאי אמריתו ביה:

כשרה - דליכא שיעור סכך פסול:

מלייה - להההיא שיעורא בשפודין דאסור לסכך בהן משום מקבלי טומאה והויא בה ארבעה טפחים מסכך פסול:

מאי - אמריתו ביה:
פסולה - דאיכא חציצה ארבעה ומתחילה כשהיה אויר שהוא חמור היתה כשרה ועכשו שנהפך להיות קל נפסלה:
לא יהא אויר - חמור שפוסל בג' פוסלה לסוכה זו כסכך פסול שהוא קל שאינו נפסל אלא בארבעה:
אמרו לי אי הכי לדידך נמי - דאמרת שיעור סכך פסול ד' אמות דלית לך דטעמא דמתניתין משום דופן עקומה אלא זהו שיעורא לפסול אפילו באמצע אף זו תשובתך ומה אילו כו' ואויר פחות מג' בצדו:
בשלמא לדידי דאמרי ארבע אמות - דקתני מתניתין פסולה הא פחות כשרה:

דף יז:

משום שיעורא ולאו שיעורא הוא - דארבע אמות הוו שיעור לפסול ובפחות מכאן אינו שיעור לפסול ואין הטעם משום דופן עקומה אלא כך שיעורו לפסול הלכה למשה מסיני כשאר כל השיעורין:
האי לאו שיעורא הוא כיון דלא שוו גרסינן ולא גרסינן וכיון:
אלא לדידכו דאמריתו שיעורא דידהו משום הפלגה - דהא ארבעה דקאמריתו לא תנן להו במתניתין לענין סכך פסול והא סברא מנא לכו אתון היינו טעמייכו משום דבכל מקום חשובין ד' טפחים להיות מקום חשוב לעצמו אתם אומרים שאף זה מקום הוא לעצמו וחוצץ בסוכה זו לעשותה כשתים ואין דפנות להם מה לי איתפלג כו':
בסוכה קטנה - ששיעורה מצומצם:
מי לא שוו שיעורייהו - על כרחך אחד זה ואחד זה פסולה בג' טפחים דכיון דנפק מתורת לבוד חשיב לבצוריה לשיעוריה דסוכה וכיון דשוו שיעורייהו לענין שום סוכה ליצטרפי:
א"ל התם - דשניהם פוסלין בה בג' לא משום דשוה שיעורן לפסול אלא משום דליתיה לשיעורא דסוכה:
הבגד ג' על ג' - טפחים אם ייחדו למשכב הזב מטמא ליעשות אב הטומאה במשכב הזב או במדרסו:
הבגד והשק - הואיל וממשן קרוב להיות שוה:
מצטרפין - להשלים את הקל שאם אין בשק ד' הבגד שהוא חמור משלימו אבל השק אינו משלים הבגד החמור:
שק - מנוצה של עזים עשוי והוא עב יותר מן הבגד ואינו מגיע לעוביו של עור:
וכן השק והעור מצטרפין - להשלים שק את שיעור העור:

מה טעם - מצטרפין הואיל וראויין בשיעור אחד לטמא מושב הזב:
כדתנן המקצע מכולן - מאחד מכל אלו קיצץ טפח על טפח מקצע שמשויהו סביב סביב באזמל ומתקנו יפה אפילו אין בו אלא טפח על טפח טמא כדמפרש:
הואיל וראוי ליטלו - לעשותו טלאי ע"ג מרדעת החמור כנגד בית מושב האדם וכיון דשוו שיעורייהו באחד מטומאות הזב ליעשות אב הטומאה מצטרפין אף למדרס ויש מפרשים המקצע מכולן יחד שחיבר קיצועיהן שקיצץ כל המינין ועשה מהן טפח על טפח ותפרן יחד והראשון נראה לי:
בסורא מתנו להא שמעתא - דרב דאמר סכך פסול פוסל בד' באמצע:
בהאי לישנא - דאמר לעיל דאשכחינהו רבה לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי לה:
בנהרדעא מתנו - דלא אמרה רב אלא שמואל ורב פליג עלה:
באמצע בארבעה - דמקום חשוב הוא להפליג ולחוץ שאין הדפנות מועילות שוב זו לזו ונראות כשתי סוכות:
מן הצד בארבע אמות - אבל פחות מכאן כשרה דמסלקינן להו בפחות מכאן בעקימת דופן ובלבד שישתייר הכשר סוכה בכשר אבל ארבע אמות לא אתמר בהו דופן עקומה:
ורב אמר בין באמצע כו' - שזהו שיעורו לפסול:
תנן נתן עליה נסר כו' - קא סלקא דעתך באמצע:
שני סדינין מצטרפין - לשיעור סכך פסול לפסול הסוכה משום דבר המקבל טומאה:
שני נסרים אין מצטרפין - לפוסלה משום גזרת תקרה שאפילו כולה מסוככת בנסרים כשרה רבי יהודה קאמר לה דאית ליה מסככין בנסרים:
רבי מאיר אומר אף נסרים - מצטרפין לשיעור סכך פסול לפוסלה:
ה"ג בשלמא להך לישנא דאמר רב בין באמצע בין מן הצד בארבע אמות מאי מצטרפין כו' - דקא סלקא דעתך באמצע קאמר ולרב איבעי לן לאוקמה בנסרים שיש בהן ד' כדאוקי רב לעיל פלוגתייהו דרבי יהודה ורבי מאיר ורבי מאיר לטעמיה דאמר אין מסככין בנסרים ומאי מצטרפין דקאמר רבי מאיר מצטרפין לארבע אמות לשיעור סכך פסול:
אלא להך לישנא דאמר רב באמצע בארבעה טפחים - כדאשכחינהו רבה לרבנן דבי רב דאמרי הכי האי מצטרפין דרבי מאיר היכי דמי דבעי צירוף אי דאית בהו ארבעה למה להו צירוף ואי דלית בהו ארבעה קנין בעלמא נינהו דהא רב הוא דאמר בשמעתא דלעיל בנסרים שאין בהן ארבעה דברי הכל כשרה ולשמואל ליכא לאותובי מינה דשמואל לטעמיה דאמר בנסרים שאין בהן ד' מחלוקת ומוקי להא בנסרין שאין בהן ארבעה ומאי מצטרפין מצטרפין לארבעה טפחים דלדידיה ליכא למיפרך קנין בעלמא נינהו:

דף יח.

ומודה ר' מאיר - בכל אלו שהוא פוסל בהן ואשיש בהן ד' נמי קאי:
אמאי כשרה - בכל אחת מהנסרים שיש שיעור לפסל היכא דליכא למישרייה בדופן עקומה וזו כולה מבולבלת בהן ואם גדולה היא אותם שחוץ לארבע אמות פוסלות בה:
שאין בה אלא שמונה אמות מצומצמות - לא פחות ולא יותר שהן ארבעים ושמונה טפחים וכגון שהתחיל בה מב' צדדים דיהב נסר ברישא והדר פסל ונסר ופסל ונסר ופסל מהאי גיסא הרי כ"ד טפחים הרי סיכוך עד אמצעה וחוזר ומתחיל מצדה השני ועושה כמו כן והוו להו שני פסלים באמצע דאיכא הכשר סוכה והרי ח' טפחים הן הלכך כשרה על ידי אותן שני פסלים ותחת הנסרים לא יישן והסוכה אינה נפסלת בהן דאמרי' דופן עקומה עד הפסלים האמצעים דהא פחות מארבע אמות הוא וא"ת בנסרים ופסלים הפחותים מד' לא מתכשרא בשנים האמצעים דזימנין דליכא הכשר סוכה ולרבי מאיר דאמר אף בשאין בהן ארבע אין מסככין בהן היכי מתכשר בשיש בין נסר לנסר כמלא נסר ההיא כולה כשרה ואף תחת הנסרים דהא ליכא ד' במקום אחד והיכא פסיל ר' מאיר היכא דאיכא תרתי בהדדי דקסבר שני נסרים מצטרפים לארבע:
הוי מיעוט - וכשרה דלאו שיעור אויר יש ולא שיעור סכך פסול יש:
בסוכה קטנה - שיעור מצומצם:
בקנים הוי מיעוט - דאמרינן לבוד ואין כאן אויר:
בשפודין לא הוי מיעוט - ואף על גב דלא מזה ולא מזה יש שיעור לפסול מיהו כיון דאיכא ג' טפחים בהדדי דנפקי מהכשר סוכה חשיבי באפי נפשייהו ולא מצטרפין בהדה לאשלומה לשיעורא וליתיה לשיעורא דסוכה:
והני מילי - דאויר פחות מג' לבוד ואינו פוסל בסוכה:
מן הצד - דאמרינן הרי הוא כלבוד מן הדופן:
באמצע - אויר בפחות מג' שלא בסמוך לדופן:
קורה היוצאה - להתיר המבוי ונתונה על רוחב פתח המבוי מכותל לכותל וזו אינה מגעת לשני הכתלים:
וכן ב' קורות כו' - ועל כרחך באמצע אויר פחות מג' שלא בסמוך לדופן:
שאני קורה - דכל איסור טלטול מבוי והלכות עירוב דרבנן הוא דמדאורייתא לא בעי תיקון הלכך הקילו בה הכי דהם אסרו והם התירו אבל סוכה דאורייתא אי לא קים לן לבוד באמצע הלכה למשה מסיני לא מצינן לאכשורה:
ארובה - בגג היא:

כנגד ארובה טהור - כלים שתחתיה טהורים שאינו אהל המת אלמא אין לבוד באמצע למהוי כוליה כסתום:

כל הבית כולו טהור - שאין מאהיל על הטומאה כלום:

אין בארובה פותח טפח טומאה בבית כנגד ארובה טהור טומאה כנגד ארובה כל הבית כולו טהור - סיפא גרסינן כי רישא ובדברים אחרים יש ביניהם חילוק במשנה דאהלות והכא לא מייתינן לה כולה וזהו ראש הפרק ארובה שבתוך הבית:

הכי גמירי להו - מסיני דאין לבוד באמצע ומהלכה לא גמרינן מידי אחריתי אלא ההוא דאתמר ביה:

רבי פריש - את דבריך:

אברומא - מין דגים קטנים ואין שרצין ניכרין בהן:

של מקום פלוני אסורים - ששרצין גדילין באותו נהר ומרוב קוטנם אין יכול להפרישם שאינן ניכרים:

של מקום פלוני מותרת - שאין אותו נהר מגדל שרצים כדמפרש:

צחנתא - מין דגים קטנים:

דבב נהרא - הנהר בב שמו:

רדיפי מיא - קלות וממהרות לרוץ:

חוט השדרה - נותן כח באדם ובהמה ודגים להיות שדרתו עומדת בבריאות:

והא קחזינן דקאי - בכמה נהרות הרדופין במימיהן:

קילפי - קשקשים:

דלא מירבי טינייהו דג טמא - אין טיט של אותו נהר מגדיל ומשקיץ שקצים ורמשים:

והאידנא כו' - שהוסבו לתוכן עכשיו והם מגדלין שקצים ומהן יורדין לאותו נהר:

סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין - כגון חצר המוקפת אכסדרה כדפרישי' במתניתין וסיכך באוירה של חצר וסמך הסכך על שפת קירוי של אכסדרה ואין מחיצות פנימיות מועילות לסוכה דיש בתקרת האכסדרה יותר מארבע אמות אבל לצד הסכה יש לאכסדרה פצימין עמודין כמין חלונות וביניהם פחות פחות משלשה כשרה דאמרינן בהו לבוד:

דף יח:

אמרינן פי תקרה יורד וסותם - מכל צד:

רבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם - כדמפרש טעמא לקמן פי תקרה עובייין של נסרים בחודן וכן עובי ראשיהן הכלה לצד סוכה:

לדידך דאמרת פי תקרת אכסדרה יורד וסותם - תימא הכי נמי בסוכה העשויה באמצע חצר ומסוכך בנסרים עבים שאין רחבים ד' ונפחת דופן האמצעי ושנים מכאן ומכאן קיימין מכשרת לה נמי על ידי פי תקרה שלה ותימא בה פי תקרה יורד וסותם:

מודינא לך בההיא - דכיון דאויר פתוח לנגדו דומיא דמבוי מפולש ועשוי לקפנדריא לבקיעת רבים:

לימא אביי ורבא - קא סלקא דעתיה טעמא דרבא משום דקסבר בחד דופן או בשנים אמרינן יורד וסותם אבל בכל צד לא אמרינן:

בבקעה - להכי נקט בבקעה דמתוך שאינה סמוכה לבית אין לה דפנות שאין עושין דפנות לשם אכסדרה אבל פעמים שעושין אותה לפני הבית ודופן הבית סותמה מאחריה:

לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם - וטעמא מפרש בעירובין (דף צד:) בארבע דפנות לית ליה אבל אם היתה שם דופן שלימה אית ליה יורד וסותם באחרנייתא לימא כו' אביי כרב ורבא כשמואל:

אליבא דשמואל כולי עלמא לא פליגי - כך פירש סוגיא זו בכל מקום שיכול להעמיד דברי אחד מהן שלא במחלוקתן של אחרים ודברי השני אינו יכול להעמיד אלא במחלוקת אומר כן אליבא דשמואל ודאי כדקאמרת הוא דרבא לחודיה הוא דאמר כשמואל ואביי אינו יכול להעמיד דבריו כשמואל ואליבא דשמואל לא פליג אביי למימר כשרה דמה לענין שבת דמחיצות פי תקרה לחלל אכסדרה עבידי שהתקרה לצורך אכסדרה נעשית לא שרי להו שמואל בסתימת פי תקרה כל שכן לענין סוכה שלא לשם סוכה נעשה שהרי חוץ לחללה של אכסדרה היא נעשית ומחיצות לצורך תוכן עשויות ולא לצורך חוצה להן:

דף יט.

כי פליגי - אביי ורבא:

אליבא דרב - ומילתיה דרבא לא דחיק לאוקמא בפלוגתא דאפילו אליבא דרב פליג למיפסלה:

דמחיצות - פי תקרה זה לשם אכסדרה נעשה להיות לו מחיצה לחלל זה אבל לא להיות מחיצה לאויר שחוצה להן ואילו מחיצה מעלייתא היא הוה סמכינן עלה אבל לאכשורה ע"י גוד אחית לא דכי אגמריה רחמנא למשה לגוד אחית במחיצה העשויה לחלל שלה אגמריה ולא לחוצה לה ומיהו היכא דיש לה פצימין אע"ג דלגוואי עבידן לבוד בפחות משלשה כמחיצה סתומה היא:

תנן וכן חצר המוקפת אכסדרה - וגג אכסדרה מפסיק בין מחיצות הבתים לאויר שסיכך עליו אם יש ברוחב הגג ד' אמות פסולה דתו לא מהני לה מחיצות הבתים:

אליבא דאביי - במקום אביי ובשבילו שתהא משנה זו מתורגמת לפי דבריו:

כשהשוה את קירויו - שעשה קירויו נמוך ולא נתן ראשי קנים על גבי תקרה שיהא פי תקרה נראה בה אלא תלאן בשוה לפי הנסרים שאין חודן נראה בסוכה כל תקרת גגותיהן חלקה ושוה היתה ולא שיפוע כעין שלנו אלא כתקרת עליות:

להא שמעתא - דאביי ורבא:

דברי הכל פסולה - דכיון דתקרה לחלל אכסדרה עשויה ולא לאויר שחוצה לה אין פיה נעשה מחיצות לאויר:

יש לה פצימין - בפחות משלשה:

אביי אמר כשרה אמרינן לבוד - ואע"פ שהפצימין לחלל אכסדרה נעשו ולא לאויר החיצון הויא לה מחיצה דכל פחות משלשה סתימא מעלייתא היא ושדייה להכא ולהכא:

ורבא אמר פסולה - דלבוד לאו מחיצה היא אלא מהלכה למשה מסיני גמירי לה וכי גמירי לה להיות מחיצה לחלל הנעשה בשבילו אבל למשדייה להכא ולהכא לא:

והלכתא כלישנא קמא - דרבא ולא כלישנא בתרא דלבוד אמרינן אפילו לאויר אבל סתימת פי תקרה לא אמרינן אלא לחלל:

רב אשי אשכחיה לרב כהנא כו' - סוכה זו שתים כהלכתן היו לה דרום ומזרח והשלישית סמוכה לאכסדרה ולא היה עושה בה טפח שאמרו חכמים:

אחוי ליה - שהיה פצים שבו טפח ויותר עומד אצל היוצא אבל משוך רחבו לאחורי סוכה באורך שהאכסדרה עודף על הסוכה ואינו נראה לתוכה אלא עומד בשוה לדופן בסופו:

ושוה מבפנים - לאותם העומדים בפנים אינו נראה אבל לאותם העומדים באכסדרה להלן מכנגד הסוכה ואין רואין את חללה נראה רוחב פצים זה בהתחלת דופן שלישית לסוכה:

דאמר מר - לענין מבוי שהכשירו בלחי אם נתנו להלן מן הפתח ששוה וכלה עובי הלחי עם אורך הדופן שבפנים ונראה שהוא סוף הדופן שאינו בולט כלום לתוך חלל הפתח אבל בולט הוא לצד רשות הרבים כנגדו או מן הצד וניכר לעומדים מבחוץ שאינו מן הדופן:

נידון משום לחי - והכא נמי נידון משום דופן:

והיינו פצימה - זהו פצים שלה:

לאחורי סוכה - חוץ לדופן אמצעי שהוא אחורי' של הסוכה:

קנים - מן הסכך:
והא בעינן הכשר סוכה - שהיא שבעה טפחים דעל כרחך סוכה באפי נפשה היא ומובדלת מזו:
לבראי לא עבידי - דופן אמצעי זה לא לכך נעשה וגם שבצדדין תחלתן לשם סוכה נעשו אלא שהכניס דופן אמצעי לתוכן [אחר] שראה שהיתה דייה בכך:
לפנים מן הסוכה - לצד דופן רביעי הפתוח משוכין ויוצאין להלן מאורך דפנות הצדדין:
וממשכא ואזלא חד דופן - מדופני הצדדין בהדייהו:
מהו דתימא - כיון דלא ממשיך דופן שני בהדה מוכח מילתא דבאפיה נפשה היא והא לית בה שבעה טפחים בהכשר סוכה:
קמ"ל - דמן סוכה הוא והוי כשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח דלא ממשכא עד הרביעית וכשרה:
ה"ג לא נצרכה אלא לסוכה שרובה צלתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצלתה:
ה"ג מהו דתימא תיפסל בהך פורתא:
יוצא מהכשר - שאינו מסוכך כהלכות סוכה:
מתורת סוכה - שאפילו מין כשר אינו:
לא יהא אלא אויר - ופשיטא דכשר דאפילו אויר החמור ממנו אינו פוסל בשיעור זה:
אמר ליה רבי אבא - להכי אהני נידון כסוכה דאשמעינן תנא לומר שישנים תחתיו דאילו אויר פחות משלשה מצטרף להשלים שיעור הסוכה אבל אין ישנים תחתיו:

דף יט:

טיט הנרוק יוכיח - שראוי להריקו מכלי אל כלי כגון שהוא רך:
שמצטרף - להשלים שיעור מ' סאה:
והטובל בו - במ' סאה שכולו טיט נרוק:
לא עלתה לו טבילה - דהכי תנן במסכת מקואות (פ"ז מ"א) אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק ומעלין היינו משלימין אשלומי אין בפני עצמו לא:
מתני' כמין צריף - כוך של ציידין שאורבין בה את העופות ועשוי ככוורת שמשפעת והולכת שגגו וקירותיו אחד:
או שסמכה לכותל - הטה ראשי קנים על הכותל וראשו אחד על הארץ:

לפי שאין לה גג - שאינו ניכר מהו גג ומהו כותל דאהל משופע לאו אהל הוא אלא אם כן יש בו טפח זקוף כדקתני בברייתא:

גמ' שאם הגביהה מן הקרקע טפח - אתרוייהו קאי דאמרינן לבוד בזקיפה ויש שם טפח זקוף וניכר הצריף שהוא גג וכיון שיש בו שיעור אהל בזקיפה הוי אהל:

או אם הרחיקה כו' - אסמכה על הכותל קאי אם הרחיק ראש הסמוך לכותל מכותל טפח והיתה סמוכה על יתידות אמרינן לבוד ממנה ולכותל בשוה ולא בשיפוע והוא הגג:

שיפועי אהלים כאהלים - אע"פ שלא הגביה ולא הרחיקה כשרה:

בכילת חתנים - לפי שאין לה גג טפח שוה לא חשיב אהל להפסיק:

כר' אליעזר - דאמר אהל משופע לאו אהל הוא:

ברייתא איפכא תניא - מצאתי ברייתא ששנויה איפוך בשיטתן רבי אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין לפי שאין לה גג:

יחידאה היא - מתניתין דתני הכי ר' נתן קתני לה דהוא יחידאה אבל חכמים שבדורו היו חולקין עליו ואומרים רבי אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין:

מתני' מחצלת קנים - קשה ואין נוחה למשכב:

עשאה לשכיבה - הואיל ויחדה לכך עשאה כלי ומקבלת טומאה ואין מסככין בה כו':

לסיכוך כו' ואינה מקבלת טומאה - דלאו כלי הוא ובגמרא פריך סתמא אסתמא:

רבי אליעזר אומר כו' - בגמרא מפרש מאי קאמרי ומאי פלוגתייהו דהיכא דפריש בהדיא לשכיבה או לסיכוך ודאי אין חילוק בין גדולה לקטנה דהא פירש אלא קטנה נראית סתמא לשכיבה גדולה נראית סתמא לסיכוך:

גמ' כאן בגדולה כאן בקטנה - וסיפא לא דמי לרישא דסיפא הכי קאמר ואם קטנה היא ועשאה לסיכוך מסככין בה כו' הא סתמא לשכיבה:

אימא סיפא כו' - ודר' אליעזר ליכא לתרוצי כדתנא קמא דהא אחת גדולה ואחת קטנה קתני:

אלא אמר רבא בגדולה כ"ע לא פליגי דסתמא לסיכוך - כלומר לא תשני רישא בגדולה וסיפא בקטנה ותרוייהו כדפריש דאם כן דרבי אליעזר לא מיתרצא אלא כל לסיכוך דקתני מתניתין בין בסיפא דמילתיה דתנא קמא בין בדרבי אליעזר אסתמא קאי:

דף כ.

והכי קאמר - עשאה לשכיבה בהדיא מקבלת טומאה ואין מסככין בה ואם אנו יכולין לומר בה שהיא לסיכוך והיכי דמי כגון דלא פריש מסככין בה ואינה מקבלת טומאה ובגדולה כולי עלמא לא פליגי דסתמא לסיכוך דבין תנא קמא ובין ר' אליעזר תנא גדולה

ואמרינן דסתמא לסיכוך כי פליגי בקטנה תנא קמא שיירה לקטנה ולא תנייה משום דסבר גדולה הוא דאמרת בה סתמא לסיכוך הא קטנה סתמא לשכיבה:

ואתא ר' אליעזר למימר - קטנה כגדולה דאם עשאה לשכיבה בהדיא מקבלת טומאה ואין מסככין בה ואם יש לומר בה שהיא לסיכוך והיכי דמי כגון שעשאה סתם מסככין בה ואין מקבלת טומאה:

אי הכי - דרבי אליעזר קטנה כגדולה אתא לאשמועינן אחת גדולה ואחת קטנה בתמיה דכי תנא הכי משמע דגדולה כקטנה אתא לאשמועינן כך כתובה הגירסא ולי נראה איפכא דגרס במתני' אחת קטנה ואחת גדולה והכי פריך אחת גדולה ואחת קטנה מיבעי ליה דאי כדגרסינן לה לא ידענא פירכא מאי היא דאחת גדולה ואחת קטנה משמע קטנה כגדולה דהכי משמע אחת היא הגדולה ואחת היא הקטנה כלומר כמוה היא ואינה חלוקה לדין שני וכן דרכי התנאים בכל מקום דההיא דפשיטא ליה תנא ברישא ואותו השני כשבא להשמיענו שהוא שוה לו הוא שונה אחריו כדתנן בר"ה (דף כט:) אחד יבנה ואחד כל מקום כו' ובבבא קמא (דף נ:) אחד החופר בור ואחד החופר שיח ומערה כו' ובמסכת סוטה (דף מג.) אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש וטובא תנן התם גבי מערכי המלחמה הכי:

אם אינה מקבלת טומאה - כלומר אם בפירוש עשאה לסיכוך אין אי לא אלמא לתנא קמא סתם גדולה לסיכוך ולר' אליעזר סתמא לשכיבה:

אלא אמר רב פפא כו' - ומאי עשאה לשכיבה דקתני במילתיה דרבי אליעזר הכי קאמר עיקר עשייתה לשכיבה עד דעביד ליה לסיכוך כו' ומילתיה דתנא קמא הכי מיפרשא כדאוקימנא מעיקרא רישא בגדולה כדקתני בהדיא וסיפא בקטנה והכי קאמר ואם קטנה היא ועשאה בפירוש לסיכוך מסככין בה הא סתמא לשכיבה ואתא ר' אליעזר למימר אף גדולה שוה היא לקטנה דכי עביד לה סתם הוי עשאה לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה אבל עשאה בפירוש לסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה:

שיפה - פווי"ל:

גמי - יונ"ק דהן רכין הלכך סתם קטנה יש בהן לשכיבה לא שנא גדולה מעשה שרשרות שהיא עבה ואינה חלקה לא שנא ארוגה שהיא חלקה והיינו דקתני גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה ואין חילוק בין גדולה לארוגה אבל של קנים הן קשים וכן של חילת לשק"א והקלח שלה עב:

גדולה - מעשה עבות וקליעה מסככין בה אפי' קטנה דאינה לשכיבה לפי שהיא עבה ואינה חלקה ועץ שלהן קשה:

ארוגה אין מסככין בה - דסתמא לשכיבה דלא היו רגילין לאורגה אלא לשכיבה שתהא חלקה ונוחה:

כל חוצלות - לקמן מפרש מאי היא:

מטמאות טמא מת - כלומר כלי הם מן הסתם ומקבלות טומאה והאי דנקט טמא מת משום דבעי אפלוגי במדרס שהוא אב הטומאה נקט נמי טמא מת שהוא אב הטומאה והכי קאמר החוצלות כלי הם לטומאה אבל אינם מיוחדות לשכיבה שהן נעשות אב הטומאה במדרס הזב ואין אתה מוצא שיהו אב הטומאה אלא ע"י המת עצמו שיהיו הן טמאות מת דברי ר' דוסא:

וחכמים אומרים טמאות מדרס - על ידי מדרס נעשות אב הטומאה לפי שעשויות לשכיבה:

מדרס אין טמא מת לא - בתמיה:

והתנן כל המטמא מדרס מטמא טמא מת - והוא הדין לכל הטומאות כגון נוגע בשרץ ובנבילה והאי דנקט טמא מת משום דבאב הטומאה מיירי והכי קאמר כל הנעשה אב הטומאה על ידי מדרס נעשה אב הטומאה כשהוא טמא מת דאין לך מיטמא מדרס אלא המיוחד לשכיבה וכיון דשוי לתשמיש כלי הוא וכל שהוא כלי למדרס מיטמא בכל טומאה ואפילו הוא פשוטי כלי עץ דילפינן ליה בק"ו במסכת שבת (דף פד.) מפץ במת מנין ודין הוא כו' וסיפא דההיא משנה ויש שהוא מטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס והיינו מה שהוא כלי אבל אינו מיוחד לשכיבה דמטמא בכל טומאות חוץ מטומאת מדרס שאם שכב עליו הזב ולא נגע בו טהור דלגבי מדרס מיוחד לכך בעינן כדאמרי' יצא שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו:

אימא אף במדרס - שכלי הן ועשויין לשכיבה:

מזבלי - בולו"ס ועשוי לרועה להניחן תחת ראשו ולשכב:

הריני כפרת - יסורין הבאין עלי לכפרתו של ר' חייא ובניו יהיו ולשון כבוד הוא זה כשהוא מזכיר אביו או רבו לאחר מיתתו צ"ל כן:

כשנשתכחה תורה מישראל - לא נשתכחה כולה קאמר אלא הלכות שכוחות מבני בתירא שהיו ראשי ארץ ישראל כדאמרי' בפסחים באלו דברים (פסחים דף סו.):

עלה הלל הבבלי - שמיום שגלה יכניה החרש והמסגר עמו היתה ישיבה מצויה בבבל:

דף כ:

שהן טמאות - אף מדרס דמיוחדות לשכיבה הן ולא לתשמיש אחר:

ועל של טבריא - קשות הן ואין לך אדם שוכב עליהן:

כיון דליכא דיתיב עלייהו - אין רוב בני אדם רגילין לייחדן לכך:
דמקרי ויתיב - ומייחדן לכך:
והתניא - לעיל:
וכן היה ר' דוסא אומר כדבריו - של ר' יוסי דזו וזו מסככין בה אלמא לאו כלי הוא לקבל טומאה:
גדנפא - כעין שפה סביב גבוה מעט לקבל מה שנותנין בהו ועשויה לתשמיש לתת פירות על גבה:
דלית ביה גדנפא - אפילו כלי לא הויא דלסכך על גבי אהלים עשויה:
שעם - פוויי"ל מין שיפה:
של שק - מנוצה של עזים:
של ספירא - ממה שמסתפר מצואר הסוס ומזנבו:
מטמאין טמא מת - ולא מדרס דכלי הן ולא לישיבה:
בשלמא למאן דאמר - חוצלות היינו מזבלי איכא למימר בכל הני דכי לא עבידן לשכיבה כלי הם לתשמיש אחר:
של שעם ושל גמי - אף על פי שאין נארגים היטב ויש הפרש בין בית ניר לבית ניר:
ראויין הן לכנתא דפירי - פירות גסין שאין יוצאין דרך נקב קטן:
של שק ושל ספירא - שנארגים יפה:
חזו לגולקי וצני - כלים כעין שקין שנותנין בהן קטניות ופירות דקין:
אלא למאן דאמר מחצלות ממש - שהן פשוטין ואין להן בית קיבול:
בשלמא של שק ושל ספירא - לר' דוסא אע"ג דלאו לשכיבה עבידי:
חזו לפרסי ונפוותא - לוילון כנגד הפתח כדמתרגם מסך הפתח (שמות לה) פרסא דתרעא:
נפוותא - לנפות בהן הקמח כמות שהן נותנין עליו קמח וכופלין אותן וקושרין בראש הכפל כעין בויטי"ל שלנו:
למאי חזיין - אליבא דרבי דוסא דאמר לאו לשכיבה עבידן אמאי טמאות שום טומאה:
לנזייתא - לכסות בהן גיגית שעושין בהן שכר:
חנניה - בן אחי רבי יהושע:
כשירדתי לגולה - כשירד לגולה לעבר שנה כדאמרינן בברכות בהרואה (ברכות דף סג.):
בודיא - מחצלת:
מסככים - דסתמא לסיכוך ואינה כלי לתשמיש:
קיר - הוא גדנפא:

מתני' הישן לא יצא - דאהל מפסיק בינו לסוכה ועיקר ישיבת הסוכה אכילה שתיה ושינה:
נוהגין היינו כו' - טעמא מפרש בגמרא דלא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע:
מעשה בטבי עבדו - ועבדים פטורין מן הסוכה דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכל שהאשה חייבת עבד נמי חייב כדאמרי' בחגיגה (דף ד.):
ולפי דרכינו למדנו - כלומר אע"פ שלא אמר לנו לשם לימוד אלא לשיחת חולין בעלמא שהיה משתבח בעבדו לבדיחותא בעלמא למדנו ע"פ דרך בדיחותו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו:
גמ' תנן התם - באהלות קא חשיב את המביאין טומאה:
שחררוהו המים - כגון בשפה גבוהה על הנהר והמים חוטטין מתחתיה ונכנסין ועושין נקב ארוך:
או שרצים - כגון חולדות ואישות:
או שאכלתו מלחת - שהארץ מליחה ומתבקעת מאיליה:
וכן מדבך - אבנים גדולות הערוכות זו על זו ופעמים שהאחת סדורה על גבי השנים והתחתונות שוכבות זו אצל זו ומפרידות זו מזו ויש שם אהל טפח:
וכן סואר של קורות - אף הן קורות הערוכות על גבי קרקע זו על גב זו ועומדות לבנין ויש שם הרבה נקבים ביניהם ויש בהן אהל כל אלו אם כזית מת בתוך האהל בראשו אחד וכלים בראשו שני נטמאו באהל המת:
בידי אדם - מתכוין לעשותו אהל:
אינו אהל - לטומאה:

דף כא.

אהל אהל ריבה - אהלים טובא כתיבי בפרשת פרה לרבות אף העשוי מאליו:
מפני קבר התהום - כל שם קבר התהום וטומאת התהום שבש"ס לשון ספק הוא כתהום שאינו גלוי מפני קבר התהום שכל העיר היו מסופקין שמא יש שם קבר ואין לו למת חלל טפח וטומאה שהיא רצוצה בוקעת ועולה לרקיע לכך היו בונין אותה ע"ג כיפין שאפי' יש שם קבר מתחת הרי חלל מפסיק:
ומביאין נשים עוברות כו' - משום ההיא דתנן (פרה פ"ג מ"ז) מטמאין היו את הכהן השורף את הפרה ומטבילין אותו מיד להוציא מלבן של צדוקין שהיו אומרים במעורבי השמש היתה נעשית וכיון דטבול יום כשר בפרה עשו בה מעלות הרבה כדי שלא יזלזלו בה תקנו כל מעשה פרה בכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה

והכהן השורפה הזקיקוהו לפרישת שבעת ימים ואין אחיו הכהנים נוגעין בו כדאמרינן בפ' קמא דיומא (דף ב.) ואמר מר מזין עליו כל שבעה ותקנו שיהו תינוקות הללו ממלאין לו מים לקדש בהן מי חטאת ומשום מעלה תקנו שיהו טהורים מכל טומאה ובתוספתא שנינו עד שיהו בני שבעה ובני שמנה שנים מגדלין אותן ולא יותר שלא ראו קרי:

ומביאין שוורים - כשהיו רוצים לילך ולמלאות מים חיים מן השילוח:

וכוסות של אבן בידיהם - שכל מעשיה היו בכלי אבנים כדפרישית:

ירדו לתוך המים ומלאום - קסבר האי תנא מילוי בעינן ולא שישלשל בחבל:

מפני קבר התהום - שמא יש כאן טומאה:

אלא שוורים - שכריסס רחבות ותינוקות יושבין עליהם וכריסן מפסיק שאין התינוקות מאהילין על הארץ ולקמן מפרש טעמא אמאי לא היו מביאין דלתות אלמא אשמעינן רבי יהודה דשדרתן של שוורים שהיא כעין גג וחלל של בהמה הוא האהל המפסיק ואע"ג דאינו עשוי בידי אדם:

כמלא אגרוף - אהל שרחב כמלא אגרוף שהוא יותר מטפח מודה רבי יהודה שאע"פ שאינו עשוי בידי אדם חשוב להיות אהל דבמלא אגרוף מצינו חשוב למאור שאינו עשוי בידי אדם כדתנן באהלות (פי"ג מ"א וכלים פי"ז מ"ב) ובמס' בכורות מייתינן לה בפרק על אלו מומין (בכורות דף לז:) מאור שלא נעשה בידי אדם שיעורו להוציא את הטומאה לאויר כמלא אגרוף וזהו אגרופו של בן אבטיח וישנו גדול כראש כל אדם וכי אר"י דאינו אהל היכא דאין עשוי בידי אדם בטפח קאמר:

בשקיפין - סלעים הנופלים ומתפרקין ברוח ויש חור גדול במקום עקירתן:

נקיקי - ביקועין:

והרי דלת דיש בה כמה אגרופים - מן הקרקע עד הדלת וקא א"ר יהודה לא היו מביאים דלתות קא סלקא דעתיה משום דאין דרך אהל בכך וכל שכן שוורים:

כל עיקר - לא משום דאינו אהל אלא שלא תהא דעתו של תינוק גסה עליו פריוו"י בלע"ז שמתוך שאינו ירא ליפול והרי הוא בטוח כאילו הוא בעלייה רחבה ויוציא ראשו חוץ לדלת ומאהיל לפיכך מביאין שוורים בלי דלתות ומתוך שהוא ירא ליפול אינו מוציא ראשו להלן מן רחב השור:

דף כא:

בקבר התהום - כלומר בספק קבר:

דיש כמה אגרופים - מן החבלים לקרקע:

נוהגין היינו - אלמא אהל עראי לאו אהל הוא:

הואיל ולגבה עשויה - לישן על גבה ולא תחתיה לפיכך אין לה שם אהל:
על הרועים - שמכניסין ראשיהן תחת כריסם:
להכי נקט גבי מטה מנעלים וסנדלים דאמרי' בבבא בתרא (דף נח.) איזהו מטה של תלמידי חכמים כל שאין תחתיה אלא מנעלים של בעל הבית בימות החמה וסנדלים בימות הגשמים שנותנים שם כשהוא בא לשכב ולישן חולץ מנעליו ונותנן תחת מטתו אבל לתת תחתיה דברים אחרים גנאי הוא לו שמרגיל בני הבית לשם:
על בני מעיין - גג ששדרה שלהן מגין עליהן:
תסוככני - אלמא סכך קרי ליה:
ואיבעית אימא - לר' יהודה מטה אהל היא אלא היינו טעמא דשרי משום דסוכה אהל קבוע הוא:
ולא אתי עראי ומבטל קבע - להסיר שם הסוכה מכאן:
והא ר' שמעון דאמר נמי סוכה קבע - דבעי ארבע' דפנות ואמרי' בפרק קמא (דף ז:) ר' יהודה ור' שמעון ורבן גמליאל ור' אליעזר ואחרים כולהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן וקאמר במתניתין לפי דרכינו למדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו:
משיחתו - לשון שיחת חולין ושמחה:
מלתא - חדתא אגב אורחיה דאזיל לאשמועינן שני דברים שלמדנו הולך בלשונו בדבר שתוכל להבין בו דבר חידוש דאי אמרת מדבריו לא שמעינן מינה שתהא שיחת חולין צריכה ליתן לב ללומדה אבל השתא אשמעינן דצריך להטות אוזן אף לשיחתן שאף היא סופה להבין בה דבר תורה מדבריו משמע דברי תורה שהוא מתכוין ללמדן לתלמידים:
צריכה לימוד - צריך לשומעם שיתנו להן לב:
ועלהו - דבר קל שבו:
מתני' בכרעי המט' - מטה שלמה:
ר' יהודה אומר כו' - טעמא מפרש בגמרא:
גמ' שאין לה קבע - שמטלטלת על ידי מטה ור' יהודה לטעמי' דאמר סוכה דירת קבע בעינן:
שמעמידה כו' - ואע"פ שלא למדנו פסול אלא לסכך הואיל ועיקרו של סכך אלו מעמידין הוי כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה:
אבל סיכך על המטה - ולא סמך הסיכוך בכרעים אלא על גבי יתידות אבל כל דופני הסוכה אינן אלא מטות משלשה צדדין לא פסיל ר' יהודה דהא לא גמרי' פסול מיניה לסוכה אלא לסיכוך וזה לא הוא ולא מעמידו בפסולי' ולענין קבע נמי יש קבע לסיכוך:

דף כב.

מתני' סוכה המדובללת - לקמן מפרש לה בגמרא:
ושצילתה מרובה מחמתה כשרה - ליכא לאקשויי תנינא חדא זימנא (לעיל דף ב.) שחמתה מרובה מצילתה פסולה אינן דומות זו לזו דמיקשיא קשיין אהדדי כדרמינן להו בגמרא ומשנינן:
המעובה כמין בית - שסכך שלה עב מאד:
גמ' ענייה - שיש בסככה קנים מעט ויש בה אויר הרבה אלא שאין בו שלשה ביחד:
קנה עולה וקנה יורד - שלא השוה הסכך להשכיב הקנים זה אצל זה אלא אחד למעלה ואחד למטה ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה ואשמעינן מתניתין דאמרינן כל שאילו היו מסוככין בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה כשרה:
רב תני חדא - מדובללת ושצילתה מרובה מחמתה אחדא סוכה קיימי:
ושמואל תני - מתני' בתרי סוכות:
רב תני חדא - סוכה שהיא ענייה שהיא מדובללת מדולדלת אם צילתה מרובה מחמתה כשרה:
ושמואל תני תרתי - סוכה מבולבלת כשרה דאמרינן רואין ושצילתה מרובה מחמתה מילתא אחריתי היא דאשמעינן נמי בסוכה ענייה שיש בה חמה אם צילתה מרובה כשרה:
לא שנו - דשמואל דקנה עולה וקנה יורד כשרה דאמרינן רואין:
אלא דאין בין זה לזה שלשה - דכל פחות משלשה חדא היא:
שאין בגגו - בקנה העולה רחב טפח דלאו שם אהל עליה לאחשובי ולמימר ביה חבוט רמי השפל והשלך אותו על האויר שתחתיו דהיינו נמי ענין גוד אחית אלא לענין מחיצה דהוי חודה של מחיצה שייך למימר גוד אחית משוך אותה והורד ולענין המוטל לרוחב ובא לסתום אויר שייך למימר חבטא:
אמרינן חבוט רמי - כשגבוה שלשה ויותר דאילו בפחות מג' לאו חבוט הוא שהרי הוא כמושכב עליו:
ה"ג להך מתניתין באהלות קורות הבית והעלייה שאין עליהן מעזיבה והן מכוונות טומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא בין התחתונה לעליונה ביניהם טמא על גבי העליונה כנגדה עד לרקיע טמא היו העליונות כבין התחתונות וטומאה תחתיהן תחת כולן טמא על גביהם כנגדן עד לרקיע טמא - וה"פ קורות הבית אותן שהעלייה עשויה

בהן שקורין שוליב"א קורות העלייה הן שהגג עשוי בהן שקורין טרי"ב וגגין שלהן חלקין היו ושוין ומניחין הנסרים מקורה לקורה כמין תקרת עלייה:

שאין עליהם מעזיבה - ולא נסרים ומעזיבה לאו דוקא נקט אלא דסתם היכא דליכא מעזיבה ליכא נסרים:

והן מכוונות - העליונות מכוונות כנגד התחתונות ומאהילות עליהן:

טומאה תחת אחת מהן - תחת אחת מהתחתונות:

תחתיה טמא - על פני כל אורכה דיש ברוחבה טפח כדמפרש לקמן ומביאה את הטומאה וכל שאר הבית מטה ומעלה טהור ואף כנגד אותה הקורה למעלה דהיינו בינה לבין העליונה ואין טומאה אלא תחתיה לבד:

בין תחתונה לעליונה ביניהן טמא - כל כלים שבין אותם השתים טמא שהעליונה מאהלת על הטומאה ומביאה את הטומאה על פני כל אורכה תחתיה:

על העליונה - ואם טומאה על העליונה:

כנגד הטומאה עד לרקיע טמא - שהרי אין דבר חוצץ הימנה ומעלה:

היו העליונות כבין התחתונות - שלא היו מכוונות זו כנגד זו אלא העליונות מכוונות כנגד האויר שבין התחתונות:

טומאה תחת אחת מהן תחת כולן טמא - דאמרינן בכל העליונות חבוט רמי והשליכם בין התחתונות והוי כל הבית מקורה והוי אהל אחד וכדמוקי בברייתא שהיה רוחב העליונות כשיעור אויר שבין התחתונות:

ותני עלה - הכי גרסינן לה בד"א בזמן שיש בהן טפח ויש ביניהן פותח טפח אבל אין ביניהן פותח טפח טומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא ביניהן ועל גביהן טהור. ולא גרסינן אין בהן טפח והכי פירושא בד"א דכולה מתניתין בשיש בהן טפח כשיש בתחתונות הללו טפח וביניהן פותח טפח מתוקמא מתניתין שפיר דאמרינן חבוט רמי כשהן מכוונות טומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא ותו לא דכיון דיש בה טפח מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה הלכך תחתיה טמא ועל גבה טהור טומאה על גבה תחתיה טהור אפי' כנגד הטומאה דחוצצת וכשאינן מכוונות כיון דיש ביניהן פותח טפח והעליונות רחבן כשיעור אויר שבין התחתונות כדקתני העליונות כבין התחתונות שהן כנגד האויר וכשיעורן טומאה תחת אחת מהן תחת כולן טמא דאמרינן חבוט רמי אבל אין ביניהן פותח טפח נמצא שאין ברוחב העליונות טפח טומאה תחת אחת מהן מן התחתונות תחתיה טמא ותו לא דלא אמרינן חבוט רמי:

ביניהן - בין התחתונות לעליונות כשהן מכוונות טהור והוא הדין בשאין מכוונות שעל גבה טהור ותחתיה טמא דכיון דיש בה טפח מביאה טומאה לכל אורך שתחתיה וחוצצת בפני הטומאה לטהר על גבה ומאן דגריס אין בהן טפח טועה דאם כן טומאה תחת אחת מהן אין כל תחתיה טמא דאין בה שיעור להביא טומאה ואין על גבה כנגד הטומאה טהור שאין בה שיעור לחוץ וטומאה על גבה כנגד הטומאה טמא ומתחתיה נמי טמא דטומאה בוקעת ויורדת שאין בה שיעור לחוץ ובתוספתא [דאהלות פי"ג] גרסינן בהדיא במסקנא במה דברים אמורים פעם שניה וגרסינן הכי במה דברים אמורים כשיש פותח טפח אבל אין ביניהן כו':

להא שמעתא - דרבא:

דף כב:

פחות מארבעה כו' - רבן שמעון סבירא ליה פחות מארבעה לבוד בכל דוכתא:

שתי קורות המתאימות כו' - דתנן בעירובין (דף יג:) הקורה שאמרו רחבה כדי לקבל אריח והאריח חצי לבינה של שלשה טפחים דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לרוחבו והתם פריך טפח ומחצה בעי ומשני שבולטת לשני צידי הקורה אצבע לכל רוח ומלבנן בטינא ואם לא היתה לו קורה רחבה טפח ונתן שתים זו בצד זו דהיינו מתאימות כעין תאומים:

אם מקבלות אריח לרחבו טפח - כשהן סמוכות זו לזו אין צריך להביא קורה אחרת ואם לאו שאין שתיהן רחבות טפח צריך להביא קורה אחרת:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אם מקבלות לאורכו שלשה אין צריך להביא קורה אחרת - רבן שמעון בן גמליאל להקל בא כלומר אפילו אין בהן טפח ואם מושיב על שתיהן אריח לרחבו אינו עומד מרחיקן זו מזו ומושיב עליהן לאורכו ובלבד שיהו בריאות לקבל כובדו ואורכו של אריח שלשה:

ואם לאו - שאינן בריאות לקבלו צריך להביא קורה אחרת:

היתה אחת למעלה ואחת למטה - כשהושיבן זו אצל זו לא נתנם בשוה אלא זו נמוכה וזו גבוהה:

רואין את העליונה כאילו היא למטה - בשוה לזו או את התחתונה כאילו היא למעלה אצל חברתה:

ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים - לארץ דאינו מקום להכשר קורה:

ולא תחתונה למטה מעשרה - לארץ שאין מחיצה בפחות מעשרה:

הא זו וזו בתוך עשרים - אפילו העליונה סמוכה לשפת עשרים והתחתונה לשפת עשרה קא סלקא דעתך דמכשר אלמא אמרינן חבוט רמי בפחות מרוחב טפח:

תריץ הכי - כלומר רואין דקאמר פחות מג' הוא ובלבד דקתני הכי קאמר ובלבד שלא תהא עליונה כו':

כאן מלמעלה כאן מלמטה - הא דדייקינן כי הדדי פסולה למעלה קאי. כשיש בין קנה לקנה כמלא קנה אפילו מצומצם פסולה לפי שחמת האויר נראית בארץ רחבה הרבה מן הצל של סכך והא דדייקי' כי הדדי כשרה נקט שיעוריה מלמטה שחמה וצל שוין בידוע שהקנים רחבים מן האויר:

כזוזא מלעיל כאסתירא מלתחת - כשהנקב רחב כשיעור זוז חמתו מרובה למטה כשיעור סלע:

כוכבי חמה - כשהחמה זורחת עליה ואין זהרורי חמה נראין מתוכה אין זו דומה לסוכה אליבא דבית שמאי:

מתני' העושה סוכתו בראש העגלה - אף על גב דמטלטלא ולא קביעא ובראש הספינה שהוא מקום גבוה של ספינה והים גבוה מאד ואין הרים מקיפין והרוח שולטת שם ועוקרתה:

כשרה - דדירת עראי סגי בה:

ועולין לה ביום טוב - ומשום דבעיא למיתנא סיפא ואין עולין תנא רישא ועולין:

בראש האילן - תיקן מושבו בראשו ועשה שם מחיצות וסכך:

כשרה - לחולו של מועד ואף ביום טוב אם עבר ועלה לה יצא ידי חובתו:

ואין עולין לה ביום טוב - דגזור בה רבנן דאין עולין באילן ואין משתמשין בו שמא יתלוש:

שתים באילן ואחת בידי אדם - סמך קרקעית הסוכה רובו באילן ועשה סביבה בראש האילן שתי מחיצות ואחת עשה בידי אדם בארץ וסמך קצת קרקעית הסוכה באמצע הדופן והגביה הדופן ממנו למעלה עשרה או שתים בידי אדם ואחת באילן הואיל ואם ינטל האילן נופל קרקעית הסוכה שאינו יכול לעמוד בסמיכת שתים שבארץ אין עולין לה ביום טוב דמשתמש באילן:

דף כג.

גמ' לא כלום היא - דאפי' דירת עראי לא הויא:

שאינה מצויה דיבשה - הוי כרוח מצויה דים:

יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה - דהיינו רוח מצויה דים דכולי עלמא כו' אף ע"ג דאינה עומדת ברוח שאינה מצויה דים דאפי' למאן דבעי סוכה דירת קבע איכא:

על גבי בהמה - כגון נתן דלתות על שני סוסים והם קרקעית הסוכה ועשה למעלה מחיצות וסכך:
הראוי' לשבעה - והשתא דגזור רבנן אין עולין לה נמצאת שאינה ראויה ליום ראשון:
ולא פסין לביראות - דתנן בעירובין (דף יז:) עושין פסין לביראות ארבע' דיומדין לבור שברשות הרבים והבור עמוק עשרה דהוא רה"י ואין יכול למלאות ממנה אלא אם כן מוקף מחיצות ומפני בהמות עולי רגלים התירו המחיצות בארבעה דיומדין לארבע פיאות ואמר ר' מאיר דלא עבדין חדא מהנך בבעלי חיים וטעמא מפרש לקמן:
ולא גולל לקבר - כלומר אם עשאוהו כיסוי לארונו של מת אין שם גולל עליו לטמא דאמרי' בבהמה המקשה דגולל מטמא במגע ובמשא ובאהל דתניא (חולין דף עב.) על פני השדה לרבות גולל ודופק:
ור' יוסי הגלילי - מפרש לקמיה טעמא:
גזרה שמא תמות - הבהמה ביום טוב ותפול ואין כאן דופן ונמצא בטל ממצות סוכה ולקמיה פריך ובגולל דקולא היא מאי טעמיה:
קשור - דליכא למיחש שמא תברח:
דכולי עלמא - בין לאביי בין לרבי זירא מכשיר רבי מאיר:
דאי נמי מיית - ויפול יש בנבלתו עשרה:
מיתה לא שכיחא - ואפילו רבי מאיר לא פסיל:
והאיכא רווחא - דביני כרעי שהיא פירצה ואפי' כשהיא חיה:
דעביד ליה - גדר בין רגליה:
בהוצא ודפנא - הוצא לולבי דקל דפנא ענפי עץ שקורין לורי"ר וגדל בו פרי שקורין באיי"ש:
רבעה - רובצת:
אשלי - חבלים:
הא מתיחה באשלי מלעיל - ואם תמות אינה נופלת:
זימנא דמוקי לה פחות מג' כו' - פעמים שאין בגובהה של בהמה אלא שבעה ומשהו וסוכה עשרה דקאי לה בפחות משלשה סמוך לסכך ואמרינן לבוד:

דף כג:

וכיון דמייתא כווצא - מתמעט רטרייט והוה ליה שלשה ובטיל ליה לבוד ואין כאן דופן:
ולאו אדעתיה - אינו נותן לב לתקנה דאינו ניכר:

הרי זה גיטיך - ירא שלא ימות פתאום או בעיר אחרת ותיזקק אשתו לחליצה ונותן לה גט כשהוא בריא ואומר לה גט זה יהא לגרשיך שעה אחת קודם מיתתי:
אסורה לאכול בתרומה מיד - אם הוא כהן והיא ישראלית דשמא זו היא השעה שקודם למיתתו והרי היא מגורשת ממנו אלמא מיתה שכיחא וחיישינן לה:
ואמר אביי גרס:
הלוקח יין מבין הכותים - קודם שגזרו עליהם כדאמרינן בהכל שוחטין (חולין דף ו.):
אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש - מן המאה לתרומה הרי שם תרומה קרוי עליהם בתוכו וכגון שהגיע לילי שבת [או] אין עמו כלים טהורים להפריש לתוכן תרומה ומעשר והאי דנקט כותים אשמעי' דגרועין הן מעמי הארץ והלוקח מהן צריך לעשר ודאי ולא דמאי ואף על התרומה נחשדו:
ומיחל - מעשר שני שהוא יכול לחללו ומחללו בתוכו על מעות שיש לו בתוך ביתו:
ושותה מיד - וסמכינן אברירה וכשיבא לביתו יפריש ואמרינן יש ברירה שאלו הן מעשרן ותרומתן:

דף כד.

אוסרין - ואמרינן גזרה שמא יבקע הנוד ולא יבא לידי ברירה ונמצא שותה טבלים אלמא ר' יהודה חייש לבקיעת הנוד וכל שכן למיתת אדם ור' מאיר לא חייש:
איפוך - לא שנינהו אביי כדקאמרת אלא איפכא שנינהו אביי הא דלא חייש ר' יהודה והא דחייש ר"מ ולאו מהלוקח יין שנינהו אביי אלא מהך דסוכה דר' יהודה לא חייש ור' מאיר חייש:
קשיא דרבי מאיר - דבקיעת נוד ארבי מאיר דסוכה:
דלית ליה ברירה - ואפי' אינו נבקע אסור:
לכשיבקע - נבין בדבר כלומר דלא חיישינן לה:
מתקינין לו - מזמנין לכהן גדול לערב יוה"כ:
שמא תמות אשתו - וכתיב (ויקרא טז) וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו היא אשתו:
בכפרה - בכפרת יום הכפורים עשה בו מעלה זו שחשש בה במידי דלא חייש בעלמא:
ופרכינן בין למ"ד טעמא דר' מאיר משום שמא תברח בין למ"ד משום שמא תמות תרוייהו מפרשי לרבי מאיר דמדאורייתא מחיצה היא ורבנן גזור שמא תברח או תמות תינח גבי סוכה מבוי וביראות דר' מאיר לחומרא אבל גבי גולל ר' מאיר מקיל וכיון דמדאורייתא בטיל היאך יכול לטהרו מידי טומאת גולל אלמה תנן בעירובין דבר שיש בו רוח חיים מטמא משום גולל ור' מאיר מטהר וה"ה דמצי למיפרך ממתנית' דלעיל

דקתני ולא גולל לקבר אלא ממתני' אלימא ליה לאקשויי ועוד משום דקתני מטהר בהדיא לשון קולא:

העומדת ברוח - על ידי רוח:

לאו מחיצה היא - דעיקר עמידתה דבר שאין בו ממש הוא:

רוח חיים לאו בידי אדם הוא שהרי אין רוח בידו לנפחו:

דאוקמה בנוד תפוח - סמך הדופן על הנוד תפוח ברוח:

דף כד:

הרי עשויה בידי אדם - דרוח זה בידי אדם בא:

ספר - וכתב לה ספר כריתות:

אין לי אלא ספר - קלף:

מניין לרבות כל דבר - לכותבו עליו כגון לוח עץ ועלה זית:

וכתב מכל מקום - דמצי למיכתב ונתן בידה ספר כריתות:

אי הוה כתב וכתב לה כריתות בספר כדקאמרת - דהאי ספר קלף הוא:

השתא דכתב ספר - אין זה קלף ואין הכתוב מדבר שיהא נכתב עליו אלא דברי הגט קרוי ספר ספירת דברים כריתות דברים שיהו כורתין ומפרידין ביניהן:

ורבנן - כיון דספר לאו קלף הוא האי וכתב לה לא אצטריך לרבות כל דבר דמהיכא תיתי לך לייחד דבר לכתיבתו דאיצטריך לאשמועינן שכל דבר כשר לך:

ואינה מתגרשת בכסף - ליתן לה כסף לשם גירושין ולומר הרי את מגורשת בו כדרך שנתן בקידושין ואמר הרי את מקודשת בו:

ואיתקש יציאה להויי' - ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר (דברים כ"ד:ב'):

מה הוייה - כשמהווה עצמה לאיש אפשר בכסף כדנפקא לן בקידושין (דף ב.) קיחה קיחה משדה עפרון:

מספר כריתות - מדסמך כריתות לספר:

לדבר הכורת - שתהא ספירת דברים כורתת ביניהם ולא יהא תנאי האוגדם יחד:

אין זה כריתות - דכל ימיה קשורה בו שמחמתו צריכה לעמוד שלא לילך:

הרי זה כריתות - דיכול לבא לידי הפרדה לסוף שלשים הלכך מעכשיו מותרת לינשא מן התורה:

מכרת כריתות - דמצי למיכתב ספר כרת:

מתני' בין אילנות - בארץ ולא סמכה עליהן אבל הן דופנותיה:

גמ' שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה - שהרוח מוליכה ומביאה:

בקשין - אילנות זקנים ועבים:
הא איכא נופו - שהולך ובא ופעמים שאף הנוף מן הדופן:
דעביד ליה - אורג הנוף כמין מחיצה שלא יניענו הרוח:
לאשתמושי באילן - להניח עליו כליו:
היה שם - בפסי ביראות קאי היה באחת הפיאות אילן שעוביו אמה לכל צד:
או גדר - מרובע אמה על אמה כל גדר סתם של אבנים הוא וצריך שיהא אמה על אמה כדי לחלקו לשתי מחיצות אמה למזרח ואמה לצפון או לדרום:
דיומד - ב' עמודים שהיו מחיצה לכאן ולכאן שבכך הקילו חכמים עליהם:
המיסך על הארץ - נופו גדול מאד וראשי הנוף כפופין סביב על הארץ:
מטלטלין תחתיו - דאמרינן לבוד ומחיצה זו גבוהה עשרה מבפנים שהנוף ארוך הוא ובגובה האילן הוא:
אי הכי - דעשויה בידים היא וראוי לדור תחתיה ולשמור שדה עשאה וכיון דמוקף לדירה הוא:
ליטלטל בכוליה - כלומר יטלטל בו כל כמה שהוא גדול אלמה אמר רב הונא אין מטלטלין בו כלל אלא אם כן אינו הוה אלא כשיעור בית סאתים כחצר המשכן ששיעור זה נתנו חכמים לכל היקף שאינו לדירה ואם גדול הוא מכאן הוי כרמלית ואין מטלטלין בו אלא בתוך ארבע אמותיו של אדם והאי כיון דבידים הוקף ולדירה אפילו הוא יותר מבית סאתים ליטלטל ביה:

דף כה.

שתשמישה לאויר - אינה עשויה דירה זו אלא לצורך אויר שחוצה לה לשמור השדות ואינה חשובה דירה להתיר היקף גדול:
שבת בתל - קדש היום על האדם והוא בתל גבוה עשרה וקנה שם שביתתו:
והוא מארבע אמות עד בית סאתים - גדול הוא מארבע אמות אבל אינו יותר על בית סאתים:
וכן בנקע - גומא העשויה משמת ימי בראשית ווליא"ה:
וקמה קצורה - באמצעה:
ושבולות - גבוהות עשרה מקיפות אותה סביב כל הני מחיצות נינהו להיקף בית סאתים ולא ליותר מכאן דלא נעשית לדירה הלכך מהלך את כולה למחר וחוצה לה אלפים דכל חללה הואיל ושבת זה באוירה מבעוד יום הוה כארבע אמות של מקום שביתה ולהכי נקט והוא מארבע אמות דאי לא הוה יותר מארבע אמות מאי מהלך את כולה איכא

בלא מחיצות נמי ארבע אמות מקום שביתה אית ליה דהיינו שבו איש תחתיו וחוצה להן אלפים אמה דכתיב אל יצא איש ממקומו ואסמוך רבנן למילף מקום ממקום ומקום מניסה כו' כדאמרינן בעירובין (דף נא.) ותל מוקף מחיצות הוא דכל שגבוה עשרה אמרי' גוד אסיק מחיצות שלו והקף בהן את ראשו:

ושבולות מקיפות - ואע"ג דאין עומדות ברוח:

דעביד ליה - למחיצות השבלים בהוצא ודפנא משבולת לשבולת עד שאגדן וגדלן יחד סביב ומחזיקות זו את זו:

מתני' שלוחי מצוה - הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים:

פטורין מן הסוכה - ואפי' בשעת חנייתן:

גמ' בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה - שאינו חייב בקריאת שמע ולקמן מפרש מאי משמע:

ובלכתך בדרך פרט לחתן - ואע"ג דהוא נמי במצוה טריד איצטריכי להו תרי קראי דאי הוה כתיב חד כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא טורח ועושה מלאכת מצוה בידים או מהלך למצוה אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק אלא טריד במחשבת בעילה לא פטר הכתוב הלכך מקרא יתירא אשמעינן דפטור מק"ש דטריד במחשבת בעילה:

מאי משמע - מהני קראי פרט למצוה:

כי דרך - הולך בדרך סחורה:

מי לא עסקינן כו' - וכי אינך יכול לכלול במקרא דרך מצוה עם הרשות והא דרך סתמא כתיב ומשמע נמי דרך מצוה וקאמר רחמנא ליחייב לקרות:

אם כן - דבדרך מצוה נמי קאי לכתוב בלכת בדרך:

טריד - לבו טרוד במחשבת בעילה ומסתברא כי פטריה קרא משום טירדא פטריה ואינו יכול לעסוק בשנים כאחד:

כונס אלמנה לא טריד - ויכול לקיים את שתיהן:

אי משום טירדא כו' - האי דפריך משמע ליה דטרדתו פוטרתו לפי שאינו יכול לכוון את לבו והלכך אפי' טבעה ספינתו דטרוד בצערו ליפטר:

שנאמר בהן פאר - כדלקמן ואבל לאו בר פאר הוא וכשמתפאר מראה בעצמו שאינו אבל:

חתן טריד טירדא דמצוה - ואשמעינן קרא דלא מיחייב להסיר דעתו ממחשבת מצוה ראשונה בשביל זו הבאה עליו אלא יעסוק בראשונה ויתן לבו להיות בקי בדבר:

טירדא דרשות - שאף על פי שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו אינו חייב להצטער:
והעוסק במצוה דפטור ממצוה מהכא נפקא - משבתך בביתך:
ויהי אנשים וגו' - בפסח מדבר קרא בשנה השנית ליציאת מצרים:

דף כה:

הכי גרסינן בברייתא בסיפרי ר"ע אומר מישאל ואלצפן היו שנטמאו בנדב ואביהוא ר' יצחק אומר אם נושאי ארונו של יוסף היו יכולין היו ליטהר ואם מישאל ואלצפן היו יכולין היו ליטהר אלא מי היו טמאי מת מצוה היו שחל שביעי שלהן להיות בערב פסח שנאמר ולא יכלו וגו':
ואם נושאי ארונו של יוסף או מישאל ואלצפן היו יכולין היו ליטהר - שהרי באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו שרף אלעזר את הפרה שיזו על טמאי מת שבהן לעשות פסחיהן בטהרה כדאמר במסכת גיטין (דף ס.) שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן ופרה אדומה אחת מהן ובאחד בניסן הוקם המשכן והוא ח' למלואים כדקיימא לן (שבת דף פז:) אותו היום נטל עשר עטרות ובו מתו נדב ואביהוא הלכך מראש חדש ועד הפסח היו יכולין ליטהר וקרא אמר ולא יכלו ונושאי ארונו של יוסף נמי כבר עברו עליהם עשרה חדשים ויותר שלא נשאוהו משחנו בהר חורב בראש חדש סיון כדכתיב (שמות י"ט:א'-ב') ביום הזה באו מדבר סיני ולא נסעו משם עד עשרים באייר של שנה הבאה דכתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל וגו' ויסעו מהר ה':
טמאי מת מצוה - לאו מת מצוה דווקא קאמר דאפי' מתיהן נמי מת מצוה קרי להו דמצוה להתעסק בהן כגון האמורים בפרשת כהנים (ויקרא כא) שהכהן מטמא בו:
שחל שביעי שלהן - ואע"ג דחזו לאורתא לא אישתרו דקסבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ מכל מקום שמעינן מיניה דעוסק במצוה פטור מן המצוה שהרי נטמאו במתיהן שבעה ימים לפני הפסח ואף על פי שטומאה זו תעכב על ידם אכילת פסחיהן אלמא מצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני חמורה העתידה לבוא:
דלא מטא זמן חיובא - כשנטמאו עדיין לא הגיע זמן אכילת פסח:
אבל - קריאת שמע דמטא זמן חיוב' בתוך החופה והוא ראוי לכך אימא ליחייב:
אבל פסח דבכרת הוא אימא לא - יטמאו במת כל שבעה לפני הפסח:
צריכא - למיכתב ביום ההוא לאשמועינן דנטמאו תוך שבעה דעוסק במצוה פטור מן המצוה:

מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל כו' - דקאמר ליה רחמנא הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה וגו' האנק דום מתים אבל לא תעשה לא תתאבל עליה פארך חבוש על ראשך שלא כדרך שאר אבלים לפי שאני עושה אותך אות ומופת לישראל שכך עתידין למות מתיהן ואין איש מתאבל עליהם אלמא אבל אסור בתפילין:

והני מילי ביום ראשון - דעיקר מררא חד יומא כדכתיב ואחריתה כיום מר:

פשיטא - מאי שנא הא משאר מצות דאשמעינן רב לעיל דאבל חייב בכל המצות:

צערא דממילא - שהסוכה מצערתו כגון חמה או צינה או סירחה בדברים שסיכך בהן:

מיבעי ליה ליתובי דעתיה - חובה עליו ליישב דעתו למצוה:

למיחדי - לשמוח:

משום ייחוד - דסתם סוכה היו עושין בגגותיהן ואין דרך ביאה ויציאה שם לרבים תמיד מפני הטורח ושמא ירד החתן לעשות צרכיו ויתייחד אחר עם הכלה:

צער חתן - שהמקום צר ופתוח שאין לה אלא שלש דפנות ובוש לשחק עם כלתו:

תרתי - שתי מצות סוכה ומצות נישואין וכגון שנשא ערב הרגל אבל בתוך הרגל קיימא לן במועד קטן (דף ח:) דאין נושאין נשים במועד:

פטורין מן התפלה - דבעיא כוונה:

ומן התפילין - משום דשכיחא שכרות וקלות ראש:

וחייבין בקריית שמע - דמצות כוונתה אינו אלא פסוק ראשון ויכולים ליישב דעתן שעה קטנה כדי לקרוא פסוק ראשון:

דף כו.

משום ר' שילא אמרו חתן פטור - מקריאת שמע דטריד ושאר בני חופה חייבין ולית להו להני תנאי העוסק במצוה פטור מן המצוה:

תגריהן - הלוקחין מהן כדי למכור ולהמציאן לצריך להם:

מוכרי תכלת - לציצית:

הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום - דכתיב בסוכות תשבו כעין ישיבת ביתו כשם שכל השנה אינו נמנע מלכת בדרך בסחורה כך כל ימות החג שאינו יום טוב לא הצריכו הכתוב למנוע:

הולכים לדבר מצוה פטורין ביום ובלילה - אף על פי שאין הולכין אלא ביום ומשום דטרידים ודואגים במחשבת המצוה ובתיקוניה פטורין מן המצוה:

ארקתא - על שפת הנהר:

שלוחי מצוה אנן - שבאנו לשמוע הדרשה ולהקביל פני ריש גלותא:

שומרי גנות ופרדסין - אין זזין משם:
כעין תדורו - כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה עם מטותיו וכלי תשמישו ומצעותיו וזה אינו יכול להביאן שם מפני הטורח:
פרצה קוראה לגנב - משל הדיוט הוא ואף כאן הגנב רואה אותו יושב בסוכה בלילה והוא נכנס וגונב הפירות לרוח אחרת:
כריא דפירי - כרי של פירות שהוא תמיד לפניו ויכול לשומרן ואין כאן פרצה קוראה לגנב:
רבי יוסי בריבי - יוסי החכם חריף שבדורו והוא ר' יוסי בן חלפתא:
למגנא בכילתא - ואע"פ שיש לה גג וגבוהה עשרה והוי כאילו חוץ לסוכה:
משום בקי - צינצל"ש:
סרחא דגרגישתא - קרקע לבנה שהיו טחין בה קרקעית הסוכה:
מצטער - שהסוכה מצערתו:
תרתי או תלת - שתים או שלש פעמים יתן לתוך פיו מורשייל"ש:
כדטעים בר בי רב ועייל לכלה - בבוקר כשהולכין לבית המדרש ודואג שמא ימשכו השמועות וטועם מלא פיו ושותה:
ירדם - שמא תחטפנו שינה וישן קבע:
אבל לא שינת קבע - שמא יפיח בהן:
מוסר שינתו לאחר - אומר לחברו אם ארדם העירני:
ערביך ערבא צריך - שמא אף הוא ישכב וישן:
בין ברכיו - דודאי לא ירדם:
רבא אמר - לשמא ירדם לא חיישינן הלכך בתפילין שרי וסוכה היינו טעמא דאסור שינת עראי לפי שאין קבע לשינה ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך הלכך זו היא שינתו וגבי תפילין דטעמא שמא יפיח בהם ולאו משום איסור שינה בניים פורתא לא אתי לידי הפחה:
דנקיט להו בידיה - לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו:
דמנחי ברישיה - עראי מותר וקבע אסור שמא יפיח:
דפריס סודרא עלייהו - הניחם אצל מראשותיו בין קבע בין עראי דלא נתנה תורה למלאכי השרת:
וראה קרי - צריך לסלקן מראשו בעוד הקרי עליו:

דף כו:

ולא יאחז בקציצה - הן תפילין עצמן דפוס מושבן ורצוען ודומה לו במס' גיטין בהניזקין (גיטין דף נח.) ארבעים סאה קצוצי תפילין:

ליישן ביום - מפני ביטול תורה:

דמר - רבה בר נחמני:

כרב - דממנו למד מדת שינתו שהיה ישן רב ביום כשיעור זה:

דרב כרבי - ורב למדה מרבינו הקדוש שגדל אצלו:

ורבי כדוד - כך קבל מאבותיו שזו היתה שינת דוד מלך ישראל:

שיתין נשמי - אלצ"ש:

הוה ניים - ביום:

כמיעל מפומבדיתא לבי כובי - דמפ' במקום אחר דהוו שיתא פרסי:

הנכנס לישן - שאין כוונתו אלא לישן ואינו מהרהר לדבר אחר:

רצה חולץ - תפילין:

רצה מניח - לפי שביום אין דרכו לשמש עם אשתו ולא לישן קבע:

בלילה חולץ - אפי' לשינת עראי דלמא מימלך וישן קבע:

הילדים - בחורים:

לעולם חולצין - ואפי' ביום:

שרגילין בטומאה - קס"ד שמא יראו קרי שהרהור מצוי בהן:

לימא קא סבר רבי יוסי כו' - ומיבעי לן למיעבד כוותיה שהלכה כמותו ברוב מקומות דקיימא לן נימוקו עמו (גיטין דף סז:):

שמא יבאו וכו' - והא ודאי אסור לבזותן לנהוג בהו קלות ראש:

עסקניות הן - ושמא נגעו במקום הטינופת:

מתני' אוכל פחות מכביצה - מאכל פחות מכביצה:

נטלו במפה - לא נטל ידיו אלא כרך במפה ידיו משום נקיות דקסבר פחות מכביצה לא בעי נט"י ולא בעי סוכה ולא בעי ברכת המזון לאחריו דדריש כרבי יהודה (ברכות דף מט.) ואכלת ושבעת וברכת אכילה שיש בה שביעה והיינו כביצה אבל לפניו בכל דהו בעי ברכה שהרי נהנה ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה:

גמ' מעשה לסתור - וכי דרך המדברים להביא אחר דבריהם מעשה הסותר דבריהם דקתני רישא אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה ומביא מעש' דלטעימ' תבשיל צריך סוכ':

דף כז.

הכי גרסינן נימא תיהוי תיובתיה דרב יוסף - דאמר לעיל תרתי תלת:

ואביי - דאמר כדטעים בר בי רב דהיינו כביצה דכביצה אוכל הנאכל בבליעה אחת הוא כדאמרי' בפ' בתרא דיומא (דף פ.) מכל האוכל אשר יאכל:

הא כביצה בעי נטילת ידים וברכה - אבל סוכה אפי' כביצה נמי לא:

מתני' י"ד סעודות - ובגמרא מפרש טעמא:

אין לדבר קצבה - אם רצה להתענות אין אנו זקוקין לו אלא אם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה:

חוץ מלילי י"ט הראשון - שאינו רשאי להתענות כדיליף בגמרא:

ישלים - סעודתו זאת בי"ט האחרון בשמיני עצרת ואע"פ שאינו בסוכה ובגמרא פריך עלה:

גמ' מכאן ואילך רשות - דהכי ילפינן לה בפ' בתרא דפסחים (דף קכ.) ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי רשות אף ששה רשות לפי שהשביעי בכלל שבעת ימים תאכל מצות ויצא מן הכלל ללמד שאכילת מצות האמור בו אינו חובה אלא אם באת לאכול תהא אכילתך מצה ולא חמץ ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא:

והתם גופיה מנלן - דלילה הראשון מיהא חובה:

והאמר ר' אליעזר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה - וכיון דביום אחרון לא בסוכה יתיב ואם ישב בה לשם מצוה עובר על בל תוסיף מאי השלמה דסוכה איכא הכא:

אמר בירא - שם חכם:

חזר בו ר' אליעזר - אצל חכמים לומר שאין לדבר קצבה ואם רצה להתענות יתענה חוץ מלילי יום טוב הראשון ובהא מיהא פליג עלייהו דקסבר יש לה תשלומין כמו שיש תשלומין לקרבנות יום ראשון אף בי"ט האחרון:

אילימא בריפתא - כלומר תאמר שסעודת י"ט האחרון שהוא סועד בלחם ולפתן וצורכי הסעודה תהא תשלומין לראשון:

סעודתא דיומיה קאכיל - ומאי היכר יש כאן שתהא לשם סעודה ראשונה הלא דרכו לסעוד היום:

במיני תרגימא - לאחר שסילק יביאו פרפראות ומעדנים לפניו כגון פירות וכסנין וקפלוטות מבושלות:

תרגימא - פרונגו"ש:

תניא נמי הכי - דבהכי הויא סעודה לאשלומי ואע"פ שאינו חוזר וקובע עצמו לאכול שתי סעודות של לחם ובשר:
אם השלים כו' - וכ"ש אם קבע סעודה שניה בלחם ובשר:
אפוטרופוס של אגריפס - ממונה על שלו ורב ביתו שקורין שקל"ק:
מהו שאוכל סעודה אחת ביום - בסוכה ואפטר:
פרפראות - מיני מעדנים הפותחים את בני מעיים להיות לבו משוך אחר הפת ויאכל:
מהו שאצא מסוכה לסוכה - לאכול ולישן היום בזו ולמחר בזו:
ביטל מצותה של ראשונה - אפי' ימים שעברו עליו כבר איבדן למפרע ואינו מצוה כדיליף לקמן שצריך לישב כל ז' בסוכה אחת:

דף כז:

אין יוצאין מסוכה לסוכה - לאכול בזו ולישן בזו או היום בזו ומחר בזו:
ואין עושין סוכה בחולו של מועד - מי שלא ישב בסוכה י"ט הראשון:
עשה סוכה לשם חג של שבעת הימים - שמעת מינה דאין עושין סוכה בחולו של מועד דאינה לשבעה ושמעינן מינה דאין יוצאין מסוכה לסוכה דאם כן לאו סוכה לשבעה היא:
פשיטא - דהא סוכת שבעה היא:
מהו דתימא האי אחריתי היא ואינה לשבעה קמ"ל - הואיל וישב בה בי"ט וזו להשלים היא סוכת שבעה קרינא ביה שתשלומין לראשונה היא:
לכם משלכם - להוציא את הגזול ואת השאול:
כל האזרח ישבו בסוכות כתיב - דמשמע סוכה אחת לכל ישראל שישבו בה זה אחר זה ואי אפשר שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא ע"י שאלה:
בינתיים - בחולו של מועד:
וקטן שנתגדל - צמחו לו ב' שערות במועד ואתא האי כל לרבויי שעושה סוכה בחולו של מועד מה שאין כן במחויב קודם לכן כדאמר ר' אליעזר לעיל:
ורבנן כיון דאמרי עושין סוכה בחולו של מועד - ואפי' מי שמחויב קודם לכן ולא עשה תו לא איצטריך האי לרבויי דכ"ש הוא:
ברגל - י"ט ראשון והלך אצלו מערב י"ט:
אינך משובתי הרגל - הואיל ולא עמדת בביתך אצל אשתך:
משבח אני את העצלנין - אע"פ שלא בשביל הרגל מתעכבים שהרי כל ימות השנה אינן יוצאין מחמת עצלות אעפ"כ משבחן אני:

מדוע את הולכת וגו' - בעלה של שונמית אמר לה כשאמרה לו אלכה וארוצה עד איש האלהים ואשובה:
הא דאזיל ואתי ביומיה - ומשמח שמחת החג עם אשתו חייב להקביל פני רבו כגון עיר שבתוך התחום או על ידי עירוב:
ששבת בסוכתו של יוחנן כו' - לקמיה פריך הא אמר ר' אליעזר משבח אני את העצלנין:
מהו שאפרוש עליה סדין - לצל שלא תשוזפך השמש מי אסור משום מוסיף על אהל עראי בשבת או לא:
אין לך כל שבט כו' - השיאו לדבר אחר כדאמרי' לקמן (דף כח.) שלא אמר דבר אחד שלא שמע מפי רבו:
שלא העמיד שופט - מושיע את ישראל אותן שהיו משמת יהושע ועד שמואל שמשח שאול למלך יהושע מאפרים אהוד מבנימין גדעון ממנשה הרי מבני רחל שמשון מדן ברק מקדש מנפתלי הרי מבני בלהה אבצן זה בועז מיהודה עלי מלוי תולע מיששכר אלון הזבולני מזבולן אלו מפורשים אבל עתניאל ויפתח ושמגר ויאיר ועבדון לא ידעתי שמות שבטיהן ומראובן ושמעון גד ואשר לא מצאתי מפורש:
הגיע חמה - מתפשטת ומתקרבת אצלם:
מלכים על פי נביאים - שאול ודוד ע"פ שמואל:
ויצא - שלא רצה להתיר את הדבר:
לא מפני שהפליגו בדברים - מה שהשיאו לדבר אחר לא הפליגו הימנו ולדחותו שלא ללמדו תורה נתכוון אלא שלא אמר דבר כו':
אין יוצאין מסוכה לסוכה כו' - והאיך הניח שבת שבתוך הרגל את סוכתו שהיתה בלוד שהיה דר בלוד כדתניא (סנהדרין ד' לב:) אחר ר' אליעזר ללוד:
רגל אחר היה - כגון עצרת והיו יושבין בסוכה משום אויר:
ותפשוט ליה מדידיה - שלא תפרוש עליה סדין דאסור להוסיף על אהל עראי:
שקשור ותלוי - שם כל שעה:
פוקקין בו - כיון דמתוקן ועומד לכך אין זה לא בונה ולא מוסיף:
ואם לאו אין פוקקין בו - דמוסיף הוא על סתימת אהל:

דף כח.

התם מבטל ליה - להאי פקק לגבי חלון וחשיב ליה מכותל עצמו הלכך הוי מוסיף אבל סדין אנן סהדי דלא מבטיל ליה לגבי סוכה וסופו ליטלו הלכך לא פשיטא לרבי אליעזר דליהוי מוסיף:

אינן אלא מפי השמועה - בתמיה:

הזקקתוני - כלומר תזקיקוני לומר דבר כו' אגיד לכם את מדותי וזו אחת מהן:

שיחת חולין - דברי הבאי ושחוק כלומר מה שספק בידי לא מפני (שטרחתי) בכל אלה ואי אפשר שאמרו רבותי דבר בבית המדרש ולא שמעתיו ומה שלא שמעתי לא אומר שכך היא מדתי:

בלא תורה - בלא גירסא שהיה הולך ושונה תמיד:

חוץ מערבי פסחים - מפני עשיית פסחיהם ומפני התינוקות שלא ישנו כך מפורש בפסחים (דף קט.):

וערב יום הכפורים - שצריך לאכול מבעוד יום:

משנה - כגון משנה ובריייתא של ששה סדרים:

גמרא - זו היא סברא שהיו התנאים אחרונים מדקדקים בדברי הראשונים הסתומים לפרשם וליתן בהן טעם כמו שעשו האמוראים אחר התנאים שפירשו דברי התנאים שלפניהן וקבעו בהן גמרא ואותו דיוק שבימי התנאי' נקרא הש"ס:

הלכות - הלכה למשה מסיני כגון גוד ולבוד ודופן עקומה שיעורין חציצין מחיצין עשר נטיעות ערבה וניסוך המים:

דקדוקי תורה - ריבויי אותיות שבאין לדרוש בהן ריבוים ומעוטים כגון האזרח להוציא הנשים שדקדקה התורה בלשונה לכתוב אות יתירה ללמד:

דקדוקי סופרים - שהוסיפו לדקדק אחר מעשה הבריות ולהחמיר ולעשות סייג ואזנים לתורה וגזרו גזרות להרחיק את האדם מן העבירה ודכוותה בבכורות (ד' ל:) גר הבא לקבל תורה עליו חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ר' יוסי אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים:

קלים וחמורים - דברים הלמדין בק"ו שניתנו לדון מעצמן לכל אדם ולא פירשו כלום בסיני:

וגזרות שוות - דברים הלמדין בג"ש:

תקופות - חשבון הילוך חמה ולבנה:

וגימטריאות - דברים הלמדין בלשון גימטריא כגון (ירמיהו כה) שש"ך בבל בא"ת ב"ש כשדים (שם נא) לב קמי בא"ת ב"ש סהדה מנון (לקמן ד' נב:) בא"ט ב"ח וכן לפי מנין האותיות כגון סתם נזירות שלשים יום (נזיר ד' ה.) מקדוש יהיה יהי"ה בגימטריא שלשים הוו:

שיחת מלאכי השרת שיחת שדים שיחת דקלים - לא ידענא מאי היא:

משלות כובסין ומשלות שועלים - שיסדו קדמונים לתת אמתלא לתוכחתם ותולין אותן בכובסים ובשועלים כגון (סנהדרין לט.) מאזני צדק אבות אכלו בוסר:
הויות דאביי ורבא - כל איבעי' להו לאביי ורבא הוה מספקא להו ובכולן נתן את לבו ונתן בהן טעם ובימי אמוראים נשתכחו:
נשרף - שהיו מלאכי השרת מתקבצין סביביו לשמוע דברי תורה מפיו:
מתני' משם ראיה - בתמיה:
נשים ועבדים - מפרש בגמרא:
גמ' האזרח - בבני ישראל ישבו בסוכות:
אזרח זה אזרח - אי הוה כתיב אזרח הוי משמע כל תולדות ישראל אנשים ונשים:
כתיב האזרח - מיומן שבאזרחים להוציא את הנשים:
לרבות את הקטנים - לקמן רמינן מתניתא עלה:
בעינוי - יום הכפורים דכתיב תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר אלמא ה' לרבויי אתא:
אמר רבה הלכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי - הנך תרי מילי ליכא למידרשינהו לתרוייהו מקראי דאם זו ה' לרבות אף זו ה' לרבות ואם זו למעט אף זו למעט אלא על פי הלכה שנאמרה למשה מסיני באחד מהן לחילוף נאמרו שני דברים הללו זו לחיוב וזו לפטור וחדא מינייהו לאו ממשמעותא אלא רבנן אסמכינהו אקראי חדא ממשמעותא וחדא אסמכתא בעלמא דאלו קרא חילופא משמע ולמילתא אחריתי אתא:
ה"ג הי קרא והי הלכתא ותו למה לי קרא למה לי הלכתא - הי קרא הי מינייהו ממשמעותא והי לאו ממשמעותא דקרא דאלו קרא חילופא משמע אלא מהלכתא הוא דאתמר ותו למה לי קרא למה לי הלכתא לא בסוכה לפטור ולא בעינוי לחיוב:
נשים פטורות - בפ"ק דקדושין (ד' לד.) מפרש:
ויום הכפורים - לא תעשה הוא וכרת הוא וכל מצות לא תעשה בין זמן גרמא בין לא זמן גרמא נפקא לן בקדושין (ד' לה.) מדרב יהודה דחייבות:

דף כח:

אמר אביי לעולם סוכה - לפטור' הלכתא היא דאלו קרא חיובא קמרבי דאזרח גברי הוא דמשמע וה' לרבות את הנשים הוה לן למדרשיה כדדרשינן ביום הכפורים אלא שהלכה למשה מסיני פוטרתן ודקתני האזרח להוציא את הנשים אסמכתא בעלמא הוא ועיקר קרא לרבויי אתא כדלקמן ודקשיא לך למה לי הלכתא לפוטרן הא מצות עשה שהזמן גרמא הוא איצטריך ס"ד כו':

רבא אמר אצטריך - מה התם נשים חייבות באכילת מצה ואף ע"ג דמצה מצות עשה שהזמן גרמא דנפקא כדר"א בפסחים (דף מג:) שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ונשים ישנן במצות לא תעשה דהיינו אכילת חמץ:

והשתא דאמרת סוכה לפטורה הלכתא היא - ולאו ממשמעותא דאילו ה' דקרא רבוייא היא קרא למה לי כלומר אמאי אתא ה' דסוכה:

לרבות את הגרים - שחייבים בסוכה:

מדרב יהודה נפקא - ולמה לי קרא ה' דהאזרח לרבויי נשים לעינוי:

לתוספת עינוי - שהצריך הכתוב להתחיל ולהתענות מבעוד יום:

הואיל ומעטיה קרא - מלאו וכרת דכתיב בעינוי (ויקרא כג) בעצם היום הזה על עצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי ומאזהרה נמי אימעוט בפרק בתרא דיומא (דף פא.) נשים נמי למעטי דלא ליחייבו ביה אפילו למצות עשה בעלמא:

קטן שהגיע לחינוך - משאינו צריך לאמו:

אסמכתא בעלמא נינהו - וקרא לרבי אליעזר כדאית ליה לרבות גר שנתגייר בינתים וקטן שגדל דעושים סוכה בחולו של מועד מה שאין שאר ישראל עושין או לרבנן כדאית להו שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת ולהכשיר סוכה שאולה:

הכי גרסינן כל שניעור משנתו ואינו קורא אמא - שאינו כרוך אחריה לקרותה בכל שעה שניעור:

ופרכינן [**אמא**] **גדולים נמי קרו** - כלומר שאינו קורא לאמו הוא דקרית ליה אין צריך לאמו הא אם קורא אמא צריך לאמו קרית ליה אפילו גדול שאינו צריך לאמו רגיל לקרותה כשניעור:

אלא כל שניעור ואינו קורא אמא אמא - שאינו כרוך אחריה לקרות ולשנות עד שתבא אליו אבל קורא ושותק לאו צריך לאמו הוא:

מעשה לסתור - דהא קטן הצריך לאמו הוא ואמאי פיחת וסיכך:

מתני' סוכתו קבע - להיות כל עיקר דירתו בה:

מאימתי מותר לפנות - הימנה ולירד:

משתסרח המקפה - משתתקלקל המקפה כל תבשיל קפוי לא רך ולא עב קרוי מקפה:

משל לעבד כו' - כלומר גשמים היורדים בחג סימן קללה הם משל לעבד כו':

ושפך לו קיתון - של מים על פניו ובגמרא מפרש מי שפך למי:

גמ' ומשנן בסוכה - סובר למודו ומחתכו על בוריו לעמוד דהיינו שמעתא דאמוראי וסברא של טעמי משנה ובריייתא מה טעם זה חייב וזה פטור זה אסור וזה מותר:

מקרי ומתני - לקרות שבכתב ולשנות משניות הערוכות ושגורות בפה:
במטללתא - בסוכה:
ותנוי - הש"ס דהוא סברא לטרוח ולשנן וכן שמעתא דאמוראי שאינן באות אלא מכלל דקדוקי שהן למדין מתוך דברי משנה דמדמו מלתא למלתא:
בר ממטללא - אם ירצה דמצטער הוא ומצטער פטור מן הסוכה והאויר יפה לו להרחיב דעתו קא סלקא דעתיה תנוי היינו משנן:
הא למיגרס כו' - כלומר תרי גווני שינון הוו למיגרס גמרא הברורה לו כבר והיינו שמעתא צריך סוכה והיינו משנן:
לעיוני - בר ממטללתא:

דף כט.

כי הא כו' - דבשמעתא איכא נמי ריהטא בלא טרחא ואיכא עיון בטרחא:
כי הוו קיימי מקמיה דרב חסדא - בתר דאגמרינהו שמעתתא:
מרהטי בגמרא - מה ששמעו מפיו דבר פלוני אסור דבר פלוני מותר:
והדר מעייני בסברא - מה טעמו של דבר ואם יש להשיב כלום:
מאני משתיא - כוסות:
במטללתא - לפי שאינן מאוסים:
מאני מיכלא - קערות לאחר שאכלו בהן צריך להוציאן:
לבר ממטללתא - חוץ לסוכה:
חצבא - כד של חרס ששואבין בו המים:
ושחיל - דלי של עץ:
שרגא - נר של חרס שקורין קרושיי"ל:
סוכה קטנה - של שיעור מצומצם ז' טפחים אסור להניחן בתוכה:
מקפה של גריסין - ממהרת לקלקל בגשמים מעט:
ציבותא - קסמין של סכך היה משיר על המאכל:
רב יוסף מאניני דעת הוה דתניא בפ' ערבי פסחים (פסחים קיג:) שלשה חייהן אינן חיים הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת שאינם יכולין לסבול שום דבר מיאוס ואמר רב יוסף כולהו איתנהו בי:
וירדו גשמים - וירד מן הסוכה לגמור סעודתו בבית וכשישב לו פסקו גשמים אין מטריחין אותו להפסיק ולעלות עד שיגמור:
איבעיא להו עד שיאור - עד שיעלה עמוד השחר:

או עד שיעור - משינתו הא אם הקיץ אפילו היה בחצי הלילה יקום משינתו ויעלה וישן בסוכה:

תא שמע עד שיאור ויעלה עמוד השחר - ועל כרחיך עד שיעור הוא דתניא בה דאל"כ מאי ויעלה עמוד השחר:

תרתי - בתמיה שני דברים אלו הן סותרים זה את זה שיאור משמע שהאיר לו המזרח ועלה עמוד השחר משמע קודם לכן:

אלא - על כרחך שיעור קתני וה"ק עד שיעור משיעלה עמוד השחר לאפוקי אם הקיץ משינתו בלילה דאין מטריחין ואם עלה השחר ולא ניער אין מקיצין אותו:

מי שפך למי - עבד לרבו והכי קאמר משל לעבד שהיה עושה לרבו עבדות שאינו עובדו כהוגן כך בידוע שאין ישראל עובדין כשורה או דלמא הכי קאמר ושפך לו רבו קיתון על פניו לומר צא מלפני דאי אפשי בשמושך וירידת גשמים היא שפיכת קיתון ומכל מקום סימן קללה הוא ומיהו פירושא דמתניתין מיבעיא לן שפיכת הקיתון מאי היא ישיבת הסוכה או ירידת גשמים:

בזמן שהחמה לוקה כו' - משום דאיירי הכא בסימני קללה נקט לה:

והניח פנס - לנטירנ"א:

והושיבם בחשך - כך כשהחמה לוקה אינה מאירה כל כך:

מפני שמלומדים במכותיהם - כל מיני פורעניות הבאין בעולם יש להם לישראל לדאוג ולומר לא בא סימן זה אלא בשבילנו יותר משאר אומות מפני שהן רגילין ללקות יותר מכולם:

משל לסופר - מלמד תינוקות:

ורצועה בידו - להכות:

מי דואג - אי זה מהן ירא שרגיל ללקות:

לוקה במזרח - בבקר כשהחמה במזרח:

באמצע הרקיע - בחצות היום כשעומדת בראש כל אדם:

לשק - עשוי מנוצה של עזים והוא דומה לשחור:

חיצי רעב - משחירין פנים:

לקה בכניסתו - בשקיעתו:

פורענות שוהה לבא - כדרך ששוהה הסימן להראות עד כלות היום:

ביציאתו פורענות ממהרת לבא - כדרך שמיהר הסימן לבא:

ויש אומרים חילוף הדברים - לקה בכניסתו ערבית פורענות ממהרת לבא שהסימן כשם שאין לו שהות לשמש ביום שסמוך לשקיעתו הוא כך אין שהות לפורענות לבא ביציאתו שחרית פורענות שוהה לבא כשם שיש לחמה עוד שהות ביום:

אלהיה - שרה המליץ בעדה כגון סמאל שהיה שר של עשו:

אל דרך הגוים אל תלמדו - לעשות כמעשיהם ומשתעשו רצונו מאותות השמים אל תחתו:

בשביל ד' דברים - לא שמעתי טעם בדבר:

מאורות - ירח וכוכבים:

כותבי פלסתר - שטרות מזויפים ומכתבי עמל לשום דופי על אדם לכתוב בשמו מה שלא צוה:

מגדלי בהמה דקה - מחריבין את הארץ שאין יכולין לשמרם מלרעות בשדה חביריהם:

ועל קוצצי אילנות טובות - ואפילו הן שלהן שמשחיתין הן ונראין כבועטין בהקב"ה ובברכתו שמשפיע טובו:

על משהי שטרות פרועים - אצלם כדי לחזור ולגבות פעם אחרת:

ועל מלוי ברבית - שמלוין בעלי בתים לישראל ברבית וכתיב (משלי כ"ח:ח') מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו ואמרינן בב"מ (ד' ע.) כגון שבור מלכא שחונן בהן עניי נכרים:

דף כט:

ועל שהיה ספק בידם - של בעלי בתים הללו למחות ביד עוברי עבירות שבדורם שדבריהם נשמעים מחמת עושרם והבריות יראים מהם ולא מיחו:

ועל שפוסקין - בעלי בתים הללו צדקה ברבים שיתנוהו לעניים (והם) ולא נותנים:

לטמיון - שנטממין וכלים מאליהם:

כובש - שמדחהו בלך ושוב:

עושק - לגמרי גוזל שכרו:

ועל גסות הרוח - שמתגאים ומשתררין על אחיהם בשביל עושרן:

מתני' לולב הגזול - לולב כף של תמרים והדר תני הדס וערבה באפי נפשייהו:

גזול - פסול ולקחתם לכם כתיב משלכם:

יבש - דבעינן מצוה מהודרת דכתיב (שמות טו) ואנוהו:

של אשירה - אילן שעובדין אותו ע"ז ובגמרא מפרש טעמא:

ושל עיר הנדחת - משום דלשרפה קאי דכתיב (דברים יג) ואת כל שללה תקבוץ ולולב בעי שיעור ד' טפחים כדלקמן (דף לב:) וכיון דהאי לשרפה קאי אין שיעורו קיים דכשרוף דמי:

נקטם ראשו - פסול דלא הוי הדר:

נפרצו עליו - משדרה ואינם מחוברין אלא על ידי אגודה כי חופיא שקורין אשקוב"א לאו הדר הוא:

נפרדו עליו - מחוברין הן בשדרה אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן:

יאגדנו מלמעלה - אם נפרדו עליו יאגדם שיהו עולין עם השדרה כשאר לולבין:

ציני הר הברזל - מפרש בגמרא ציני דקלים:

כשרות - לולבין שלהן ואע"פ שעלין שלהן קטנים מאד ואין עולין עם ארכה של שדרה:

כדי לנענע בו - מפרש בגמרא שלשה טפחים תהא השדרה כנגד אורכו של הדס וטפח יותר כדי לנענע דבעינן נענוע כדלקמן (דף לז:) מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות וטללים רעים:

גמ' קפסיק ותני - פסול:

לא שנא בי"ט ראשון - דחיוביה מדאורייתא:

לא שנא בי"ט שני - דליתיה בנטילת לולב אלא מדרבנן דביום הראשון כתיב:

בשלמא יבש - פסול בדרבנן נמי כיון דמצוה הוא משום זכר למקדש בעינן הדור מצוה:

אמאי לא - מהיכא תיתי למיפסליה:

דף ל.

שנאמר והבאתם גזול וגו' - דאשכחן קרא דאוסר להביא מצוה בעבירה:

מה פסח אין לו תקנה - לאחר זמן להקריבו שהרי מום קבוע עולמית הוא:

אף גזול - ילפינן מינה דאין לו תקנה לאחר זמן ואפילו ביאוש דשמעינן ליה למריה דמייאש ואמר ווי ליה לחסרון כיס ואע"ג דלענין מקני אמרינן בבא קמא (סח.) דקני ליה ביאוש והוי דידיה ואפ"ה אקרובי למזבח לא:

שונא גזל בעולה - בעולות שאתם מביאין לי אני שונא את הגזל שאתם גוזלים אותם ואע"פ שהכל שלי ואף מתחלה שלי היתה:

אתמר נמי - דטעמא דמתני' בגזול בי"ט שני משום מצוה הבאה בעבירה:

לא שנו - דגזול פסול:

מתוך שיוצא בשאול - דהא בי"ט שני לא כתיב לכם למעוטי:

לעולם בי"ט ראשון - ולא תידוק כדדייק' הא שאול כשר דכ"ש דשאול פסול ומתני' לא מיבעיא שאול קאמר:

אימא סתם גזילה - מיד ואע"ג דלא שמעינן דאייאש:

יאוש בעלים הוא - שהרי בפניו הוא גוזלו מידו ואין כח להציל:

קמ"ל - דעד דשמעינן דאייאש לא קני ליה דמימר אמר השתא הוא דתקיף מינאי למחר תפסינא ליה בדינא:

אוונכרי - תגרי כל דבר להשתכר בו כגון כלים קטנים מחטין ומסריקות ולולבין וקורין מרני"ש:

כי זבניתו אסא מנכרים - כשתקנו הדס מן הנכרים לאגוד בהן להושענא:

ליגזזו אינהו - הם יחתכוהו מן המחובר ויתנוהו לכם:

מאי טעמא סתם עכו"ם גזלי ארעתא מישראל נינהו - ושמא אותו קרקע מישראל הוה:

דף ל:

וקרקע אינה נגזלת - כלומר אינה קנויה לגזלן בשום יאוש דלעולם בחזקת בעליה היא דמקראי נפקא לן בהגוזל בתרא (ב"ק קיז:) בניזקין אבל משנתלש הפרי הוי גזל והתולשו הוא גוזלו הלכך לגזזוה הן מן המחובר ויתנוה לכם שיהיו הן הגזלנין ואתם לוקחין אותה מהם והבעלים נתייאשו כבר מכל הפירות והוי יאוש אצלם ואחר כך הוא משתנה מרשותן לרשותכם וקסבר יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני ואי נמי קני מצוה הבאה בעבירה הוי אם אתם תחתכוה מן המחובר תהיו אתם גוזלים:

בידייהו דידהו - אוונכרי:

בידן - דידן הלוקחין אותן מהן ולדידן לאו מצוה הבאה בעבירה היא:

דאוונכרי גופייהו - באותם שהם קונין לצורכם לצאת בו:

ליקניוה בשינוי מעשה - שאגד שלשת המינין יחד דשינוי מעשה נמי קני:

החוזר לברייתו - מתיר אגדן והרי הן כבראשונה:

דף לא.

הושענא קרו לה - על שם שרגילין לאוגדן להושענא בחג:

והמסכך ברשות הרבים - הא נמי גזל הרבים:

מחלוקת - הא דפסיל ר' אליעזר כגון שתקף את חבירו בחזקה והוציאו מסוכתו הבנויה בקרקעו של נגזל וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע:

ור' אליעזר לטעמיה - דאמר סוכה שאולה אין יוצאין בה בפ' הישן (לעיל כז:) הלכך ממה נפשך זו פסולה:

אי קרקע נגזלת - כלומר אם יש על הקרקע תורת גזל כשאר מטלטלין לעמוד בחזקת הגזלן:

סוכה גזולה היא - ור' אליעזר דריש תעשה לך משלך ולא גזולה ולא שאולה:

ואי אינה נגזלת - וכל הימים ברשות בעליה היא הויא לה שאולה ופלוגתא היא בהגוזל (ב"ק דף קיז:) איכא למ"ד קרקע נגזלת דדריש ריבוי ומיעוט ואיכא למ"ד קרקע אינה נגזלת דדריש כללי ופרטי:

ורבנן לטעמייהו - דאמרי יוצא אדם בסוכה שאינו שלו בשאולה וס"ל דקרקע אינה נגזלת דרבנן היא דאמרי בפ' הגוזל (שם) דקרקע אינה נגזלת ופליגי עליה דר"א נמי בהא דגזילת קרקע הלכך שאולה היא וה"ה נמי דה"ל לר"נ למימר דר"א לטעמיה דאמר בהגוזל (שם) קרקע נגזלת וסוכה גזולה היא דמייאשי בעלים מינה כשאר מטלטלין דה"ל קרקע בחזקת גזלן ורבנן לטעמייהו דאמרי קרקע אינה נגזלת ושאולה היא אלא אי אמר הכי הוי משמע דמודי ר' אליעזר בשאולה ואנן קים לן בהישן (לעיל דף כז:) דאף בשאולה פסיל הלכך אמר לה רב נחמן ממה נפשך כלומר א"נ הוה סבירא ליה לר' אליעזר קרקע אינה נגזלת כרבנן אפ"ה פסיל לה משום שאולה:

אבל גזל עצים וסיכך בהן - אין זו לא גזולה ולא שאולה דקננהו בשינוי מעשה ושינוי השם ועוד משום תקנת השבים אינו צריך לסתור בנינו אלא יחזור דמים ודאמרינן בפ' הישן (שם) דמודו רבנן בגזולה לאו בגוזל סוכה המחוברת לקרקע ולא בגוזל עצים ומסכך בהן אלא בגוזל סוכה העשויה בראש העגלה ובראש הספינה דהיא עצמה נגזלת שאינה מחוברת לקרקע ואין עליו להחזיר דמים אלא כמו שהיא בנויה דאין כאן משום תקנת השבים שהרי לא טרח עליה לבנותה ולא הוציא עליה יציאות הלכך גזולה היא:

ממאי - דבגזילת קרקע פליגי ובטעמא דשאולה:

ההיא סבתא - דגזלו ממנה עבדי ריש גלותא עצים וסככו בהן:

צווחה - צווחה להחזיר לה עצים עצמן:

לאבוהא - לאברהם אבינו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות:

פעיתא - קולנית היא זו:

אלא דמי עצים - דתקנת חכמים היא זו על המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול הנגזל את דמיו ולא חייבוהו לקעקע את בנינו מפני תקנת השבים במס' גיטין (ד' נה.):

עבדו רבנן תקנתא - לטול דמיו:

מפני תקנת מריש - ולא אמרינן אין כאן הפסד מרובה ויסתיר סוכתו דמצוה משוי ליה כל שבעה כבנין קבע:
פשיטא מאי שנא מעצים - דאמרן לעיל גזל עצים וסיכך בהן אין לו אלא דמים:
עצים שכיחי - לקנות בדמים שיתן לו זה הלכך משום תקנת השבים לא אטרחוהו לגוזל דהא נגזל מצי מיטרח ומזבן:
ואי חברה בטינא - הוה ליה כשאר בנין קבוע:
מה אתרוג בעי הדר - כדכתיב ביה:
לא מקשינן - לא הוקשו ללמוד זה מזה ולא ניתן לדרוש מעצמו מכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אלא ק"ו:
אבל אתרוג דברי הכל בעי הדר - דהדר כתיב ביה ולא דרשינן ליה לרבי יהודה אידור לשון יווני כדדריש ליה בן עזאי לקמן (ד' לה.):
כפות - לשון אסירה כדתנן (מכות ד' כב:) כופת שתי ידיו על העמוד:
אין אוגדין את הלולב - האי לולב היינו הושענא כולהו שלשה המינים יחד:
אפילו בסיב - הגדל סביבות הדקל ונכרך סביביו כעין לולבי גפנים:
ואפילו בעיקרא דדיקלא - מן הקליפה ואע"פ שאין מראיהן דומה למראה הלולב ובלבד שיהא מאותו המין דטעמא דר' יהודה התם לאו משום הדר הוא:
אלא משום דקסבר לולב צריך אגד - הלכך כל הנאגד עמו הוי מן המצוה ונמצא עובר בבל תוסיף אם יאגד מין חמישי:
פריש - קורוני"א:
כמושים - פלצידי"ש:

דף לא:

בבני כרכין - שאין דרין על מקום פרדסין ואין דקלים מצוים שם:
אי מייתי מינא אחרינא - ולא אגיד ליה בהדיה:
שנים בידו אחת - גרסינן ב' אתרוגים בידו אחת שבמקום הא' יאחז הלולב כשיהפכן:
כיון דאמר רבה אתרוג בשמאל ולולב בימין - משום דהכא תלת מצות ואתרוג חד מצוה וזימנין דמחלפין ליה שנותנין לו אתרוג בימין ולולב בשמאל וצריך להפכן מיד ליד ולאחוז האתרוג והלולב באחת מידיו עד שיחליף ואי הוה גדול יותר מדאי שמא יפול מידיו ויפסול שיארע בו נקב:
הדר באילנו משנה לשנה - מהכא שמעינן דאתרוג אמר קרא שאין פרי אחר עושה כן:

לולב של ע"ז - ששימשו בו לע"ז לכבד לפניה קרקע אי נמי שעבודתה בלולב להעבירו לפניה או לזרקה בו:
לא יטול - דמאיס לגבוה:
ואם נטל כשר - ואע"ג דאיסורי הנאה הוא דמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר אין קיום מצות הנאת הגוף אלא עבודת עבד לרבו:
באשרה דמשה - אותם שהיו בשעת כיבוש א"י שהצריכן הכתוב שרפה כדכתיב (דברים י"ב:ג') ואשריהם תשרפון באש ולולב צריך שיעור והאי כמאן דמיכתת שיעוריה כיון דלשרפה קאי:
נסדק - נסדקו ראשי העלין:
כפוף - ראשו כפוף כאגמון דומות לאיש גבן והזקן שראשיהן שחין וכפופין למטה:

דף לב.

קווץ - שיוצאין בשדרה שלו עוקצין כמין קוצין:
עקום דומה למגל - חדא מלתא היא:
חרות - קשה שנעשה חריות שכן דרך הלולב עליו נושרים בימות הגשמים והשדרה מתקשה ונעשה עץ:
דומה לחרות - התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ:
אמר רב פפא - הא דקתני סדוק פסול לאו שנסדקו ראשי עלין או שדרה:
אלא דעביד כי הימנק - יפויצפו"ר של ברזל של סופרים שיש לו שני ראשים וראשו א' מפוצל כך גדל הלולב כמין שתי שדראות מחצית עלין לכאן ומחצית עלין לכאן:
לאחריו - שנעקם לצד שדרה:
מלפניו - לצד שכנגד השדרה שדרה זהו צד העשוי כשדרה של בהמה שהצלעות והחוליות מחוברין בה מכאן ומכאן ואמצעה חלק ועולה כמקל:
דסליק בחד הוצא - שכל עליו מצד אחד:
כי חופיא - אשקוב"א שבו מכבדין את הבית ועושין אותה מעלין של לולב התלושין מהשדרה ואוגדין מהן הרבה ביחד:
דאיפרוד איפרודי - ראשיהן נפרדין כענפי דקל ואין מצומצמין עם השדרה אבל מלמטה הן מחוברין בה:
נחלקה התיומת - שני עלין עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם:
תיומת - לפי שמדובקין כתאומים:

חרותא - ענף הדקל משנתקשה שתי שנים ושלש ויוצאין בו לולבין הרבה שנשרו עליהן ונתקשו גם הם ונעשו עץ זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כענפי שאר אילנות:
בעינן כפות - שאם היה פרוד יכפתנו והרי זה פרוד ואין אתה יכול לכופתו שיהו ענפיו הפרודים כאן וכאן נכפתים ומתמעכים אצל אביהם שהן מחוברין בו לפי שקשין הן:
ואימא אופתא - אשטיל"א מעיקר הדקל שהוא חלק ואין ענף יוצא ממנו לכאן ולכאן שאין לך כפות הימנו:
כפות - משמע שפרוד מתחלה ואתה כופתו:
ואימא כופרא - היינו נמי עץ כעין חרותא אלא עדיין בן שנה או שתי שנים ולא נתעבה עצו ואתה יכול לכפות ענפיו על ידי אגוד ולזקפן למעלה לאוגדן עם אביהן:
דרכיה דרכי נועם - ואלו עשוין כקוצים ויוצאין בהן עוקצין הרבה ומסרטין את הידים:
תרתי כפי דתמרי - תמרים עצמן דרכן להיות הרבה תלוין ביחד במכבדות שלהם וקורין להם כף טרוק"א:
כפת כתיב - חדא:
כף קרי ליה - וכי כתיב כפת על שם כפות אם פרודה ואין לשון זה נופל אלא על [עלי] הלולב:
ציני הר הברזל - לולבין שלהן העלין מועטין בשדרה מרוחקין זה למעלה מזה הרבה ועוד שקטנים הן לארכן ופעמים אין מגיע ראשו של עלה זה לעיקרו של זה:

דף לב:

ואיכא דרמי להו מירמא - למתני' ובריית‌א ואגב רמיא דידהו אתמר דאביי לשנויינהו:
שתי תמרות - שני דקלים:
גיא בן הנם - סמוך לירושלים:
שיהא לולב יוצא למעלה מן ההדס - כשם שהוא גבוה במינו מכולן:
שדרו - לבד שהעלים ארוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו:
אימא וכדי לנענע - ומה שיוצא למעלה מן האגד הוא המנענע:
למר כדאית ליה כו' - לשמואל טפח עם עליו ולר' יוחנן טפח שדרה:
מאי לאו בהדי עלין - ותיובתא דר' יוחנן:
באמה בת חמשה - קא סלקא דעתיה דהכי קאמר צריך להיות הדס וערבה אמה בת חמשה טפחים:
שרא ליה מריה - ימחול לו רבונו כלומר צריך הוא לבקש מחילה על דבריו:

עבות שלשה לא משכחינן - שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא שיהא עבות כראוי קלוע כמין קליעה ודומה לשרשרת כדלקמן ורוב הארוכין הדס שוטה הם והוא אומר לנו באמה בת חמשה ומטריח על ישראל:

כי אתא רב דימי - פרשה לדר' טרפון ואמר דהא דר' טרפון חומרא זוטא היא דאיהו נמי שלשה קאמר אלא שמשער בטפחים גדולים וה"ק ליה לתנא קמא הטפחים האלו יהו גדולים שיהו חמשה מהן ממלאין אמה בינונית שהן ו' טפחים בינוניים:

אמה בת ששה - חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים ובהן תשער שלשה להדס וטפח יותר ללולב:

והשאר ללולב - רביע שהוספת ללולב יהא בטפח גדול כאלו:

כמה הוו להו - להדס וערבה תלתא טפחים בינוניים ותלתא חומשי:

לא דק - שמואל בשיעוריה ונקט שלשה:

אמה בת חמשה טפחים - בינוניים חלוק אותה לששה חלקים בטפחים קטנים ובהן שיעור שלשה להדס וארבעה ללולב ורבי טרפון לקולא והכי משמע מלתיה בברייתא דקאמר ליה לתנא קמא אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן וסתם שלשה טפחים חצי אמה הן טפחים הללו קטנים יהיו ולא יהיו אלא חצי אמה באמה בת חמשה:

לא דק - שמואל בשיעור שלשה דסגי בתרי ופלגא כר' טרפון:

מתני' נפרצו עליו - נשרו:

ענביו - פרי שבו שדומה לענב:

גמ' ענף עץ עבות - שכולו ענף שהעץ מחופה בעלין ע"י שהן עשויין בקליעה ושוכבין על אפיהן:

ואימא זיתא - כולו עלין ארוכים ורצופים ומתוך שהן מרובין מכסין את העץ:

בעינן עבות - מעשה שרשרת שיהו מורכבין זה על זה:

דולבא - עץ ערמון קשטנייי"ר קלוע הוא אבל אין עליו רצופין לכסות כל עצו:

הירדוף - כמין קליעה עשויין עליו:

דרכי נועם - והאי מברז בריז את הידים כקוצים שראשי עליו עשויין חדין כמחט:

האמת והשלום אהבו - וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסם המות:

תלתא תלתא בחד קינא - שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד:

תרי וחד - שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים:

מהדר אתרי וחד - אף על גב דתלתא בחד קינא כל שכן דכשר הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא:

אבא להוא - דתרי וחד הדס שוטה קרי ליה:

רוב עליו - תרי מכל עבות:

דף לג.

אסא מצראה - גדל על המיצר של שדה ומתוך שיש לו מקום פנוי הוא משבח ומצליח לישנא אחרינא אסא מצראה הדס מצרי:

שלשה בדי עלין לחין - שלשה בדין ובכל בד ובד שלשה עלין לחין דבבציר משלשה עלין לא הוי עבות:

ובראש כל אחד - שיהו עלין הלחין בראשי הבדים אבל באמצעם לאו הדר הוא:

ועלתה בו תמרה - כמין תמרה כעין הנמצא בעלי ערבה פעמים בעלין דבוק כמין פרי ירוק וצובעין בו הנשים צעיפיהם:

ועלתה בו תמרה ביום טוב - משנאגד דבתלוש נמי סלקא ביה:

יש דחוי אצל מצות - כלומר נוהגת תורת דחוי אצל מצות כשם שנוהגת אצל קרבנות דאם נראה ונדחת משנשחט' אמרת ידחה דתו לא הדר חזי הכא נמי הואיל ונדחה כשנקטם תו לא הדר מיחזי בעליית תמרה והשתא לא דייק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה דהאי דנקטם מעיו"ט לא נראה מעולם:

כסהו - אדם לדם חיה או עוף:

לא שנו - דכסהו הרוח חייב לכסות אלא שחזר ונתגלה:

הואיל ואידחי - על ידי הרוח מכיסוי של מצוה כדקאמר דכי לא נתגלה פטור מלכסות:

אידחי - לעולם ואפילו נתגלה:

ואמר רב פפא גר':

דרב פפא גופיה - האי דיוקא דרב פפא מיבעיא לי' לר' ירמיה:

מיפשט פשיט ליה - לתנא דתנא כסהו הרוח חייב לכסות דאין דחוי:

לא שנא לחומרא - כי הכא דמחייב ליה בכיסוי משום טעמא דאין דחוי:

ולא שנא לקולא - כי ההיא דר' ירמיה דאי אמרי' אין דחוי הוי כשר ואם יש דחוי הוי פסול ואמרי' אין דחוי ומכשרינן:

או דלמא מספקא ליה - לתנא ומספיקא לחומרא הוא דמחייב ליה בכיסוי שמא אין דחוי:

אבל לקולא - כגון לענין תמרה:

לא אמרינן - אלא פסלינן שמא יש דחוי או אין דחוי:

עבר ולקטן - לעינבי הדס שהיו מרובין מעלין ותנן אם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט משום שבות שדומה למתקן כלי ומכשירו ואם עבר ומיעטן פסול כדמפרש טעמא ואזיל:

סברוה - רבנן דבי מדרשא דבעו למימר דהך פלוגתא ביש דחוי ואין דחוי היא:
דכ"ע - רבנן ור' אלעזר בר' צדוק:
לולב אין צריך אגד - ולא שייך ביה עשיה דלוקי טעמא דר' אלעזר דפסל משום תעשה ולא מן העשוי בפסולות וא"נ צריך אגד אפ"ה משום תעשה ולא מן העשוי לא מיפסיל דהא בדידיה לא כתיב תעשה:
ולולב מסוכה לא יליף - הלכך מהשתא ליכא למיפסליה אלא משום דחוי דכיון שאגדו בפסול ונקרא עליו שם לולב של מצוה בשעת דחוי נדחה לעולם ואע"ג דלא נראה ונדחה הוא אלא דחוי מעיקרא והאי דנקיט פלוגתייהו במיעטן ביום טוב משום דסתמא בתר דאגדיה הוא דהא ביום טוב לא אגיד ליה ואי לא צריך אגד איצטריך למינקט ביום טוב משום דאי לאו דקדש היום אכתי לא חל עליה זמן מצוה ולא שם מצוה למקרייה דחוי:
ומאן דמכשר סבר - אין דחוי לענין מצוה אלא לענין קדושה כגון קרבנות:
לא דכ"ע לא אמרי' יש דחוי במצוה - וטעמא דמאן דפסל משום תעשה ולא מן העשוי הוא דקסבר לולב צריך למיגד ושייך ביה עשיה והכא במילף לולב מסוכה פליגי:
ילפינן - בבנין אב הואיל וזה בעשיה וזה בעשיה מה זה ולא מן העשוי אף זה ולא מן העשוי:
ואנוהו - התנאה לפניו:
רבינו - רב:
במקום א' - שהענבים כולן ביחד ומיהו מרובין הן על העלין שבכל ההדס:
הכי גרסינן לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות כשר אמר ליה רבא שנים ושלשה מקומות הוה ליה מנומר ופסול הכי גרסינן לה לקמן לענין עלתה חזזית באתרוג:

דף לג:

מנומר ופסול - דלאו הדר הוא שהרי הענבים שחורות והעלין ירוקין מנומר טצ"ש בלע"ז:
אלא שהענבים שחורות - שכבר התחילו לייבש ומשחירין ומתחלתן ירוקין הם:
מיני דהדס נינהו - שמראיהן שוה לו ואינו נראה מנומר:
ואדומות כשחורות דמיין - דלאו מין ירוק הוא וזהו שחרירותן ולכשייבשו מעט יותר יהיו שחורים:
דא"ר חנינא - לענין דם נדה:
דם שחור - באשה אדום הוא:

אלא שלקה - לפיכך טמאוהו כדתנן (נדה דף יט.) חמשה דמים טמאין באשה האדום והשחור כו':

פשיטא - אמאי נפסלי' לא מן העשוי יש כאן שהרי נאגד בהכשר ולא משום דחוי יש כאן שהרי לא קרא שם מצוה עליה בדחוי:

אלא בתר דאגדיה - ואשמעי' האי תנא דלולב מסוכה לא ילפינן למיפסליה משום מן העשוי בפסול מיהו משום דחוי הוה לן למיפסליה שהרי נקרא עליו שם הושענא פסולה בשעת אגידתו ומדמכשר ליה ש"מ דחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ונפשוט מינה פלגא דאיבעיא לן יש דחוי אצל מצות או אין דחוי נפשוט מהכא דדחוי מעיקרא לא אמרי' בה דהוי דחוי ולא הוי דחוי אא"כ נראה ביו"ט ואח"כ נדחה כל שנדחה קודם יו"ט קרי דחוי מעיקרא:

הכי גרסינן לעולם בתר דאגדי' וקא סבר אגד הזמנה בעלמא הוא - אין אגודתו קריאת שם להיות חל עליו שם לולב פסול לדחות והלכך אפילו דחוי מעיקרא אין כאן עד שיקדש עליו היום ועודנו בפסולו דכיון דמטא זמן מצוה ולא חזי ליה מיקרי דחוי אבל מקמי הכי לאו דחוי הוא:

הא מעטינהו ביו"ט כשר - ואע"ג דנאגד כבר דהא ביו"ט לא אגיד ליה ודאשחור ענבים אימת דאילו ירקות לא פסלי:

דחוי מעיקרא הוא - דהא מטא זמן מצוה ולא חזי והוה ליה דחוי מעיקרא:

אלא דאשחור ביו"ט - והרי נראה ביו"ט ונדחה כשהשחירו:

ש"מ כו' - בתמי':

תפשוט מיניה כו' - דודאי דחוי מעיקרא עדיף מנראה ונדחה דמה שלא נראה למצוה מעולם עד עכשיו השתא הוא דמיתחזי והוי כקרבן שהוקדש עכשיו ומתחלתו מחוסר זמן היה אבל נראה למצוה ונדחה ממנה הוה ליה דחוי:

מתקן מנא - שהיה פסול ומכשירו:

שלקטן - לענבים הללו מן ההדס על מנת לאוכלן ואינו מתכוין להכשירו:

והא מודי ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות - באומר אחתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות דכיון דא"א שלא תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר כגון היכא דאפשר ליה בלא איסור כגון גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואע"ג דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב אבל היכא דודאי עביד מודי:

לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי - ולא צריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אבל אי לא הוי אחריתי משוי ליה מנא דהא צריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות:

הותר אגדו - של לולב ביו"ט אוגדו בכריכה בעלמא יכרוך האגד סביב ויתחוב ראשו בתוך הכרך כמו שאוגדין אגודת ירק ולא יקשור שני הראשים כאחד כשאר קשרים דקשר של קיימא מאבות מלאכות הוא וזה של קיימא הוא שאינו חושש להתירו עולמית:

ואמאי - דחקת ליה בכי האי גוונא:

לייענביה מיענב - והכי מקיים טפי ואיסור מלאכה ליכא דעניבה לאו קשירה:

ר' יהודה היא כו' - במסכת שבת (ד' קיג.) דתניא חבל דלי שנפסק אין קושרו אלא עונבו ר' יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא ובלבד שלא יענבנו:

אי ר' יהודה קשר מעליא בעי - כדתניא לעיל שאינו אגוד פסול דגמר מאגודת אזוב והאי לאו אגוד הוא:

האי תנא סבר לה כוותיה בחדא - דעניבה קשירה היא לענין שבת:

ופליג עליה - בלולב דאין צריך אגד שמעינן מהכא דבעינן בלולב קשר גמור שיקשור שני ראשי האגד והאוגדן כאגודה של ירק לאו אגד הוא ואפילו רבנן דפליגי עליה דר' יהודה ואמרי לולב שאינו אגוד כשר מודו דמצוה לאוגדו כדתניא לעיל משום זה אלי ואנוהו ואוקימנא כרבנן:

מתני' ערבה גזולה ויבשה פסולה - ללולב דלכם אכולהו קאי:

של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה - דכיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה:

צפצפה - מין ערבה ועלה שלה עגול כדאמרינן לקמן ופסיל לה מקרא:

כמושה - פלרי"א:

ושל בעל - גדילה בשדה שלא על הנחל ובגמ' יליף דכשרה:

בעל - קרקע שאינה צריכה להשקות דסגי ליה במטר השמים כדאמרי' במשקין בית השלחין (מ"ק ד' ב.) בעל לישנא דמייתבותא כמו כי יבעל בחור בתולה (ישעיהו סב) ומתרגמינן ארי כמה דמתייתב עלם עם בתולתא והאי דפליג להו במתני' בד' בבי ותני לולב באפי נפשיה והדס באפי נפשיה וכן ערבה וכן אתרוג ולא עירב ותני להו משום דיש בכל אחד מה שאין בחבירו דאילו ציני הר הברזל לא שייך אלא בלולב וענביו מרובין מעליו לא שייך אלא בהדס וצפצפה לא שייכא אלא בערבה וערלה ותרומה לא שייכא אלא באתרוג הלכך איצטריכו ארבע בבי:

גמ' ערבי נחל הגדילות על הנחל - נחלי מים מצוה בזו ומיהו של בעל כשרה כדלקמן כדכתיב ערבי לשון רבים:
משוך - ולא עגול פרט לצפצפה:
ושל הרים - ערבה של הרים ולא צפצפה:
ערבי מ"מ - לשון רבים:

דף לד.

אבא שאול אומר - ערבי דאמר קרא לא להכשיר של בעל בא אלא ללמדך שצריך שתי מצות של ערבה אחת לאגדה בלולב ואחת למקדש להקיף את המזבח כדאמרינן לקמן בפרק לולב וערבה (דף מה.):
ורבנן - דדרשי ערבי להכשיר של בעל ושל הרים למקדש מנא להו:
עשר נטיעות ערבה ונסוך המים הלכה למשה מסיני - אלו שלשה נשאלו בבית המדרש מנין להם מן התורה והשיבו שהלכה למשה מסיני הם ושמע השומע וגרסם כסדר ששמעם וכן שיעורים וחציצין ומחיצין (לעיל דף ה:) שמען השומע וסדרן כסדר ששמען וכן בכל מקום עשר נטיעות משנה היא בסדר זרעים (שביעית פ"א מ"ו) עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה שאין בין זו לזו אלא כמה שיש בין זו לחברתה ותפסו בית סאה שהוא נ' אמה על נ' אמה מפוזרות לאורך ורוחב בשוה חורשין כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד ר"ה אע"פ שמצוה מן התורה להוסיף מחול על הקדש כדנפקא לן מבחריש ובקציר תשבות חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית ואסור לחרוש שלשים יום לפני ר"ה כדאמרי' בשמעתא קמייתא דמועד קטן (דף ג.) מקראי בנטיעות נאמר למשה מסיני שמותר לחרוש תחתיהם עד ר"ה כדי שלא יבשו ואם עשר הן ומפוזרות כהלכתן בתוך בית סאה נאמר למשה שיונקות בבית סאה כולה ומותר לחרוש את כולן בשבילן אבל אם אינם עשר או שאינן מפוזרות כהלכתן חורש תחת כל אחת ואחת כשיעור יניקתה לפי חשבון עשר לבית סאה ובאילנות זקנים נאסר ל' יום לפני ר"ה כדאמרינן במועד קטן (שם) לר' ישמעאל מהלכתא ולר"ע מקראי וחכמים עשו סייג לתורה ואסרו בשדה הלבן מפסח ואילך ובשדה האילן בזקנים מעצרת ואילך ואמרו בזקנים מפני שיונקים הרבה שלש אילנות (ממטע עשרה) לבית סאה הרי אלו מצטרפים וחורשים כל בית סאה בשבילן עד עצרת לפי שכולו צריך להן ויצתה מתורת שדה לבן ונעשית שדה אילן ואם אינם שלש חורש לכל אחד תחתיו לפי חשבון עד עצרת והשאר אסור מפסח ואילך:
ערבה - למקדש דאילו ערבה ללולב מקרא נפקא:

וניסוך המים - לתמידין של שחר שבעת ימי החג כדאמרינן לקמן בפרק לולב וערבה (דף מח.) והתם מפרש כיצד מנסכין בין מים בין יין וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין:

מאי קראה - דצפצפה לגריעותא ולא מינא דערבה היא דנרבייה מערבי מכל מקום:

קח על מים רבים צפצפה שמו - כדמפרש ליה ר' אבהו אותו שנשרש ואחוז על מים רבים נעשה צפצפה אלמא גריעותא היא דבתוכחה נאמר ביחזקאל:

א"ר אבהו - גרסינן ולא גרסינן אלא ולאו לפרושי טעמא דמתני' אלא מלתא באפי נפשה היא הואיל ואיירי בקרא פרשיה:

ואיכא דמתני להאי קרא אמתני' - דתנא דמתני' גופיה אייתיה במתני' ולאו ר' זירא והך אתקפתא דאביי מתני לה בר' זירא ותירוצא דא"כ מאי שמו מתנו לה בלא גברא:

קנה שלה - עץ שלה:

ופיה חלק - חודן של עלין חלק ואינו עשוי פגימות פגימות:

והתניא דומה למגל כשר - מגל קציר פגימותיה כולן נוטות לצד אחד עקומות כלפי בית יד שלה. מסר היא מגירה שקורין שיג"ה ופגימותיה הולכות נוכחו ולהם שני עוקצין אחד מכאן ואחד מכאן כפגימות סכין:

ה"ג משכחת לה בחילפא גילא - ולא גרס ומשכחת לה חילפא גילא מין ערבה כשרה היא ופיה דומה למגל אבל שאר ערבה פיה חלק:

חילפא ערבתא - לאו היינו חילפא גילא אלא צפצפה ועכשיו נשתנית משמה וקורין לה ערבה:

שיפורא - כפוף:

חצוצרתא - פשוטה ואינה של איל:

פתורתא פתורא - האחת גדולה והאחת קטנה ושם היו רגילין לקרות לגדולה חלף קטנה ושל קטנה לגדולה:

אף אני אומר - אף אני יש בידי עוד אחד שנתחלף שמה:

הובלילא - צנפיי"ל:

בית הכוסות - סוף הכרס שקורין פנצ"ה והוא עשוי ככובע וככוס ודופנו סביב (שפה) לו עבה כשתי דפנות ותניא חולין (דף נ:) מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד תחובה בעוביו ולא ניקב נקב מפולש כשר שהעובי סותמו ומגין משני צדדין שהנקב מפולש טריפה ובאותו שקורין עכשיו בית הכוסות אין חילוק להכשיר מפני שדופנו דק והוא היה רגיל לקרות הובלילא:

דף לד:

לגיטי נשים - דקיימא לן (גיטין דף ב.) המביא גט מחוצה לארץ צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אי משום דאין מצויין לקיימו ואי משום דאין בקיאין לשמה והמביא מארץ ישראל אינו צריך לפי שבקיאין לשמה ועולי רגלים מצויין להכיר חתימת עדים לקיימו ואמרי' התם (דף ו.) בבל כארץ ישראל לגיטין לפי שהן בני תורה ובקיאין לשמה ובני ישיבה מצויין לילך וללמוד משם תורה מכל מקומות ובורסיף סמוך לבבל ואינן בני תורה כדאמרינן (סנהדרין דף קט.) מאי בורסיף בור ששפו את מימיו ולא נשתייר בו כלום והמביא משם צריך שיאמר אבל עכשיו נתחלף שמם הלכך המביא מבבל צריך שיאמר ומבורסיף אין צריך:

מתני' שלשה הדסים - בגמרא יליף לה:

ואפילו שנים קטומין - אהדסים קאי ובגמרא פריך מה נפשך אי קטום פסול והוא צריך שלשה ליבעי כולהו שלימים ואי קטום כשר לכשיר שלשתן קטומים ומשני חזר בו ר' ישמעאל מתחלת דבריו שהיה מצריך שלשה ואמר אפי' שנים קטומין והוא הדין אי לא מייתי להו לגמרי דהא קטומים כמאן דליתנהו דמי:

ר' טרפון אומר אפי' שלשתן קטומים - דלא בעי הדר בהדס:

גמ' כפת תמרים אחד - משמע דכפת כתיב:

ענף - חד עץ חד עבות חד:

ואפילו שנים קטומים - אהדס קאי:

יכול יאגדם כולן - ואף האתרוג עמהם אמרת וכי נאמר וכפת תמרים דניהוי משמע וי"ו מוסיף על ענין ראשון לצרפו עם פרי עץ הדר והלא לא נאמר אלא כפת משמע בפני עצמן הן ולא עם האתרוג וענף עץ מוסיף עליהם וערבי נחל מוסיף עליהם שנאמר בהן וי"ן לפיכך נאגדין עם הלולב:

שמעכבין זה את זה - אם חסר אחת מארבעתן אין השלשה מצוה:

תמה - שלמה דדריש ולקחת תם:

ור' ישמעאל דמכשיר שנים קטומים וחד מצריך שלם היכן חלקן הכתוב אי בעי הדר ניבעי בכולהו ואי לא בעי הדר אפילו בחד לא נצריך:

אמר ביראה - שם חכם:

חזר בו ר' ישמעאל - מתחלת דבריו ומכשר בחד ומיהו הדר בעי:

הלכה כר' טרפון - להקל דקטום כשר:

אשוו וזבינו - מכרו בשוה ואל תעלו על דמיהם מפני שמבקשים מכם שלשה הדסין ושלמים:
ואי לא - משויתו:
דרשינא כר' טרפון - דמכשר בקטומין:
כר"ע - דלא בעי אלא חד:
מתני' של ערלה ושל תרומה טמאה פסול - בגמרא מפרש טעמא:
לא יטול - בגמרא מפרש טעמא:
בירושלים - שהיא כשרה לאכילת מעשר שני:
לא יטול - כדמפרש בגמרא:
ואם נטל כשר - שהרי יש בה היתר אכילה אבל חוץ לירושלים לא דלכם כתיב הראוי לכם:
חזזית - כמין אבעבועות דקות:
נטלה פטמתו - ראש אתרוג מפי רבי' יעקב ודוגמתו הפטמ' של רמון (עוקצין פ"ב מ"ג):
הכי גרסי' נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא פסול - ניקב וחסר כל שהוא חדא מילתא דאילו ניקב ולא חסר שתחב בו מחט והוציאה כשר כדקתני סיפא:
ניטל עוקצו - זנבו כמו בעוקצי תאנים (סנהדרין דף מ.):
הכושי - שבא מארץ כוש ושחור הוא:
כרתי - כרישים פור"י:
ובגדול - שלא יהא גדול יותר מדאי:

דף לה.

גמ' פרי עץ - שהעץ כפרי בטעם שוה:
ממשמע שנאמר ונטעתם - וכתיב בסופיה לא יאכל איני יודע דבעץ מאכל משתעי קרא:
חייבין בערלה - דלא. תימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל כמין רותם שאינו גבוה מן הארץ:
לא תחסר כל בה - ולמדך האי עץ מאכל דאפילו פלפלין בכלל:
ננקוט חדא - גרעין אחד:
לא מינכרא לקיחתה - מתוך קוטנה:
הדיר - פרי עץ שדומה אילנו לדיר של צאן:
אטו כולהו אילני לית בהו פירות גדולים וקטנים - והלא כל תפוחי אילן אחד אינן שוות:

ה"ק עד שבאים קטנים כו' - כלומר האי גדולים וקטנים לאו של שנה אחת קאמר אלא גדולים של אשתקד וקטנים של שנה זו שהאתרוג דר וגדל באילנו שתים ושלש שנים וכשבאין וחונטין של עכשיו עדיין גדולים דאשתקד קיימין בו:

הדר - והיא היא דרבי אלא במשמעותא פליגי מר דריש ליה לשון דיר ומר דריש ליה לשון דירה:

לפי שאין בה היתר אכילה - ורחמנא אמר לכם הראוי לכם בכל דרכי הנאתו:

לפי שאין בה דין ממון - שאינו שוה פרוטה דאיסורי הנאה הוא הלכך לאו שלכם הוא:

קא סלקא דעתיה מאן דבעי היתר אכילה - אי הוי ביה היתר אכילה כגון מעשר שני בירושלים לא בעי דין ממון דאע"פ שאין ממונו לרבי מאיר דאמר בקדושין (דף נב:) מעשר שני ממון גבוה הוא ואינו נכסי הדיוט לקדש בו אשה כשר לצאת בו:

ומאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה - ומכשיר אתרוג של טבל שאסור באכילה ומותר בהנאה:

אלא למ"ד לפי שאין בה דין ממון - אבל היתר אכילה לא בעינן ומשום דין ממון קרינא ביה לכם:

הרי מסיקה לזו תחת תבשילו - כדאמרינן (בשבת דף כה:) תתן לו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא:

אלא בהיתר אכילה דכ"ע בעינן - ואפילו יש בה דין ממון לא מתכשרין בלא היתר אכילה דכיון דלא חזיא לכל דרכי הנאה לאו לכם הוא:

דין ממון לא בעינן - אם מותרת באכילה כגון מעשר שני בירושלים ואליבא דרבי מאיר כשר ומתניתין דקתני של מעשר שני בירושלים כשר אפילו כר' מאיר דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מתוקמא:

דין ממון נמי בעינן - ומעשר שני לר' מאיר פסול ומתני' דקתני כשר רבנן היא דאמרי ממון הדיוט הוא ומקדשין בו את האשה:

תסתיים דר' אסי הוא דאמר לפי שאין בה דין ממון - וא"נ איכא היתר אכילה דין ממון נמי בעינן ושל מעשר לר' מאיר פסול:

אין יוצא בה ידי חובתו בפסח - ידי חובת אכילת מצה לילה הראשון ולקמן פריך מי כתיב מצתכם:

פטורה מן החלה - דכתיב עריסותיכם והאי דגבוה היא ואע"ג דאיכא היתר אכילה כיון דלית בה דין שאר ממון לאו דידיה הוא:

דף לה:

והיה באכלכם - גבי חלה כתיב:

היא היא - ודאי מסייע ליה ומאי לימא:

אלא ודאי - בהא מסייעא ולימא דקאמרינן אסייעתא דאתרוג ומצה קאמר והכי קאמר לימא מסייע לרבי אסי בכולהו דמדבהא פליגי באתרוג ומצה נמי פליגי דהא חד טעמא הוא דהתם נמי לכם כתיב ומצה נמי מחלה ילפא:

או דלמא שאני עיסה - בהא הוא דקאמר ר"מ פטורה דכתיב מיעוטא יתירא אבל בחד מיעוטא לא נפקא לן דכיון דמשתרי לאכילה אע"ג דלית בה דין ממון לכם קרינא ביה:

שמכשירה - לקבל טומאה דאמרינן במתני' (דף מב.) מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת שהיו שורין האגודה בשבת כדי שלא ייבשו וכשנוגעים באתרוג הוכשר לטומאה דכתיב (ויקרא י"א:ל"ח) וכי יתן מים על זרע ואסור לגרום טומאה לתרומה דכתיב (במדבר י"ח:ח') משמרת תרומתי אמר רחמנא עשה לה שימור:

שמפסידה - קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה כדפרישית:

הרי יש בה היתר אכילה - לכהן וישראל נמי נפיק בה אם לקחה מכהן הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן אבל פדיון אין לה להיות ניתרת לאכילת ישראל והאומר כן רשע הוא:

הרי יש בה דין ממון - כהן מקדש בה את האשה וישראל נמי אם נתנה לו הכהן מקדש בה את האשה ומוכרה לכהנים והדמים שלו:

של דמאי - לקחם מעם הארץ וסתם פירותיהן ספק אינן מעושרין:

מאי טעמייהו דבית הלל - הא לית בה היתר אכילה:

וחזי ליה - דרוב עמי הארץ מעשרין הן וחומרא בעלמא הוא שהעמידו בספק טבל וגבי עניים ואכסניא לא העמידו דבריהם:

אכסניא - חיילותיו של מלך ומטיל מזונותיהן על בני המדינה:

הרי מכשירה - ומעשר שני בעי שימור דקודש איקרי דכתיב (ויקרא כ"ז:ל') וכל מעשר הארץ וגו':

למ"ד - בערלה לפי שאין בה היתר אכילה אבל אי הוה בה היתר אכילה הוה מתכשרא ואפילו לית בה דין ממון הא יש בו נמי היתר אכילה ומתני' דתני כשר דברי הכל היא ואפילו לר"מ דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מיתוקמא דהא בהא דין ממון לא בעינן דכיון דאכיל לה לכם קרינא ביה:

ומ"ד - בערלה לפי שאין בה דין ממון דאי נמי הוה בה היתר אכילה הוה פסיל לה משום דליתיה ממון לשאר הנאות כגון מעשר שני בירושלים לר"מ:
מתניתין רבנן היא - דאמרי מעשר ממון הדיוט הוא ולא ר"מ דאילו לר"מ פסול:
ה"ג אלא אי אתמר אסיפא אתמר:
ובחוטמו - בעובי גבהו שמשפע משם ויורד לצד ראשו:
אפילו כל שהוא פסול - שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו שבאותו עובי אדם נותן עיניו:
תני רבי יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו - במתניתיה הוה תני להאי נטלה פטמתו בוכנתו לפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא זה לשון מורי הזקן רבינו יעקב אבל רבינו יצחק הלוי היה מפרש פטמתו ועוקצו שניהם בזנב עוקצו שניטל העץ מה שחוץ לגומא שבאתרוג כשר פטמתו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו לפיכך פסול והיינו דתני רבי יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו מה שנכנס בתוך האתרוג כבוכנא הנכנס ומכה באסיתא ולשון רבינו יעקב נראה לי שלא מצינו בכל מקום פטמא עוקץ:
האי אתרוג דאגליד - נקלף:
כאהינא סומקא - תמרה אדומה ואף זה לאחר שנקלף נהפך לאדמומית כדרך כל הנקלפים בפירות:

דף לו.

בכולה - כשר:
במקצתה - פסול דמנומר הוא:
תני עולא בר חנינא - אניקב ולא חסר קאי דמכשר תנא דמתני' ואתא האי תנא למימר דאם מפולש הוא מצידו לצידו פסול בנקב כל שהוא אפילו של מחט ונקב שאינו מפולש בכאיסר אם רחב כאיסר פסול ואע"פ שלא חסר כלום כגון שתחב בו יתד עבה ומתני' בפחות מכאיסר ובשאינו מפולש:
סימני טרפה - שהבהמה נטרפה בה ולקמיה מפרש ליה:
נקלף - סימני טרפה הוא דהיינו הגלודה:
נסדק - דהיינו גרגרת שנסדק כולה שלא נשתייר בה חוליא למעלה וחוליא למטה:
ניקב - כגון ניקב קרום של מוח:
ריאה שנשפכה כקיתון - הבשר שבתוך הקרום נימוח ונעשה כמים:
הא לא קיימי סימפונהא טרפה - אלמא מסימני טרפה הוא:
הכא מאי - אם נימוח וקיימי סימפונהא דהיינו חדרי הזרע שהגרעינין בתוכם:

סרוחי מסרחת - נרקבת:
תפוח סרוח - מפרש לקמן:
כבוש - בחומץ או בחרדל:
שלוק - מבושל ביותר באור ברותחין:
(**כדור**) - העשוי כמין כדור עגול כדור פלוט"א:
התיום - שנים דבוקין יחד:
הבוסר - קטן כפול הלבן:
גידלו בדפוס - שעושה לו דפוס כשהוא קטן ונותנו בתוכו במחובר וגדל כמדת הדפוס דפוס פורמ"א בלע"ז כל דבר העשוי לעשות למדתו דברים אחרים על גביו כמו מנעלין או בתוכו כעין שהיו עושין קדרות ללחם הפנים שיכניסו העיסה לתוך הקדרה והלחם נעשה בצורתה כגון אלו קרי דפוס:
כמין בריה אחרת - שאינו דומה לאתרוג כלל:
מאי לאו תפוח מבחוץ - שנפחת ונרקב מבחוץ:
סרוח מבפנים - וקליפתו קיימת כמין ריאה שנשפכה כקיתון:
לא תפח אע"ג דלא סרח סרח אע"ג דלא תפח - תפח אינפל"ה בלע"ז כגון שנפלו גשמים בתלוש ותפח סרח נרקב ל"א תפח נרקב סרח ריחו רע מחמת תולעים שאכלוהו:
דומה לכושי - שגדל כאן והרי הוא שחור:
פסול - שנדמה הוא קונטרפא"ט בלע"ז אבל כושי עצמו היינו טעם דכשר דאורחיה הוא:
הא לן והא להו - לעולם מתני' כושי נמי פסיל ולא קשיא מתניתין לבני ארץ ישראל שרחוקין מארץ כוש ואינם רגילים בהם ברייתא לבני בבל שקרובים לכוש ורגילין בהם ומכל מקום בגדל כאן ודומה לכושי נדמה הוא ופסול:
רבי עקיבא - דאמר דעד גמר בישוליה לא הוי אתרוג פרי ורבי שמעון אמרו דבר אחד:
פוטר את האתרוגים בקוטנן - מן המעשרות:
כרבנן סבירא ליה - דחייבין במעשר דפרי הוא הואיל ותחילתן וסופן אוכל:
שבני אדם מוציאין לזריעה - פרי העשוי לצמוח ולא משכחת לה אלא בבשל כל צורכו והא דנקט אתרוגין משום דלא פלוג רבנן בני פלוגתייהו לחיובי בקוטנן אלא אתרוגין ותפוחין דקסברי תחילתן וסופן אוכל הוא כדתנן לה פ"ק דמסכת מעשרות כל שתחילתו וסופו אוכל אע"פ ששומרו במחובר להוסיף אוכל חייב בין גדול בין קטן וכל שאין תחילתו אוכל וסופו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל כו' האתרוגים והתפוחים חייבין בין גדולים בין קטנים ופליג ר' שמעון עלייהו באתרוגים ומודי בתפוחים דקסבר כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה ואתרוגים קטנים שנוטעם אינם צומחין אבל תפוחין קים

ליה דאף על פי שלא בישלו כל צורכן צומחין ובקטני קטנים אפילו בתפוחין ודאי פליגי הואיל וטעמא משום מוציאין לזריעה הוא:

דף לו:

ותו לא מידי - אין לדון אחר דבר זה דלא סבר ר"ש כר"ע ולא ר"ע סבר כר' שמעון:
דעבידא דפי דפי - כמין קרשים קרשים כעין גלגל של רחיים של מים ורבא אשמעינן דהוא נמי בריייתו:
והא ר' חנינא מטביל בה - אוכל מקצתו:
ונפיק - ויוצא ידי חובתו בנותר ומברך עליו והא דנקט מטביל שכל מאכלם ע"י טיבול היה כדאמר בפסחים (דף קז:) השמש מטביל בבני מעיים רבי יצחק מטביל בירקא:
ופרכינן ולר' חנינא קשיא מתני' - דקתני חסר כל שהוא פסול:
ומשנינן בשלמא מתני' לר' חנינא ל"ק מתני' ביום טוב ראשון שלקיחתו מן התורה ובעינן לקיחה תמה דכתיב (ויקרא כ"ג:ל"ט) ולקחתם לקיחה תמה וביום טוב שני נפיק ביה ר' חנינא אע"ג דלא היה שלם:
אלא לרב - דאמר אין זה הדר קשיא דר' חנינא דהא אפילו בשני נמי לרב לא נפיק דהא מצוה הדורה בעינן הואיל ומזכיר שם שמים עליו כדאמר בריש פירקין יבש פסול לא שנא בי"ט ראשון ולא שנא בי"ט שני ואוקימנא דבעינן הדר וליכא:
ה"ג ואיכא דאמרי אמר רב זה הדר דהא ר' חנינא מטביל בה ונפיק:
כדרך שחולקין כאן - כשיעורן כאן כך שיעורן כאן:
מותר להכניס לבהכ"ס - בתוך ד' אמות ובהכ"ס בשדה ואינו מוקף מחיצות ואין כאן אלא טלטול דרבנן ומשום כבוד הבריות לא גזור:
במקורזלות - הראוים לקינוח מקורזלות פיקוד"ש בלע"ז:
כאגוז - קסבר בהכי חזיא לקינוח אבל גדולה לא חזיא:
על כתפו - מרוב גודלו:
אין זה הדר - ואע"ג דאוקימנא (לעיל לא.) דטעמא דר' יהודה לאו משום הדר הוא הכי קאמר ליה אפילו לדידך דלא חיישת לאנפולי ומייתית ראיה מדר' עקיבא אינה ראיה דאף הם אמרו לו אין זה הדר:
מתני' אין אוגדין את הלולב אלא במינו - כדמפרש בגמ':
חוט של משיחה - ליכוי"ל בלע"ז:
גימוניות - חוטי זהב כפופין כגימון על שם הלכוף כאגמון (ישעיהו נח):
במינו אוגדין אותו מלמטה - לשם מצות אגד וזה לנוי בעלמא:

גמ' בסיב - אוליר"ה שגדל סביב הדקל ונכרך סביבו כלולבי גפנים:
עיקרא דדיקלא - לחתוך ממנו נצרים וקולפן עד שראויין לאגד וטעמא דר' יהודה לאו משום הדר הוא דהא אוקימנא דלא בעי הדר אלא משום דבעי מינו:
ומאי טעמא - בעי מינו כיון דאמר לולב צריך אגד הוה ליה אף האגד מן המצוה:
ואי מייתי מינא אחרינא כו' - ועובר משום בל תוסיף:
אלא בארבעת מינין שבלולב וכו' - לקמן בפ' לולב וערבה (דף מג.) ילפינן מקראי לולב ביום וסוכה בין ביום בין בלילה:
אמרו לו כל דין ק"ו שאתה דן שתחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין - קל וחומר שאתה מתחיל לדרוש על ידי חומר שיש בו להביא לו חומר אחר בק"ו מן הקל כגון זה וסופו שאתה מיקל עליו בחומר זה שהבאת בו שהוא נהפך להקל אינו ק"ו הגון שהרי הדין מלמד עליו חומר ואתה מביא עליו קל:

דף לז.

לא מצא אחד מד' מינין הללו יהא יושב ובטל - מסוכה נמצא זה קל והדין היה מלמד חומר מתחלתו כדדרשת מה לולב הקל שאינו נוהג בלילות כבימים יש בו חומר זה שאינו נוהג אלא בד' מינין סוכה חמורה שנוהג בלילות כו':
עלי זית ועלי עץ שמן - לאו ד' מינין נינהו:
ור"י סבר הנך לדפנות ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לסכך ותנן מסככין בנסרים - ול"ג של ארז ונהי נמי דהני נסרים מאחד מד' מינים הם מיהו מעיקרא דדיקלא נינהו אלמא לר"י סיב ועיקרא דדיקלא כשירין לאגדו של לולב דאי לאו הכי הוו להו כמין אחר דהא לר"י אין סוכה אלא בהכשר לולב מק"ו:
סככה בנסרים של ארז גרסינן הכא:
י' מיני ארזים הם - והדס חד מינייהו במסכת ר"ה (דף כג.):
ביקירי ירושלים - מנכבדי ירושלים העשירים:
במינו אוגדין אותו מלמטה - נמצא אגד העליון לנוי בעלמא ולא להכשיר מצוה לפיכך אינו תוספת לעבור על בל תוסיף:
מגדלי הושענא - אוגדי הלולבים לשון גדילין ולשון הש"ס לומר לכל אומן בדבר לשון זה כגון הך דבפרק משקין (מו"ק דף יא.) למגדלי אוהרי ולמגדלי תנורי בחולו של מועד הא למדת שפירוש לשון זה לשון עשיה ותקון:
שיירי ביה בית יד - מתחת לאגד שלא יקחנו במקום אגדו דקסבר אין האגד מן המצוה כרבנן דאמרי אין צריך אגד:

דלא נהוי חציצה - בין יד להושענא ואין זו לקיחה:
לא לינקוט איניש הושענא בסודרא - כשנוטלו לצאת בו לא יכרוך סודר שבין כתפיו על ידו ויאחוז בו הלולב:
אזוב קצר - שהיו מביאין מי חטאת מעיר לעיר בשפופרת של קנים ארוכות ומצניעין אותם בהם לטהרת טמאים ומטביל האזוב ומזה ואם היה קצר כשמכניסו בפי השפופרת אינו מגיע למים שבראש השני:
מספקו - מאריכו כדי ספוקו:
בכוש - פלך פוזי"ל בלע"ז שהנשים טוות בו:
ולקח - אזוב וטבל במים בשעת טבילה בעינן לקיחה:
אלא שמע מינה שמה לקיחה - ומיהו כשהוא מזה צריך לאחוז באזוב מפני שאם אוחזו בספוקו הוא מנענע כאן וכאן ואינו מכוין ומזה על הכלי:
נפל משפופרת לשוקת - אף האפר היו מביאין בשפופרת ומקדשין בו את המים בשוקת של אבן שכל מעשה פרה בכלי אבנים היתה אם אפשר והיה נותן אפר משפופרת למים שבשוקת שהאפר נותן למעלה כדילפינן בסוטה (דף טז:) מים חיים אל כלי שהמים נותנין תחילה אל כלי ולא יפסיק אפר ביניהן והא דכתיב ונתן עליו מים מוקמינן (שם) לערבן ואם כשבא לקדש נפל האפר משפופרת לשוקת שלא במתכוין פסול הקידוש דבעינן ולקחו מעפר שרפת החטאת ונתן וגו' שיהא לוקח בידו ונותן:

דף לז:

הא הפילו הוא - במתכוין דומיא דנפל מאליו שלא אחז באפר עצמו אלא אחז בשפופרת ונערה לתוך שוקת כשר:
ה"ג אמאי ולקחו ונתן אמר רחמנא אלא ש"מ לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה:
ואמר רבה גרס בכולהו:
לא לידוך איניש לוליבא בהושענא - לאחר שאגד הערבה וההדס יחד לא יתחוב הלולב מלמעלה בתוך האגד:
דלמא נתרי טרפי - הלולב משיר עלי ההדס והערבה ומשתיירין באגד וחוצצין בין מין למין ואינם אגודים יחד להיות לקיחה אחת:
לא (**ליגוד**) **איניש לוליבא בהושענא** - אם הוא ארוך יותר מדאי מן הערבה ובא לקצצו מתחת לא יקצצנו בעודו באגודה אלא יוציאנו ויגוז מתחת ויחזור ויאגוד:

דמשתיירי הוצא - של לולב תלושין מן השדרה בתוך האגד לפי שעלי הלולב ארוכים ומחוברים מתחת השדרה ונמשכין ועולין כנגד גובהו של לולב וכשקוצצן מתחת נמצאו חתוכין מן השדרה ונשארין באגודה:

אסור להריח בו - דגמרינן מסוכה דילפינן בפרק קמא (דף ט.) דחל שם שמים על עצי סוכה ליאסר בהנאה כל שבעה הואיל והוקצו למצוה:

מריחא - שהוא דרך הנאתו אקציה:

הדס במחובר - לענין שבת נקט לה כל ימות השנה:

כי שרית ליה - כלומר אע"ג דשרית ליה להריח לא אתי למיתלש דהא במחובר נמי מריח ליה שפיר ואינו טרוד בקציצתו שישכח ויתלשנו:

אבל אתרוג דלאכילה קאי - כי מורח ליה מינשי ותליש ואכיל ליה ואף אם אוכלו במחובר אין לך תולש גדול מזה:

הואיל וגבוה מכולן - חשוב הוא ונקרא האגד על שמו:

ולגבהיה לאתרוג - קא סלקא דעתיה דהואיל דגבוה דקאמ' היינו הא דאמרן לעיל (לב:) שדרו של לולב צריך שיצא למעלה מן ההדס טפח:

ובמינו - גבוה משלשתן:

מתני' תחלה וסוף - הודו שבתחלת הפרק והודו שבסוף הפרק בסוף ההלל מן הודו עד סוף ההלל חדא פרשתא במנין פרשיות של ספר תהלים:

גמ' נענוע מאן דכר שמיה - שיהא אדם חייב לנענע דפשיטא ליה לתנא וקבעי היכן היו מנענעים:

כדי לנענע בו - אלמא מצוה לנענע כדלקמן לעצור רוחות רעות וטללים רעים:

כיצד עושה - אותם שהוא צריך להניפם יחד חיים כדכתיב (ויקרא כ"ג:כ') והניף הכהן אותם על לחם וגו' על שני כבשים וגו' הכבשים חיים ומניח שתי הלחם על שני הכבשים כדכתיב על לחם הבכורים תנופה על שני כבשים ואף על גב דרישיה דקרא משמע אותם על לחם ילפינן לה במנחות מלחם המלואים דלחם למעלה:

הונף - היינו מוליך ומביא ונטלי"ר בלע"ז:

הורם - מעלה ואין עלייה בלא הורדה והאי קרא לאו בכבשי עצרת כתיב אלא במלואים ומיהו כל תנופות ילפינן מינה:

למי שארבע רוחות שלו - מצוה זו אנו עושין לשמו כן מראה בהנפתו:

זאת אומרת - הא דרבי יוסי דקאמר תנופה עוצרת רוחות רעות וטללים רעים:

דף לח.

שירי מצוה - מצוה שהיא שירים שאינה עיקר לעכב כפרה אעפ"כ חשובה היא לעכב את הפורענות:

שהרי תנופה שירי מצוה היא - ואינה מעכבת כדתניא בתורת כהנים ומייתינן לה בגמרא דיומא (דף ה.) לתנופה לכפר וכי תנופה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם אלא שאם עשאה לתנופה שירי מצוה ששיירה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשה מן המובחר וכיפר כלומר אעפ"כ כיפר שאין צריך להביא קרבן אחר:

וכן לולב - מוליך ומביא מעלה ומוריד:

ממטי ליה - מוליך:

ומייתי - מביא:

גירא בעיניה דסטנא - הרי זה לחץ בעיניו של שטן שרואה בעיניו שאין בו כח לנתק מעלינו עול מצות:

ולאו מלתא היא - אין נכון לומר כן:

לאיגוריי - שיתגרה בו שטן שהוא יצר הרע וישיאנו לתעות מעל קונו וימסור עצמו על הדבר:

מתני' יטול על שלחנו - אם שכח ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק סעודתו וליטול לולב:

גמ' אם התחילו אין מפסיקין - גבי תפלת המנחה תנן לה במסכת שבת לא ישב אדם לפני הספר ולא יכנס לא לאכול ולא לדון ואם התחילו קודם המנחה ומשכה סעודתן והגיע זמן המנחה אין מפסיקין אין צריכין להפסיק סעודתן ולהתפלל:

הא דאיכא שהות ביום - התם בדאיכא שהות להתפלל אחר שיגמרו סעודתם ומתני' דהכא בדליכא שהות שתמשך סעודתו עד שתחשך:

ומאי קושיא - דתפלה אלולב דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה דלמא תרוייהו בדאיכא שהות וגבי לולב מפסיקין דמדאורייתא היא אבל תפלה דרבנן:

אלא אי קשיא - דאיצטריך רב ספרא לשנויי היא גופה קשיא דלולב אלולב רישא דקתני מפסיק וסיפא משמע ימתין אם ירצה שהרי יש לו שהות כל היום:

דלמא מצוה לאפסוקי - שמא ישכח ויפשע:

אלא אמר ר' זירא לעולם - כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך:

מתני' מקרין אותו - כך היו נוהגין אחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים ואם היה עבד או אשה או קטן הואיל ואין מחויב בדבר אין מוציא את המחויב מידי חובתו הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר:

ותבא מאירה - שלא למד ואם למד תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה:

עונה אחריו הללויה - על כל דבר שהוא אומר והכי קתני לה במסכת סוטה (דף ל:) כיצד אמרו ישראל שירה בים כגדול המקרא את ההלל והם עונין אחריו הללויה משה אמר אשירה לה' והם אומרים אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה והם אומרים אשירה לה' אלמא דעל כל דבר ודבר קאמר דעונין הללויה:

לכפול - כל פסוק ופסוק ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה הודו תחלה וסוף יאמר נא שלשה פעמים קראתי יה ענני במרחב יה ה' לי ה' לי טוב לחסות טוב לחסות סבבוני סבוני דחה דחיתני ויהי לי לישועה קול רנה וישועה ימין ה' ימין ה' לא אמות ולמות לא נתנני פתחו לי שערי זה השער וגו' אבל מאודך ולמטה אינו (כופל) והיינו דאמרינן לקמן (דף לט.) מוסיף לכפול מאודך ולמטה:

גמ' באמת אמרו - כל באמת הלכה היא ואין חולק בדבר:

בן מברך לאביו - ברכות המזון משהגיע לחינוך דחייב מדרבנן ובמסכת ברכות פרק מי שמתו (ברכות דף כ:) מוקים לה כגון שלא אכל אביו אלא כזית או כביצה דהוי שיעורא דרבנן דמדאורייתא לא מיחייב עד דשבע דכתיב ואכלת ושבעת וברכת הלכך אתי מדרבנן ומפיק מדרבנן:

שאשתו ובניו מברכין לו - דודאי מחמת שלא למד הוא:

דף לח:

הלכתא גיברתא - הלכות גדולות:

ממנהגא דהלילא - ממה שאנו רואים שנוהגין עכשיו בימינו בבתי כנסיות כדמפרש ואזיל שהיו נוהגין לענות הללויה שתי פעמים ולא יותר ואומרים כל ההלל עם המקרא עד הודו ועונין הודו אחריו וחוזרין וקורין עמו עד אנא ועונין אנא הושיעה נא ואנא הצליחה נא אחריו כמו שאנו עושין ואין זו כקריאת הראשונים שהיו עונים הללויה על כל דבר כדאמרינן במתניתין דהכא ובסוטה (דף ל:) ואמר רבא ממנהג של עכשיו אנו למדים מהו עיקר קריאת הלל כשתיקנוהו תחילה לפי שהכל חייבין בקריאתו ואין הכל בקיאין בו תקנו אחד קורא ואחרים שומעים והכל עונים מקצת ועכשיו שכל בני

כנסיותינו בקיאין וקורין אותו כולו ואעפ"כ עונין שתי פעמים הללויה והודו לה' ואנא מכאן אנו יכולים ללמוד מה תקנו הראשונים לענות למי שאין בקיאין ולבקיאין:

הוא אומר הללויה והן אומרים הללויה מכאן שמצוה לענות הללויה - ממה שאנו נוהגין שהמקרא פותח בהללויה ואנו שותקין ועונין אחריו הללויה והוא שותק ואין אנו מתחילין לקרות עמו כסדר שאנו גומרים עמו שאר ההלל למדין אנו מכאן שמצוה לענות הללויה בפתיחתו ואפילו לבקיאין:

הוא אומר הללו עבדי ה' והם אומרים הללויה מכאן למי שגדול מקרא שעונה אחריו הללויה - ממה שנוהגין עכשיו לענות עוד הללויה פעם שניה ושאר הלל קורין כולן עמו אנו למידין תקנה הראשונה מי שאינו בקי או בקי ואינו גומרו אלא סומך על המקרא דיו לענות הללויה על כל דבר ודבר ולפיכך החזיקו עכשיו במנהג הזה לסמוך בהללו עבדי ה' על המקרא ולענות הללויה לדעת תקנה ראשונה ולא תשתכח שמותר בכל הלל לסמוך עליו ולענות הללויה למי שאינו בקי:

הוא אומר הודו - והן שותקין ואחר כך עונין:

מכאן - שבראשי פרקים צריכין לענות ראשי פרקים עצמן ולא סגי ליה בהללויה ומיהו אנן דגמרינן כוליה לא צריכינן אלא שבזה החזיקו שלא תשתכח תקנה הראשונה למי שאינו גומר:

הוא אומר אנא והם אומרין אחריו אנא - ואין זה מראשי פרקים בזה החזיקו להיות סימן לעיקר תקנה למי שסומך על המקרא שפעמים שצריך לענות אחריו כל דבר ודבר שהוא אומר והיכי דמי כגון מי שהיה קטן מקרא אותו כדתנן במתניתין:

הוא אומר אנא ה' הצליחה נא - והן שומעין ואחר כך עונין סימן זה החזיקו לדעת שהרוצה לכפול את ההלל כופל כמו שזה נכפל שהרי שומע כעונה כדלקמן ואלו שומעין ועונין הרי זו כפילה וכל הני מכאן דקאמר רבא מכאן לקטן המקרא כו' מכאן שאם בא לכפול לאו דווקא דהוא הדין נמי מצי למילף איפכא מאנא הושיעה נא שאם בא לכפול ומאנא הצליחה נא לקטן המקרא אלא אשמעינן שלא על חנם החזיקו אלו שגומרין את ההלל לענות דברים הללו אלא כדי ללמוד מהם תקנות הללו שתקנו נביאים לישראל:

הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה' - וברוך הבא סומכין עליו ואין עונין לא התיבות עצמן ולא הללויה מכאן נלמד לשאינו יודע לא לקרות ולא לענות אם שמע וכיון לבו לשמוע אף על פי שלא ענה יצא וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדיש או יהא שמיה רבא ישתקו בתפלתן וישמעו בכוונה והרי הן כעונין וכשיגמור הקדושה יחזרו לתפלתן וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות:

חכימיא - כמשמעו:
וספריא - מלמדי תינוקות:
אשר קרא המלך וגו' - בספר שמצא חלקיה הכהן משתעי קרא בספר מלכים (ב כב):
לא לימא איניש - מי שאין אחר מקרא אותו לא לימא ברוך הבא וינשים בינתים והדר בשם ה' דלא קיימא אזכרה אמילתא דלעיל ומיחזי כמוציאו לבטלה:

דף לט.

משה - גדול הדור:
[**שפיר קאמרת**] - בתמיה:
כל אסוקי מלתא הואיל וכוונתו לגמור לית לן בה:
כופל בה דברים - מאנא והלאה:
מוסיף בה - בהלל מוסיף לכפול על כפילתו של רבי:
מאודך ולמטה - כדפרי' לעיל שכל המזמור כפול מראשו ועד כאן:
ל"ש - דתליא ברכה במנהג אלא ברכה שלאחריו:
עובר - קודם:
ויעבור את הכושי - קדמו לרוץ לפניו:
מתני' הלוקח לולב מחבירו - לי נראה דהלוקח לולב מעם הארץ גרסי' דהא בעם הארץ קמיירי כדאמרי' בגמ' ועם הארץ לגבי חבר לא קרי ליה חבירו ואי לוקח נמי עם הארץ מי ציית לן להחזיק חבירו בחשוד:
נותן לו אתרוג במתנה - חבר שקונה הושענא כולה מעם הארץ בשביעית יבקש ממנו ליתן לו אתרוג במתנה:
לפי שאין רשאי כו' - בגמ' מפרש טעמא:
גמ' מבליע ליה דמי אתרוג בלולב - ימכור לולב ביוקר עד שיתן לו אתרוג במתנה:
וליתיב ליה - דמי אתרוג בהדיא מ"ט אין רשאי ללוקחו בשביעית:
אין מוסרין דמי פירות כו' - דהתורה אמרה (ויקרא כה) לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר ועמי הארץ חשודין על כך לפיכך אין מוסרין להם דמים ליקח מהם כלום בדמים דקעבר אלפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט:י"ד):
יותר ממזון שלש סעודות - אבל מזון ג' מוסרים כדי חייו דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך וכיון שהותר בערב שבת הותר לכל ימות השבת:
ואם מסר - ששכח ומסר לו:

יאמר - חבר זה שמסר לו:
מעות הללו - שמסרתי לעם הארץ זה (וכו') וחלה עליהם קדושת שביעית כדאמרינן לקמן שביעית תופסת דמיה בקדושת' מקראי:
יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי - שאינם של שביעית ויכנסו הפירות לקדושה תחתיהן:

דף לט:

ובא - חבר זה ואוכל אותם הפירות בקדושת שביעית אכילה ושתיה וסיכה והדלקת הנר שהן הנאות המותרות בהן כדמפרש במס' שביעית (פ"ח מ"ב):
בד"א - דמזון ג' סעודות מיהא מוסרים בלוקח מן המופקר שראה חבר זה שנתלקטו פירות הללו בשדה המופקר שאין ע"ה זה שומרו הואיל ולא ראינוהו חשוד מותר למסור לו מעט אבל לא הרבה שלא תהא עינו צרה להצניעין:
אבל בלוקח מן המשומר - ששדה זו היתה משומרת בגדר ופתח נעול זה נחשד לענין שאינו מפקיר לעניים דכתיב (שמות כ"ג:י"א) ואכלו אביוני עמך וגו' והערמה היא שמוכרן על יד על יד:
הפיגם - עשב שקורין רוד"א:
הירבוזין - הנפל"ש בלשון אשכנז וכאן קורין לו אוידל"ש והן עשבים וטעמם קרוב ללולבי גפנים:
והשיטין - אישפרו"ש ומין ירק הוא:
וחלגלוגות - פולפי"ד:
והכוסבר של הרים - אלייגדר"א והוא גדל בהרים אבל כוסבר של גנה חשוב הוא:
והכרפס של נהרות - שקורין בלע"ז קירשו"ן אבל של גנה חשוב הוא וי"א כרפס אפי"א וכן שמעתי אבל נראה שאינה גדילה בנהרות:
והגרגיר של אפר - אורוג"א הגדילה באחו אבל של גנה חשוב הוא:
פטורין מן המעשר - בכל השנים כדמפרש טעמא שאין כיוצא בהן נשמר שאין חשובין על הבריות ומפקירין אותן לכל והפקר פטור מן המעשר דכתיב (דברים י"ד:כ"ט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך בדבר שאין לו חלק ונחלה עמך יטול מעשרותיו יצא הפקר לקט שכחה ופאה שיש לו חלק עמך:
וניקחין מכל אדם בשביעית - ואף על גב דשביעית נהגא במופקרים מפני שאין כיוצא בהן נשמר והוה ליה לוקח מן המופקר ואף על גב דלא ידעינן ביה בהאי דודאי הפקיר

מחזקינא ליה בהכי דאין דרך לשומרן לפיכך מוסרין לו דמיהן ולא חשדינן ליה שיצניעם לסחורה אלמא בלוקח מן המופקר מסרינן טובא דהא ונקחין קתני משמע אפי' טובא:
בכדי מן - בכדי מזונותיו שנו דנקחין והיינו שלש סעודות:
וימן להם המלך - בצרכי סעודה משתעי קרא בדניאל (א') וימן המלך ויפרנס המלך:
אי הכי - דאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ לולב נמי לא נזבין מיניה שאף בו נוהג שביעית וטעמא מפרש לקמן:
ומשני לולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא - דעל כרחך בחמשה עשר יום שמראש השנה עד החג לא גדל וקיימא לן אילן בתר חנטה אזלינן ביה במסכת ראש השנה (דף יג.):
אתרוג בתר לקיטה אזלינן - דחלוק משאר אילנות ודינו כירק שהלכו בו בתר לקיטה משום דגדל על כל מים כדאמרינן בר"ה (דף יד:) ותבואה ואילנות גדילין על מי גשמים ואתרוג גדל על כל מים שמשקין אותו תמיד כירק כדאמרינן בפ"ק דקדושין (דף ג.):
בין לר"א בין לר"ג - דאפליגו באתרוג לענין מעשר מודו לענין שביעית דבתר חנטה אזלינן ביה:
לערלה - שנוהג בו כאילן וכן רבעי נוהג בו:
ולשביעית - דאזלינן ביה לענין שביעית בתר חנטה:

דף מ.

שבשעת לקיטתו עישורו - שאם חנט בשנה שניה שמעשרותיה מעשר ראשון ומעשר שני ונלקט בשלישית לשמיטה שמעשרותיה מעשר ראשון ומעשר עני מתעשר כדין מעשר שלישית ואילו שאר אילנות שחנטו פירותיהן בשניה ונלקטו בשלישית מתעשרין כדין שניה ולענין מעשר השוו אתרוג לירק דמעשר פירות האילן וירקות דרבנן ומעשר גורן ויקב דאורייתא ובגורן ויקב ילפינן בראש השנה (דף יג:) שמתעשר אחר השנה שהביאו שליש מקראי ואסמכו רבנן מעשר דבריהם אגורן ויקב מה גורן ויקב מיוחדים שגדילים על רוב מים דהיינו מי גשמים ומתעשרין לשנה שעברה אף כל הגדילין על רוב מים כגון פירות האילן מתעשרין לשנה שעברה יצאו ירקות שגדילין על כל מים שמתעשרים לשנה הבאה ואתרוג נמי גדל על כל מים כירק:
לכל דבר - אף למעשרות:
הוא דאמר - תנא דמתני' דמקפיד באתרוג:
(**דאמר**) **כי האי תנא** - דקתני ורבותינו נמנו באושא ואמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית:

טעמא דלולב בר ששית כו' - קושיא היא כלומר לעיל אמר דהיינו טעמא דלולב ניקח משום דבר ששית הוא הא שביעית הוא אסור ונפקא מינה שלולבי שביעית קדושת שביעית נוהג בהו שלא ליקח בדמיהן חלוק וטלית:

שגבבן - שכינסן לאוצרן:

לחובה - לשון מחבא:

לקטן לאכילה - למאכל בהמה:

שאני התם - גבי עצי הסקה להכי לא נוהגין בהן שביעית דאמר קרא והיתה שבת וגו' ומשמע לכם לכל צרכיכם וכתיב לאכלה למימרא דאין מותר ליהנות מפירות שביעית אלא הנאה הדומה לאכילה:

שהנאתו וביעורו שוה - כלומר שהנאתו וביעורו שמתבער מן העולם באין כאחד כגון סיכה ושתיה והדלקת הנר ומהך דרשה נמי ילפינן שאין שביעית נוהג אלא בפרי העומד להנאות הללו דה"נ מידרש קרא והיתה שבת הארץ נוהגת במה שלכם לאכלה שהנאתו דומה לאכילה:

יצאו עצי הסקה שהנאתן אחר ביעורן - משנעשו גחלים אופין בהן אבל לולב עיקר הנאתו לכבד את הבית והוא שעת ביעורו וקלקולו ודמי להנאת אכילה ועלי קנים וגפנים קיימי להכי ולהכי הלכך בתר מחשבה אזלי:

והא איכא עצים דמשחן - עץ שמן שהעץ עצמו מדליקין בו להאיר כמו באבוקות והוי הנאתו וביעורו שוה נימא השתא מיהא אם לקטן להדלקת אורה דנהגא בהו שביעית:

ומשני סתם עצים - של היסק להסקה ניתנו לבריות וסתמן לאו להאיר קיימו הלכך לא נחתא בהו קדושת שביעית מעיקרא ואפילו לקטן להאיר:

ה"ג עצים דהסקה תנאי היא - ועצים דהסקה גופייהו שהנאתן אחר ביעורן תנאי היא אי נהגא בהו שביעית אי לא דאיכא תנא דדריש לכם דומיא דלאכילה למעוטי כל שהנאתו אחר ביעורו כדדרשינן לעיל ומההיא דרשה אימעוט עצים ואיכא דלא ממעט מיניה אלא דבר שאין הנאתו שוה בכל אדם כגון מלוגמא וזילוף ואפיקטויזין ואני שמעתי מרבותי שהיו גורסים וסתם עצים להסקה נינהו תנאי היא וכן כתוב בכל הספרים וטרחתי מנעורי בכל צידי שיטת הש"ס לישבה כפי דבריהם ואיני יכול ומצאתי גירסא זו בספר כתב ידו של רבינו גרשום בן יהודה מנוחתו כבוד ובסדר ישועות של רבינו יצחק בר מנחם כתוב ואינו מוגה וכן נראה בעיני:

אין מוסרין פירות שביעית לא לתוך משרה - לשרות פשתן ביין של שביעית:

ולא לכבוסה - לכבוס בגדי' ביין של שביעית משרה וכבוסה הנאתן אחר ביעורן שמשעה ששורה הבגדים או הפשתן ביין שעה אחת נתבער ואבד לו והנאתו אינה עד שילבש הבגדים:
למלוגמא - לרפואה:

דף מ:

מרבה אני את הכבוסה ששוה בכל אדם - שהכל צריכין לה כמו אכילה ששוה בכל אדם:
מלוגמא שאינה שוה בכל אדם - שאין הכל חולין:
ולא לזלף - יין שמזלפין בבית לריח טוב:
אפיקטויזין - להקיא והוא בנוטריקון אפיק טפי זין מזון האוכל יותר מדאי מוציא ומקיא:
כמאן כר' יוסי - דלא ממעט אלא הנאה שאינה שוה בכל והנך נמי אינם אלא לצורך חולי ואסטניס והיינו תנאי דלעיל דלרבנן לא נהגא שביעית אלא בדבר שהנאתו וביעורו שוה ודרשינן ליה נמי הכי והיתה שבת הארץ נוהגת בדבר שהוא לכם דומיא דלאכלה שהנאתו וביעורו שוה ולא בעצים ורבי יוסי דריש הכי והיתה שבת הארץ נוהגת כולו שהנאתו שוה בכל אדם ואפילו עצים להסקה:
אין שביעית מתחללת - לתפוס דמיה בקדושתה אלא דרך מקח שמוכרה זה לחבירו אבל לא ע"י חילול לומר הרי פירות הללו מחוללין על מעות האלו כדרך שפודין הקדשות:
בשנת היובל - שביעית ויובל חדא היא:
וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר - ודרשינן סמוכין למימרא דלא שייך בפירות לתפוס קדושת הדמים אלא ע"י ממכר:
קודש מתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול - דכתיב (ויקרא כ"ז:כ"ז) ופדה בערכך ויסף חמישיתו עליו הרי חילול ואם לא יגאל ונמכר בערכך (שם) הרי מקח:
ורבי יוחנן - הך דרשה דסמוכין דסמיך וכי תמכרו ליובל מאי דריש ביה:
דרבי יוסי בר חנינא - במסכת ערכין (דף ל:) ארוכה היא מאד וכאן לא נכתבה כולה בספרים כמה קשה אבקה של שביעית מידי דלא הוי עיקר האיסור תלוי בו קרוי אבק וכן אבק רבית וכן אבק לשון הרע שאינו לשון הרע גמור אלא צד לשון הרע כמו אבק העולה מדבר הנכתש במכתשת:
אדם נושא ונותן בפירות שביעית - לסחורה דהיינו אבק שביעית דעיקר איסור שביעית לא תזרע לא תזמור וזהו איסור קל שבה:
לסוף מוכר את מטלטליו ואת כליו - מחמת עניות:

שנאמר בשנת היובל הזאת וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר - ודרשינן סמוכין שבשביל עונשה של שביעית תבא לידי כך:

קודש תופס את דמיו - פדיה כתיב ביה שזה יוצא וזה נכנס תחתיו יוצא הקדש לחולין ונכנסין הדמים תחתיו דהיינו ופדה והיינו נמכר דכל מכירה יוצאה מכחו של זה ובא לזה והדמים נכנסין לרשות המוכר:

בהוייתה תהא - בקדושתה:

מתבערין בשביעית - בתוך זמן הביעור:

יצא בשר - שהדמים יוצאין לחולין ע"י פדיה בדמים של קודש דלא כתיב תהיה אלא בפירות עצמן:

ופרי עצמו - פרי הראשון אסור לנהוג בעצמו חול אלא קדושת שביעית עליו:

מתחללין - משמע דרך חילול בפדיה ולא במקח וממכר:

שמא יגדל מהם - ישהם אצלו לגדל וולדות ונמצא משהה מעשרותיו והתורה אמרה (דברים י"ד:כ"ב-כ"ג) שנה שנה ואכלת ואם שהה ראשונה ושניה חייב בשלישית לבער כל מעשרותיו בסוף שנה שלישית מן הבית ולהתוודות וגבי שביעית נהנה מהן להתעשר והתורה אמרה ולא לסחורה אלא להפקיר ולבער בשביעית עד שלא תכלה לחיה מן השדה הוא זמן ביעור לפירות ולדמיהן:

דף מא.

בזכרים - שאין מגדלים מהם וולדות ואפ"ה גזרו רבנן אטו נקבות:

אמר רב אשי מחלוקת - דרבי אלעזר ורבי יוחנן:

בפרי ראשון - בפירות שביעית הוא דא"ר אלעזר דרך חילול לא משום דדריש סמוכין:

פרי שני - דמי שביעית:

והא דתניא - בברייתא דמסייע ליה:

לקח לקח - בכולהו בין בפרי ראשון בין בדמיו דקתני לקח בבשר יין ולא קתני חילל בשר ביין:

איידי דתני רישא לקח - דאירי בפרי עצמו:

וביקש לו ליקח חלוק - ואינו יכול דהתורה אמרה לאכלה בתוך הזמן ולא לסחורה וזה מתקיים לשנה הבאה:

הרגיל אצלו - שמתוך כך יעשה לו חפצו:

וחוזר ואומר לו - לחנוני:

הרי פירות הללו - שמכרת לי שהיו של חולין ונכנסו לקדושת שביעית נתונים לך במתנה ואוכל אותם בשביעית והחנוני אומר לו ואני נותן לך סלע חולין זה שיצא לחולין במתנה ובא ולוקח מאותו סלע כל מה שירצה והחנוני יאכל הפירות בתורת שביעית:

והא הכא - דהא סלע פרי שני הוא דמי שביעית וקתני דצריך לילך אצל חנוני ולהוציאו לחולין דרך מקח וממכר אלמא בפרי שני נמי איכא מאן דפליג דאי הוי סגי בדרך חילול למה ילך אצל חנוני יקח פירות חולין שיש לו בביתו שוה סלע ויחללנו עליהם ויאכלם בתורת שביעית:

אלא - אי אתמר דרב אשי הכי אתמר:

מחלוקת בפרי שני - בהא הוא דאיכא למאן דשרי דרך חילול אבל פרי ראשון כו':

והא דקתני - בברייתא דמסייע לר' יוחנן אחת שביעית ואחת מעשרות מתחללין אלמא שביעית עצמה דרך חילול:

מעשר מעשר ממש - בתמיה וכי יש לומר שהמעשר עצמו יתחלל על בהמה חיה ועוף:

והכתיב - ונתתה בכסף וצרת דאין מתחלל אלא על המטבע דבר שיש עליו צורה:

מתני' במקדש שבעה - כדדרשינן בת"כ מושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים (ויקרא כ"ג:מ') ולא בגבולין ז' ימים:

במדינה - בירושלם שאף הוא כגבולים:

ושיהא יום הנף - של עומר דהיינו ט"ז בניסן כולו אסור בחדש ובעוד המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלין חדש בו ביום כדכתיב (שם) עד הביאכם וכשחרב הבית מותר מן התורה משהאיר המזרח כדאמר במנחות (דף סח.) כתוב אחד אומר עד עצם היום הזה דהיינו האיר המזרח וכתוב אחד אומר עד הביאכם הא כיצד בזמן דאיכא עומר עד הביאכם ובזמן דליכא עומר עד עצם ואסר רבן יוחנן בן זכאי עליהם כל היום כדמפרש טעמא בגמרא:

גמ' מהרה יבנה בית המקדש - ויחזור דבר לאיסורו דהשתא קרינא ביה עד הביאכם ואי הוו נהיגי בחורבנו לאכול בהאיר מזרח כדין תורה אתיא למיכל נמי בבניינו ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו כו':

דאיבני אימת - הך חששא דחיישינן למהרה יבנה אימת תגמור המלאכה דאיכא למיחש לאיסור חדש כל היום דאצטריך לרבן יוחנן בן זכאי למיסר השתא כל היום משום סירכא דההוא יומא:

אי נימא דאיבני בשיתסר - שלא נבנה עד יום ט"ז עצמו:

הרי התיר האיר המזרח - ושפיר קאכלי דהואיל דהאיר המזרח ואין מקדש בנוי אשתרי ליה בחדש:

אלא דאיבני בחמיסר - או קודם לכן דכי מטא שיתסר לא התיר האיר המזרח שהרי המקדש בנוי הלכך אכלי איסורא וגזר ריב"ז השתא משום ההוא יומא:

מחצות היום ולהלן נשתרי - השתא דאי נמי אכלי ההוא יומא מחצות היום ולהלן כסירכא דמעיקרא נכלי וליכא איסורא דודאי קרב העומר:

דתנן - במסכת מנחות (שם):

הרחוקים - מירושלים לא היו רואין ולא היו שומעין שעת הקרבת העומר:

מותרין - בחדש:

מחצות היום ולהלן - לפי שיודעים שאין ב"ד מתעצלים בו מלהקריבו קודם חצות:

לא צריכא דאיבני בליליא - כלומר לשמא יבנה בליליא חייש ולא יהו פנויים לקצור העומר עד סמוך ליום ויש טורח הרבה בעומר שהיו מייבשין אותו באבוס של קלאים וצוברין אותו שיזובו מימיו וטוחנין אותו ברחים של גרוסות ומניפין אותו בי"ג נפה בגסה בדקה כדאמרינן התם וזה שלא יוכלו להתעסק בו מתחילת לילה לא יספיקו להקריבו למחר קודם חצות:

אי נמי - דאיבני בחמיסר סמוך לשקיעת החמה והיא היא ואי קשיא דבלילה אינו נבנה דקי"ל בשבועות (דף טו:) דאין בנין בית המקדש בלילה דכתיב וביום הקים ולא בחמיסר שהוא י"ט דקי"ל בשבועות (שם) דאין בנין ב"ה דוחה י"ט ה"מ בנין הבנוי בידי אדם אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים שנא' (שמות ט"ו:י"ז) מקדש ה' כוננו ידיך:

בשיטת ר' יהודה - אותה שיטה שהיה ר' יהודה שהיה מתלמידי תלמידיו דורש אחריו דרש גם הוא בימיו:

דף מא:

עד עצם עד עצמו של יום - כל היום קרוי עצם היום:

וקסבר עד ועד בכלל - ולא דריש עד ולא עד בכלל להתירו בהאיר מזרח כי ליכא עומר והכי מתוקמא קראי אין עומר עד עצם ועד בכלל יש עומר עד הביאכם:

והא מיפלג פליג - רבי יהודה עליה שמצינו שתמה רבי יהודה בדורו על תקנת ריב"ז למה תלה הדבר בעצמו דמשמע לעשות סייג בא והלא מן התורה הוא אסור:

דרש - המקרא עד ועד בכלל:

והתקין - לפי שהיו רגילים לאכול חדש מחצות ולהלן כשהיה הבית קיים עד עכשיו הוצרך לתקן:

מתני' י"ט הראשון כו' - דאמרינן לקמן (דף מג.) דדוחה מצות לולב שבת בי"ט הראשון לבדו:

מוליכין את לולביהן - מערב שבת:

שהוציאו ברשות - ברשות מצוה שהיה טרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת וקסבר רבי יוסי טעה בדבר מצוה ושגג בדבר כרת פטור מקרבן:

גמ' מנא הני מילי - דאין אדם יוצא בלולבו של חבירו:

לכם משלכם - משמע:

למה לי למימר החזירו - מה אנו למידין מחזרה זו דאצטריך תנא למיתנייה במתני':

הא קמ"ל - דר"ג ע"מ שיחזירוהו לו נתנו להם ואפ"ה הויא מתנה עד שיצאו בו:

החזירו לו יצא - דמתנה על מנת להחזיר מתנה היא והרי החזירו לו אבל אם לא החזירו אגלאי מלתא דמעיקרא גזול הוא בידו:

ה"ג למה ליה למימר שלקחו באלף זוז להודיעך כמה מצות חביבות עליהם:

הוה מצלי ביה - כשהיה מתפלל היה לולבו בידו מרוב חיבתו עליו היה מתפלל בו:

לא יאחז אדם כו' ויתפלל - מפני שטרוד הוא במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו:

לא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי - שמא יפלו מידו והכי אוקימנא ליה בהישן (לעיל דף כו.) דהא דקתני לא קבע ולא עראי בדנקיט ליה בידיה:

סכין - מתיירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו:

וקערה - מליאה:

ומעות - שלא יתפזרו:

וככר - שאם יפול יהא נמאס:

לאו מצוה נינהו - לאוחזן והויין עליו למשא לפיכך טרוד במשאם וכבד עליו משאם ושמירתם:

הכא - נטילתה ולקיחתה מצוה היא ומתוך שחביבה מצוה עליו אין משאה ושימורה כבד עליו ולא טריד:

קורא בתורה - צריך להניח הלולב לפי שגולל ס"ת ופותחו:

נכנס לבית המדרש - טריד בשמעתא ויפול מידיו:

דף מב.

לא שנו - דפטור אלא שלא יצא ידי חובת נטילה קודם שהוציאו דהשתא טרוד במצוה וטעה בדבר מצוה אבל יצא בו קודם שהוציאו תו לא טעה בדבר מצוה הוא ולא טרוד מהשתא במצוה לעשותה:

ה"ג הא מדאגבהיה נפיק ביה אמר אביי כשהפכו - הכי קשיא ליה ה"ד לא יצא בו הא לא הוציאו אא"כ הגביהו ומדאגבהיה נפק ביה ידי חובת לקיחה וקתני פטור אמר אביי כשהפכו כשהגביהו הפך העליון למטה והאגד למעלה ואמרינן לקמן אין יוצאין בהן אלא דרך גדילתן:

דרך כבוד - כגון בסודר שכורך ידיו בסודר כדאמרן לעיל (ד' לז.):

ודרך בזיון - כגון בקערה:

אומר היה רבי יוסי עולת העוף שנמצאת בין אגפיים - נראה בעיני דהאי בין אגפיים אינו אלא לשון עופות עולת העוף שנמצאת בין עופות המלוקים לחטאת המפרכסין אצל המזבח שפעמים שהן נעשין על קרן אחת כדתנן בשחיטת קדשים (זבחים ד' סג.) חטאת העוף היתה נעשית על קרן מערבית דרומית ושלשה דברים היתה אותה הקרן משמשת מלמטה וג' מלמעלה מלמטה חטאת העוף והגשות ושירי הדם ומלמעלה ניסוך המים והיין ועולת העוף כשהיא רבה במזרח שעיקר מקום עולת העוף בקרן דרומית מזרחית וכשהיו כהנים רבים עומדים ומולקים עולת העוף במזרח באים למערב ונעשית שם בקרן חטאת העוף אלא שהעולה למעלה מחוט הסקרא והחטאת למטה:

וכסבור - הכהן חטאת העוף היא:

ואכלה - ונמצא שמעל בקדשי שמים בשוגג:

פטור - מקרבן מעילה הואיל דעם החטאת נמצאת ואכילתה מצוה דכתיב (שמות כ"ט:ל"ג) ואכלו אותם אשר כפר בהם הוה ליה טועה בדבר מצוה ופטור:

היינו הך - למה ליה לרב הונא למימר פשיטא דממתני' שמעי' ליה:

מהו דתימא - במתני' הוא דפטור משום דטעה בדבר מצוה וסוף סוף עשה מצוה שנטל הלולב בהוצאה זו אבל הכא לא עשה מצוה באכילתה אם עולת העוף היא:

קא משמע לן - רב הונא דשמיע ליה מרביה דלא שני לרבי יוסי בין טעה בדבר מצוה ועשה מצוה לטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה:

הכי גרסינן רבי יוסי אומר השוחט את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו מן המומין בשבת חייב חטאת משום שחיטה בשבת שאינה של מצוה ואינה דוחה אלמא טעה בדבר מצוה

ולא עשה מצוה חייב שהרי טרוד זה במצוה שהיה רוצה לשחוט תמיד של שבת וכסבור שהוא מבוקר:

להכשירן לא גרסינן:

מלשכה שאינן מבוקרין - דאין זה טועה בדבר מצוה שבטלאים שבלשכה זו אינו טרוד שאינן עומדין להקרבה להיות חרד עליהם מתי יקרבו ואף חרדת זמן התמיד לא שייכא הכא שקרוב למזיד הוא ולא דק בלשכות להבחין מאיזו יביא:

מתני' מקבלת אשה מיד בנה ובעלה - את לולביהן ולא אמרינן קמטלטלא מידי דלא חזי:

מחזירין למים - שלא יכמוש:

בשבת מחזירין - שהרי מכאן נטלום היום אבל לא מוסיפין מים כ"ש שאין מחליפין המים לשפוך את אלו ולתת אחרים צונן מהני דטרח לתקוני מנא:

במועד מחליפין - בחולו של מועד מצוה להחליף:

גמ' אימא לא - דלגבה איכא איסור טלטול:

קא משמע לן - כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל:

חייב בלולב - לחנכו מדבריהם:

לשמור תפילין - שלא יכנוס בהן לבית הכסא:

היודע לשמור גופו - מטומאת מגע ומשא ואהל:

אוכלין על גופו טהרות - אם נגע גופו בטהרות אין חוששין להם אבל לא על ידיו אם נגע בידיו בטהרות חוששין להם שיש יודע לשמור גופו ואין יודע לשמור ידיו מתורת סתם ידים שגזרו עליהם להיות שניות אלא אם כן יודע לשומרם אבל היודע לשמור את ידיו משנטלם אינו נוגע בשום דבר ספק או בספק המטמא את הידים ואם לא נזהר ובא ליגע בטהרות נוטל ידיו:

אוכלין על ידיו טהרות - שנגעו ידיו בהם:

והיודע לישאל - שאם שואלין אותו נגעת בטומאה זו יודע להשיב הן או לאו או איני יודע:

ברשות הרבים ספיקו טהור - אם שאלוהו ואמר איני יודע:

ברשות היחיד ספיקו טמא - הכי גמירי לה הלכתא מסוטה כדאמרינן במסכת סוטה (דף כח.) ומכאן אתה דן לשרץ כו':

היודע לפרוס כפיו - כשהוא כהן:

חולקין לו תרומה בבית הגרנות - ומקמי הכי אין חולקין לו בגורן אבל משגרין לו לביתו אם יודע לשומרה בטהרה דהכי תניא בגמרא דנושאין על האנוסה ביבמות (דף צט:) עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות חרש שוטה וקטן כו' וכולן משגרין להם לבתיהם בבית הגרנות אין חולקין להם שבזיון תרומה הוא שאין כל רואיו יודעים בו

שהוא בקי לשומרה אבל לביתן משגרין להם הבקיאים ומכירין בהם ומשיודע לפרוס כפיו ופורס בצבור הכל יודעים שהביא שתי שערות שאין קטן פורס כפיו כדאמרינן במגילה (דף כד.) הלכך חולקין לו:

דף מב:

היודע לשחוט - לאמן ידיו לשחיטה אף על פי שאינו בקי בהלכות שחיטה:
מותר לאכול משחיטתו - כדאמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו וראה שלא שהה ולא דרס:
כזית דגן - כל חמשת המינין קרי דגן חטין ושעורים וכוסמין ושבולת שועל ושיפון:
מרחיקין מצואתו - משאכל כזית מאלו בכל ענין אכילה שצואת מינים הללו מסרחת:
ד' אמות - לענין קריאת שמע ותפלה:
והוא שיכול לאכול כזית זה בכדי אכילת פרס - לבינוני אבל אם צריך זה הקטן לשהות יותר מכאן הרי הוא כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו:
פרס - חצי ככר ששיערו בו חכמים מזון שתי סעודות לעירוב ולשון פרס פלגא כדתנן בעירובין (דף פב:) חציה לבית המנוגע לבא בבית המנוגע ליטעון כיבוס בגדים שתלאן הכתוב בשהיית שיעור אכילה דכתיב (ויקרא יד) והאוכל בבית יכבס בגדיו:
מכאוב - מסריח:
שוחטין עליו את הפסח - ממנין אותו על בני החבורה ואי לא לא דכתיב (שמות י"ב:ד') איש לפי אכלו תכסו הראוי לאכילה:
מתני' לולב וערבה - שהן במקדש כל שבעה לולב לנטילה וערבה להקיף מזבח כדלקמן בפירקין (דף מה.):
ששה ושבעה - פעמים שדוחין שבת והן כל שבעה ופעמים שאין דוחין והוו להו ששה ימים ולקמיה מפרש ואזיל לה:
ההלל - לגמור כל שמונה כן תקנו נביאים הראשונים ובערכין (דף י.) מפרש מאי שנא מפסח מפני שימי החג חלוקים בקרבנותיהן:
והשמחה - לאכול בשר שלמים דקיימא לן בפסחים (דף קט.) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת ואף על גב דהאי קרא לאו ברגלים כתיב דהאי קרא בהר גרזים ובהר עיבל כתיב מיהו ברגלים שמחה כתיבא ושמחת בחגך:
סוכה - לישב בסוכה:

ניסוך המים - בתמידי החג שחרית ולא ערבית כדאמרינן בסדר יומא בפ' שני (דף כו:):
החליל - שמחת בית השואבה היו שמחים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים ומחללים בחלילים ובכנורות ואותו חליל אינו דוחה יום טוב הלכך פעמים שהוא חמשה ימים בחג כגון שלא חל יום טוב הראשון בשבת דכיון דלא דחי יום טוב וכל שכן שבת שבחולו של מועד פשו להו חמשה ופעמים שהוא ששה כגון שחל יום טוב ראשון בשבת דפשו להו ששה של חול המועד דבזמן מקדש אין עושין יום טוב שני:
לולב שבעה - דיום טוב ראשון דחי שבת:
ושאר כל הימים - שחל בהן יום טוב ראשון ונמצאת שבת בחולו של מועד לא דחי ואע"ג דכל שבעה הוא מן התורה במקדש לא דחי כדאמרינן טעמא בגמרא וכן ערבה בשביעי ובגמרא מפרש מאי שנא שביעי:
מצות לולב - ביום טוב הראשון שחל להיות בשבת כיצד:
ה"ג י"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן להר הבית מערב שבת:
החזנין - שמשין שהיו שם לצורכי צבור:
ע"ג האיצטבא - רחבה של הר הבית היתה מוקפת איצטבאות לישב שם ומסוככת למעלה מפני הגשמים. על גב האיצטבא גר' במתני' דהיינו על גבי הספסלים:
והזקנים - שדואגין שלא ידחפום למחר ויתמעכו בהקהל הכל לקחת איש לולבו:
ומלמדין - ב"ד את כולם לומר אם יבא לולבו לידי חבירו הרי הוא שלו במתנה כדי שלא יהא אצלו לא גזול ולא שאול:
גמ' טלטול בעלמא - אין בו צד איסור אלא כמטלטל עצים וכיון דמן התורה הוא במקדש כל שבעה למה אסרוהו מה סייג לתורה מצאו בו:
ללמוד - נענועו או ברכתו:

דף מג.

ויעבירנו ארבע אמות ברה"ר - הוא הדין דמצי למימר ויוציא מרשות היחיד לרשות הרבים אלא שברוב מקומות ועניינים אמרינן יש לחוש להעברת ארבע אמות ואין לחוש להוצאה כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה דאין כאן איסור הוצאה דאורייתא ויש כאן איסור העברה ברה"ר או הגביהו על מנת ליטלו ולא להוציאו ונמלך להוציאו פטור משום הוצאה אם לא עמד לפוש בינתים כדאמרינן במסכת שבת (דף ה:):
הא תקינו ליה רבנן ליטלו בביתו - כדקתני מתניתין התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו ומתוך שלא התרת לו אלא בביתו זכור הוא ולא אתי לאפוקי:

אלא ראשון - דחשובה נטילתו דאפי' בגבולין חייב לא גזרו ביה רבנן לא בגבולין ולא במקדש אבל שאר הימים שאינו מן התורה אלא במקדש לא חשיבא נטילה דידהו וגזור ביה רבנן משום חומרא דשבת אף במקדש ואם תאמר נמצאו ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה הא אותבינה ביבמות (דף צ:) ושנינן שב ואל תעשה שאני:

אי הכי - משום דאיתיה בגבולין לא גזור ביה:

האידנא נמי - לידחי בי"ט ראשון את השבת:

לא ידעינן בקביעא דירחא - שמא אין י"ט עד למחר דהוה לן למעבד אלול מעובר:

אינהו - בני א"י שעדיין מקדשין על הראיה:

לידחו - להו אף בזמן הזה:

ותניא אידך - מתניתין היא בסוף פירקין דלעיל (דף מא:):

ביום אפי' בשבת - דמשמע כל דהו יום וקרא יתירא הוא דמצי למכתב בראשון:

ראשון אף בגבולין - לאו מרבויא דריש אלא ולקחתם ביום ראשון ולא פירש מקדש משמע אפי' בגבולין:

הראשון - ה"א מיעוטא הוא כלומר בראשון לחודיה הוא דאמינא לך ואף בשבת:

אצטריך קרא למישרא טלטול - דרבנן עדיין לא נאסר טלטול בעולם ובא הכתוב להתירו כאן:

למכשירי לולב - בא הכתוב ללמדך שמכשירי לולב דוחין את השבת כלומר תיקוניה ואפילו לקוצצו מן המחובר ולאוגדו:

ונאמר להלן ימים - בלולב מה להלן ימים ולא לילות כדכתיב ביום הראשון:

במלואים - כדכתיב (ויקרא ח) ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה וגו':

סוכה מצותה כל היום ומלואים מצותם כל היום לישב בעזרה ושלא לצאת כדכתיב ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים ונאמר תשבו יומם ולילה שבעת ימים:

דף מג:

תשבו - יומם ולילה ולולב מצותו שעה אחת שלא נאמר בו אלא לקיחה:

מאי טעמא דוחה - ולא גזור בה כי היכי דגזור בלולב דהא הכא נמי ליתא מן התורה בגבולין כשאר ימי החג לגבי לולב ואמאי לא גזור בה במקדש:

לפרסמה שהיא מן התורה - לפי שאינה מפורשת מן התורה בהדיא שבקו לה רווחא למידחי שבת חד יומא כדי לפרסמה שמן התורה היא:

לולב נמי נידחו - בשאר ימים במקדש כדי לפרסמו שהוא מן התורה כל שבעה דהא לא מפרשא בהדיא דאיכא למיטעי ולמימר דהאי ושמחתם לפני ה' שבעת ימים לאו שמחת לולב קאמר:

שלוחי בית דין מייתי לה - מע"ש ולמחרת אינה מצוה לכל אדם אלא כהנים המקיפין בה את המזבח:

אי הכי - דליכא למיגזר בה מידי והוא כל שבעה במקדש מן התורה:

כל יומא נמי - דאיקלע בשבת נידחי מאי שנא חד יומא ותו לא:

אתי לפקפוקי בלולב - לזלזולי בלולב משום דלא דחי בלולב אלא בחד יומא והא דחי כל יומא אתי למימר לולב לאו מצוה חשובה היא:

ולידחי - ערבה בי"ט ראשון כלולב:

לאו מוכחא מילתא - דמשום ערבה הוא דמיפרסם שהיא מה"ת דאמרי משום דנתנה לדחות אצל לולב נדחית אף אצל ערבה ועיקר משום לולב הוא:

בחד מהנך - באחד משאר הימים:

אוקמה אשביעי - יום מסויים או ראשון או אחרון:

האידנא נמי - לאחר חורבן דעבדינן ערבה חד יומא כדאמרינן לקמן (ד' מד.) מנהג נביאים היא בגבולין כיון דליכא למיחש מידי לידחי בשביעי ויטלוה ויחבטוה שלוחי בית דין לפרסמה שהיא במקדש מן התורה שהרי לא גזרו עליה בשביעי ולאחר חורבן מי גזר עליה:

לא ידעינן בקביעא דירחא - ושמא אין שביעי שלנו שביעי:

לא איקלע - הם מעברים את אלול או אחד מן החדשים כשרואין שיארע שביעי בשבת:

וכל נחותי - כל הסיעה שירדו מא"י לבבל ושעלו מבבל לא"י וחזרו:

מאן לימא לן - דערבה במקדש בנטילה דלידחי השתא ערבה איסורא מדרבנן זכר למקדש דנידחי שבת:

דלמא בזקיפה - לא היו נוטלין אותה ביד אלא זוקפין אותן בצידי המזבח לחוד כדתנן במתני' והשתא ליכא מזבח היכא נזקפה:

ואותו היום - בשביעי מדקתני פעם אחת ושבע פעמים ש"מ הקפה ברגל סביב המזבח הוא ובמה מקיפין לאו בערבה:

לא בלולב - מקיפים לאחר שזקפו הערבה סביב המזבח:

בתחילתו - בי"ט ראשון:

וערבה בסופו - בשביעי:

מרביות - נטיעות:

והכירו בהן בייתוסין - הרגישו תלמידי בייתוס והן צדוקים ואינם מודים בערבה שאינה מפורשת מן התורה:
וכבשום - טמנום כמו בהדי כבשי דרחמנא למה לך במסכת ברכות (דף י.) וי"מ כמו יכבוש עונותינו (מיכה ז) יכסה כסית כל חטאתם סלה (תהילים פ"ה:ג'):
תחת האבנים - ויודעים הם בחכמים שלא יטלטלו למחר האבנים:
עמי הארץ - שלא היו בקיאים באיסור טלטול והם היתה ידם עם הפרושים:
והביאום הכהנים וזקפום כו' - אבל ישראל לא היה נכנס בין האולם ולמזבח ומדקתני חיבוט ערבה מכלל דביד נוטלין אותה ומנענעים ומקיפין בה הכהנים את המזבח ברגליהם ואחר כך זוקפין אותה:
ואלא לידחי - כיון דבנטילה הוה יש לו לעשות זכר למקדש ולידחי שביעי דילה שבת:
כיון דאנן - בגולה לא דחינן משום דלא קים לן בקביעא דירחא:

דף מד.

לדידהו נמי לא דחי - שלא לעשות ישראל אגודות אגודות ונראה כשתי תורות דלדידן לא דחי לולב שבת:
בגבולין - מוליכין לבית הכנסת וכולהו בזמן הבית דהוו כולהו בארץ וסמוכים להיות ב"ד ויודעים אימת הוקבע החדש אבל עתה משחרב בית המקדש אין לולב דוחה שבת אפי' לבני א"י:
דלא עבדינן לה שבעה - אבל יום אחד מיהא עבדינן כדאמרינן לקמן (עמוד ב) בר"א בר צדוק והוא היה לאחר חורבן שהיה ר' צדוק אביו בימי ר' יוחנן בן זכאי ובימי ר"א ור' יהושע ור"ג היה כדאמרינן בבכורות (ד' לו.) כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ והוא היה השואל:
למאן - אליבא דמאן קאמר ערבה דרבנן:
עיקר - יום אחד מיהא יש לו שורש אבל ערבה אין לה שום שורש מן התורה בגבולין:
כהנים בעלי מומין - אף הם דוחקים ונכנסין להקיף ברגליהם וערבה בידם וא"א להקיף שלא יכנסו בין האולם למזבח וכל השנה אסורים ליכנס שם כדאמרינן במסכת כלים בפרק ראשון:
מי אמרה - השתא ס"ד דה"ק מי אמרה שהיא חובה וקאמר לצאת בה ידי חובה ולהכי פריך מאן אמרה בתמיה:
מי אמרה בנטילה - ותהא חובת כהנים דקאמר לצאת:
דלמא בזקיפה - וכהן אחד זוקפה ע"י הכל ואין חובה על כולם:

יסוד נביאים הוא - תקנת נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו ממתקני תקנות ישראל באנשי כנסת הגדולה:
מנהג - הנהיגו את העם ולא תקנו להם ונפקא מינה דלא בעיא ברכה דליכא למימר וצונו דאפילו בכלל לא תסור ליתא:
ומי א"ר יוחנן - יסוד נביאים היא והא הלכה למשה מסיני היא:
שכחום - בגלות בבל שכחו את התורה והמצות במקצת וזו נשכחה לגמרי:
וחזרו - נביאים אחרונים:
ויסדום - ע"פ הדבור:
והא"ר יוחנן דלכון אמרי דלהון היא - רב כהנא היה מתלמידי רב והיה חריף מאד וברח לא"י לפני ר' יוחנן מחמת מרדין [שהרג לאדם אחד] כדאמרינן בפרק בתרא דב"ק (ד' קיז.) והוצרך לו ר' יוחנן לכמה ספיקות והיה אומר ר' יוחנן לבני א"י סבור הייתי שתורה שלכם שלא גליתם מארצכם ולא היה לכם טירוף הדעת אבל ראיתי שהיא של בני בבל שאע"פ שגלו עמדה להם חכמת החרש והמסגר שגלו עם יכניה כדכתיב (מלכים ב כ"ד:ט"ז) הכל גבורים עושי מלחמה ותניא בסדר עולם וכי מה גבורה עושין בני אדם הנתונין בשלשלאות של ברזל אלא שגבורים היו במלחמתה של תורה אלמא ס"ל לר' יוחנן דלא נשתכחה תורה בגלות בבל:

דף מד:

במקדש - הלכה למשה מסיני:
בגבולין - יסוד נביאים:
ערבה צריכה שיעור - לקמן מפרש שיעורה:
אינה ניטלת אלא בפני עצמה - אין דבר אחר נאגד עמה דמוכח שהיא מצוה:
אבל היכא דאגבהיה - לשם נטילת לולב והדר אגבהיה לשם ערבה אימא ליפוק בה דאיכא הוכחה טובא:
וכמה שיעור' - דאמרן לעיל צריכה שיעור:
שלשה בדי - שיש בכל אחד עלין לחין:
עלה אחד ובד אחד ס"ד - עלה משמע בלא בד ובד בלא עלה ומאי לקיחה בעלה בלא בד הא לא מינכר:
עלה אחד בבד אחד - בד אחד ובו עלה אחד ודיו וכי אמרינן לעיל (דף לב:) ג' טפחים לגבי לולב הוא דאמרינן שתהא ערבה ארוכה שלשה טפחים אבל ערבה שהיו מקיפין

בה בפני עצמה כל דהו סגי והשתא נהגו להביא מורביות ענפים ארוכים ויפים שמנכרא מצוה בעין יפה:

אייבו - אבוה דרב:

חביט חביט - לשון ניענוע:

מנהג נביאים היא - בגבולין ולא יסוד נביאים הלכך אינה צריכה ברכה:

קרייתא אית לי - כפרים ויושביהם:

ומקשקשין בכרמיא - עודרין את הכרמים בשביעית:

ואכלי זיתיא - בשכר חפירת הכרמים ואינן מפקירין לעניים:

אריך או לא אריך - טוב לעשות כן או לא אריך לשון דבר הגון ובעזרא (ד) יש לו דומה וערות מלכא לא אריך לנא למיחזי:

א"ל לא אריך - לפי שאתה פורע פעולתם מפירות שביעי' והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה אבל הקשקוש מותר כדלקמן:

א"ר אלעזר בר צדוק כדו הויתי דאיר - כבר עברו מ' שנה שאני דר בארץ הזאת:

ולא חמיתי בר אינש - לא ראיתי בן אדם:

דמהלך באורחא דתקנן כדין - שמהלך בדרך ישר כאדם זה:

אפקר זיתיא לחשוכיא - לעניים:

והב פריטיא - ותן פרוטות מכיסך לקשקש הכרמים:

ומי שרי - קשקוש בשביעית:

מלסקל - להשליך אבנים לחוץ:

סתומי פילי - שהשרשים מגולים וצריך לכסותם שלא ייבש האילן ואוקומי אילני הוא שלא ימות ואינו עושה להשביחן אלא לקיימן שרי:

פילי - בקעים:

וחד אברויי אילני - כמו וברא אותם בחרבותם (יחזקאל כ"ג:מ"ז) לנקוב העפר שעל השרשים ולהזיזו שיהא רך ותיחוח והאילן משביח כך שמעתי לישנא אחרינא להבריא את האילן ולהשביחו:

לא יהלך כו' - אלא ישבות לו בעוד יום גדול ויכין לו סעודת שבת:

אלא לביתיה - שהולך לביתו והם אינם יודעים שיבא היום ואין מכינים לצורכו והוא כועס עליהם:

אבל לאושפיזיה אמאי דנקט סמיך - אינו סמוך על בני הבית ונושא עמו סעודתו ועל מה שבידו נסמך:

אפי' לביתו - דמה שמוצא אם מעט אם רב שלו הוא אעפ"כ לא יהלך וכ"ש לאושפיזיה שלא ימצא כלום:
כסא דהרסנא - סעודה מועטת דגים קטנים מטוגנין בקמח בשומן שלהן:
על גג האיצטבא - הוה תני תנא קמיה:

דף מה.

וכי לייבשן הוא צריך - והרי היבש פסול:
סטיו כפול - אצטבאות מקיפות אותו ואצטבאות אחרים היקף לפנים מהיקף:
מתני' ונקרא מוצא - בגמרא מפרש טעמא:
אני והו - בגימטריא אנא ה' ועוד משבעים ושתים שמות הן הנקובים בשלש מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח ויסע וגו' ויבא בין מחנה ויט משה את ידו ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות ומהן שם המפורש אות ראשונה של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן בזה הסדר כולן השם הראשון והו וי"ו של ויסע ה"א דכל הלילה וי"ו דויט ושם השלשים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים:
ואותו יום - בשביעי:
גיגיות - קונ"ש של זהב מלאות מים:
חריות של דקל היו מביאין - בין בחול בין בשבת ובגמרא מפרש טעמא:
חריות - ענפים:
מיד תינוקות שומטין את לולביהן - הגדולים שומטין את לולבי הקטנים מידם בשביעי:
ואוכלין אתרוגיהן - של תינוקות ואין בדבר לא משום גזל ולא משום דרכי שלום שכך נהגו מחמת שמחה:
גמ' קלניא - בן חורין מן המס של מלך:
דמיפק מכרגא - מוצא מכלל המס של המלך והיינו נמי קלניא דתוספתא:
כדי שיהו גוחות על המזבח - גרסינן גוחות מוטות כמו כותל הגוחה לרה"ר דפ"ק דמועד קטן (ד' ז.):
ש"מ - מדקתני גוחות על המזבח אמה וא"א להיות גוחות על המזבח אמה אלא א"כ גבוהות ממנו אמתים ואם יותר יותר דאם אינם גבוהות אמתים ומוטות אמה הרי הן נגררות בגב המזבח ואין זה לשון גוחות:
כי מנח רגליהם איסוד מנח להו - על אמה של כניסת היסוד של מזבח:

עלה אמה - מן הארץ ברוחב שלשים ושתים על שלשים ושתים שמתחילה הביאו מלבן מרובע שלשים ושתים על שלשים ושתים והושיבוהו על הארץ כעין איישטר"א וגובהו אמה ומילאוהו סיד וקוניא וזפת נמצא שעלה אמה וחזרו והביאו מלבן שהוא שלשים על שלשים וגובהו חמש אמות והושיבוהו על זה משוך אמה מכל צד ומילאוהו סיד וקוניא וזפת הרי שנכנס אמה ועל אותה כניסה היו שופכין הדמים ומשם יורדין לרצפה דרך שני נקבים שהיו באחת הזויות וכשנתמלא מלבן זה נמצא שעלה חמש מן היסוד ומעלה הרי שש מן הארץ חזרו והביאו מלבן שהוא כ"ח על כ"ח והושיבו על זה משוך אמה מכל צד וגבהו ג' אמות ומילאוהו סיד וקוניא וזפת נמצא גבוה תשע אמות והוא גג המזבח וכניסה זו של סוף שש הוא הסובב שבה מקום הילוך לכהנים סביב למזבח כשבאין להקטיר ולמתן דמים והיינו דקאמר עלה אמה וכנס אמה זה היסוד עלה חמש וכנס אמה זה הסובב עלה שלש זה מקום הקרנות ולא גרסינן וכנס אמה שלא היו משוכין הקרנות כלום לפנים אלא הביא מלבן שהוא אמה על אמה ברום אמה ונתנו לקרן ומילאוהו חלקי אבנים וסיד וקוניא וזפת וכן לכל קרן מ"מ גובה המזבח אנו למידין מכאן שהוא תשע אמות לבד הקרנות ואי אארעא מנח להו והתם צריך לתת באלכסון רגליהם משוכין להלן מן המזבח מפני הכניסיות כדי שיהו ראשיהן גוחין על המזבח תו לא משכחת להו גבהו שתי אמות למעלה מגג המזבח שיהו גוחות עליו אמה אלא לאו שמע מינה איסוד מנח להו דהוי ליה שמונה אמות לגובהו של מזבח מן היסוד ולמעלה והטייתן מפני כניסת הסובב ממעטת קצת מגובהן שצריך למשוך רגליהם לשפת כניסת היסוד נמצאו גבוהות יותר משתי אמות ומהן אמה גחייה ולמטה מן הגחייה יותר מאמה שלא יהו נגררות על גבי המזבח:

מאי קראה - דעולות למעלה מן המזבח:

אסרו חג בעבותים - באילנות כמו ובין עבותים היתה צמרתו (יחזקאל ל"א:ג') בצד שלו אסרו כמו הקיפו כמו אסרי לגפן יסחר ישראל (בראשית מ"ט:י"א):

עד קרנות המזבח - עד קרנות שהם גבוהות מן המזבח:

דף מה:

אסרו - אגודה של לולב:

בעבותים - בהדס שהוא עבות של ג' בדין קליעה:

עד קרנות - הרי הוא לכם כמתן דמים שבקרנות המזבח:

איסור לחג - אגודה לחג:

באכילה ושתיה - שקורא לחג עונג במאכל ומשתה ויש אומרים יום שלאחר החג:
בעבותים - בהמות עבות ושמנות:
כל המצות - כגון קרשי המשכן ועמודים ולולב והדס וערבה:
דרך גדילתן - התחתון למטה והעליון למעלה:
שמעמידין את ציפוין - הציפוין של זהב קבוע בהן במסמרות של זהב כדכתיב (שמות כ"ו:כ"ט) ואת הקרשים תצפה זהב ולא היה עושה טס ארוך כמדת הקרש שיעמוד מאיליו:
אבד סיברם - משנגנז אהל מועד בטל לו עולמית:
סכויים - תוחלתם ומבטם כדמתרגמינן הבט נא (בראשית ט"ו:ה') איסתכי כען לשמיא:
לפטור - בזכותי אני סובל כל עונותיהם ופוטרן מן הדין:
יותם בן עוזיהו - צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים וזכה בכיבוד אביו ועליו נאמר בן יכבד אב (מלאכי א':ו') שכל הימים שהיה אביו מצורע והוא היה שופט עם הארץ כדכתיב (מלכים ב טו) ויותם (בנו) שופט וגו' לא נטל עליו כתר מלכות בחייו וכל דינין שהיה דן אומרן בשם אביו:
ועד סופו - עד שיכלה העולם:
ראיתי בני עלייה והן מועטין - רואה אני לפי מעשה הבריות שבני עלייה כת המקבלין פני שכינה מועטים הם:
סביב שמנה עשר אלף - סיפיה דקרא ה' שמה דאע"ג דבירושלים שלעתיד לבא כתיב קרא דרשינן לי' נמי להכי דמקום ששכינה שמה סובבין אותו שמנה עשר אלף והם הצדיקים הנתונים לפנים ממלאכי כי השרת שנא' (במדבר כ"ג:כ"ג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ואומר (ישעיהו כ"ג:י"ח) ליושבים לפני ה' יהיה סחרה ואומר (שם ל) והיו עיניך רואות את מוריך:
אספקלריא - מחיצה שחוצצת ביניהם לשכינה:
מאירה - כמראה זו שרואין בה ויש צדיקים שאין מאירה להם כל כך ואין יכולין לראות ממש:
אשרי כל חוכי לו. המחכים לכת שהוא כמנין לו:
בבר - ברשות:
דעיילי בלא בר - בלא רשות מועטים הן ובהנהו קאמר אני ובני מהם:
בשעת פטירתן - אמתניתין קאי:
יופי לך - היופי הזה אנו עושין לך שאתה מכפר עלינו:
ליה אנו מודים - שהוא אלהינו:

ולך אנו משבחים - שאתה חביב לפניו לכפר עלינו מודים לאו לשון הוד אלא לשון תודה שאנו מודים בו ולא כופרים:

ליה ולך - אנו עושין את הכבוד הזה:

ר' לוי אומר כתמר - טעמא דרבי יוחנן בן ברוקה לאו מקרא נפיק אלא סברא שהוא סימן יפה לקילוסן של ישראל:

אין לו אלא לב אחד - כעין מוח יש בו כגון בעץ האגוז והגפן ואין לו אלא בעץ האמצעי הזקוף ועולה וגדל למעלה ולא בחריותיו ומכבדותיו:

סוכה שבעה - לברכה:

ולולב יום אחד - ואע"פ שניטל כל שבעה זכר למקדש אין מברכין בו אלא יום ראשון שהוא מן התורה:

נקוט דרבה בר בר חנה בידך - דאמר סוכה שבעה ולא דרב יהודה אמר שמואל דאמר סוכה יום אחד:

דכולהו אמוראי - משמיה דר' יוחנן קיימי כוותיה בסוכה ושמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן כן מצאתי ביסודו של רבינו יעקב:

דף מו.

העושה לולב - בערב יום טוב:

לעצמו - ולא לאחרים:

כאן בזמן בית המקדש - מברכין עליו במקדש כל שבעה דמדאורייתא היא כרבי יוחנן דתלי טעמא בדאורייתא:

כל זמן שמניחן - ואפילו חולצן ומניחן מאה פעמים ביום וגבי סוכה נמי אע"ג דלא מפסקי לילות מימים וכחד יומא אריכא הוא מברכין עליה בכל יום דהוא דומיא דחולץ ומניח:

אלא שחרית - ובסוכה נמי כיון דכחד יומא הוא סגי בברכה של יום ראשון:

דלא עביד כשמעתיה - אלא כל זמן דמנח תפילין מברך:

הכי גרסינן ואנן נמי כרבי עבדינן ומברכינן כל שבעה - ואע"ג דכחד יומא הוא ובלולב נמי כל שבעה ואע"ג דמדרבנן מברכינן עליה כי היכי דמברכינן בנר חנוכה ובמגילה דרבנן דקם ליה רב ושמואל בחד שיטתא בלולב ורבין נמי משמיה דר' יוחנן אמר לולב שבעה:

דמשמשי בהו - דקיימא לן חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מציץ בפ"ק דיומא (דף ז:):

מצות לולב שבעה - לברכה:
יום ראשון מצות לולב - דאורייתא ועיקר ובעיא ברכה:
מכאן ואילך מצות זקנים - רבן יוחנן בן זכאי וסיעתו ודרבנן לא בעיא ברכה:
ואף רב סבר לה כל שבעה - בעי ברכה למצות לולב ואף על גב דמדרבנן הוא בעי ברכה:
דאמר רב - בנר חנוכה דמדרבנן היא ובעי ברכה הכא נמי לא שנא:
הרואה נר חנוכה - קאי על שלא הדליק בביתו ועובר ברשות הרבים ורואה אותה בפתחי ישראל שמצוה להניח בפתח צריך לברך על הראשונה:
מברך שתים - שהחיינו ושעשה נסים שאין על הרואה לברך להדליק הנר:
מכאן ואילך - זמן ליכא:
המדליק מברך - להדליק נר ושעשה נסים:
והרואה - שעשה נסים לחודיה:
והיכן צונו - הואיל והוא מדבריהם:
מתני לה בהדיא - להא דרב גבי לולב ולא שמע לה מכללא דנר חנוכה:
מברך שתים - לישב בסוכה וזמן:
מצות הרבה - ליטול לולב לישב בסוכה להניח תפילין להתעטף בציצית:
על המצות - ויצא ידי כולן:
כל יום ויום מעין ברכותיו - של שבת מעין של שבת של חול מעין של חול של יו"ט מעין של יו"ט המאורע:

דף מו:

מחזיק - מה שנותנין לתוכו:
מלא אינו מחזיק - מה שתוסיף עליו:
אם שמוע תשמע - אם הורגלת לשמוע אז תשמע תוכל ללמוד ולהוסיף:
ואם לאו - שלא הטית אזן בילדותך לשמוע:
לא תשמע - לאחר זמן לא יספיקו בידך:
ד"א אם אתה שומע בישן - מחזר על תלמודך ששמעת:
תשמע בחדש - תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים:
ואם יפנה לבבך - להתייאש על מה שלמדת כבר מלחזור עליו:
שוב לא תשמע - משתפנה לבך לבטלה שוב אין משמיעין אותך דהכי כתיב אם יפנה לבבך ולא תשמע (דברים ל':י"ז):

אסור - לאכילה ואפילו לאחר שיצא בה כדמפרש טעמא קסבר לכל שבעת הימים אתקצאי:

סוכה אפי' בשמיני אסורה - להסקה וטעמא מפרש לקמן מאי שנא מאתרוג:

ואפי' בז' נמי מותרת - משיצא בה ואינה עומדת למצוה עוד דקסבר למצותה אתקצאי ותו לא:

מיד תינוקות שומטין כו' - בשביעי קאי במתני' ויש מפרשים מיד תינוקות כלומר מיד אחר סיום מצות לולב התינוקות שומטין את לולביהן כלומר מניחין אותם כמו שומטו ומניחו בקרן זוית והולכין ואוכלין אתרוגיהן ואין נראה דאמרינן (בבראשית רבה) מעשה בחסיד א' שנתן דינר לעני והקניטתו אשתו וברח ולא היה לו במה להתפרנס בשביעי של ערבה הלך ושמט אתרוגין מיד התינוקות כדתנן תמן מיד התינוקות שומטין כו' והיה אותו חסיד עובר בספינה דרך כרך אחד והוצרכו לבית המלך לאתרוגין דמצוה לרפואה ומכרן ביוקר גדול וחזר לביתו אלמא דגדולים שמטי ליה מיד התינוקות:

מאי לאו הוא הדין - באתרוגין של גדולים נמי שרו באכילה:

תינוקות דוקא - שלא הוקצה למצוה גמורה אבל של גדולים שהוקצה למצוה גמורה אסורין כל היום:

אורחא דמילתא - שאין דרך לשמוט מיד הגדולים את אתרוגיהם:

דחזיא לבין השמשות - שהרי מצותה כל היום:

אתרוג לא חזי לבין השמשות - משיצא בו שחרית:

אתרוג אפילו בשמיני אסורה - מיגו דאסירה בין השמשות דשמיני משום דבין השמשות ספק יום הוא ובשביעי אתקצאי לכולי יומא וכיון דבין השמשות אסורה ואע"ג דלא חזיא לבין השמשות אסורה לכולי יומא:

קם אבוה דשמואל בשטתיה דלוי - חזר בו מדבריו ואמר כלוי:

קם רבי זירא בשיטתיה דאבוה דשמואל - אמר בבית המדרש בשביעי אסור בשמיני מותר:

אתרוג שנפסלה - רבותא נקט דאפילו נפסלה אסורה כל שבעה שמתחילה לשבעה הוקצה אבל בשמיני מותרת:

לא ליקני איניש הושענא לינוקא - במתנה עד שלא יצא בו הוא:

מקנא קני - דרבנן תקינו ליה זכייה לנפשיה:

אקנוויי לא מקני - אינו יכול לחזור ולהקנותו לאביו במתנה דלאו בר דעת הוא:

ובפלוגתא - הא דרבי יוחנן ורבי שמעון ב"ל איפלוג נמי רב ורב אסי וכיון דקמו רב אסי ורבי יוחנן בחדא שיטתא הלכתא כוותייהו ואסורה בשביעי ומותרת בשמיני והיינו

דקבעי ואנן דאית לן בשמיני תרי יומי היכי עבדינן מי אסרינן ליה ביומא קמא משום ספק שביעי או לא:
מרימר אמר אפילו תשיעי ספק שמיני אסורה לא גרסינן לה:
שביעי לסוכה - כדמפרש לה לקמן:
ושמיני לברכה - שאומר בתפלה וברכת המזון וקידוש את יום השמיני חג עצרת הזה:
שמיני לזה ולזה - אף לענין סוכה הוי שמיני ולקמן מפרש ואזיל למילתיה:
כולי עלמא לא פליגי דיתבינן בסוכה - בשמיני ספק שביעי ואפילו לר' יוחנן דאמר שמיני לזה ולזה:

דף מז.

לברוכי - לישב בסוכה:
ברוכי לא מברכינן - דשמיני הוא ואין שם סוכות עליו והיינו לזה ולזה לסוכה דלא מברכינן לברכה את יום שמיני חג עצרת הזה:
נקוט דר' יוחנן בידך - דאמר לא מברכינן לישב בסוכה:
גמירי דמאפר קאתו - למדתי מרבותי שהן באו מן האפר שבהמותיהן רועות שם ולא ישבו בסוכה כל ימי החג:
דלא מברכינן - ואפילו לרב יהודה דאמר שביעי לסוכה:
דמרא דשמעתא מני רב יהודה בריה דרב שמואל - דאיהו אמר משמיה דרב וחזינא ליה דלא עביד כשמעתיה:
תדע - דאומר בו זמן לפי שרגל בפני עצמו הוא:
שהרי חלוק - משאר הימים:
בג' דברים - אין יושבין בסוכה ואין נוטלין בו לולב ואין מנסכין בו מים כדתנן במתני' (לעיל דף מב:) סוכה וניסוך המים שבעה:
ולר' יהודה נמי - דפליג בניסוך ואמר כל שמונה הרי חלוק מיהא בשני דברים:
בלוג היה מנסך כל שמונה - בתרתי פליג דקאמר ת"ק שלשה לוגין בכל יום ואיהו אמר בכל יום לוג וקאמר ת"ק שבעה ולא שמיני והוא אומר כל ח':
מיום אינו חלוק - דאף י"ט ראשון רשות:
זה חלוק משלפניו - שמיני חלוק מיום אתמול שביעי אינו חלוק אלא מן הראשון:
הכא כתיב פר והתם כתיב פרים - כל ימי החג קריבים פרים הרבה ומתמעטין והולכין אחד ליום עד יום שביעי שקריבין פרים שבעה ובשמיני פר אחד לבדו נמצא שאינו מסדר שאר הימים שהיה [לו] להקריב בו ששה:

התם כתיב וביום והכא כתיב ביום - כל ימות החג כתיב בהו וביום השני וביום השלישי אבל בשמיני כתיב ביום השמיני חלקו מהן ולא עשאו מוסיף על הראשונים:
רב אשי אמר - בשביעי כתיב במספרם כמשפטם משמע כמשפט כל קרבנות שאר הימים ובקרבנות שמיני כתיב במספרם כמשפט עשאן משפט חלוק לעצמו:
לימא מסייע ליה - לר' יוחנן דאמר זמן בשמיני:
הפרים האילים הכבשים - האמורים בקרבנות החג לכל יום:
מעכבין זה את זה - אם חסר אחד מן הראוין ליום אין מקריבין:
שהרי מתמעטין - מיום אל יום אלמא לא קפיד עליה רחמנא הלכך אף האמורין ליום אין מעכבין:
אמרו לו - אם מכאן אתה למד אף האילים והכבשים לא יעכבו שהרי כולן מתמעטין בשמיני דכל ימי החג אילים שנים וכבשים י"ד ובשמיני איל אחד ושבעה כבשים:
רגל בפני עצמו הוא - ואין קרבנותיו בכלל שאר קרבנות החג ואין למידין הימנו לקרבנות החג:
טעונין קרבנות - לעצמן אף זה קרבן לעצמו ואינו מסדר האחרים:
שיר - שהלוים אומרים בקרבנות שמיני אינו מסדר שיר החג ולא פירש לי שיר של שמיני אבל שיר של חג מפורש בהחליל (לקמן דף נה.) בינו בוערים בעם כו' הבו לה' כולן רמוזים על עסקי מתנות עניים מפני שזמן אסיפה הוא ועת ליתן לקט שכחה ופאה ומעשרות שישמעו מפרישים ויפרישו בעין יפה:
וברכה - מפרש ואזיל מאי היא:
ולינה - ללון לילה של מוצאי י"ט הראשון בירושלים דגמרי' מפסח דכתיב (דברים ט"ז:ז') ופנית בבקר והלכת לאהליך בי"ט לא קאמר קרא שהרי הוא יום שחייבו חכמים ליראות בעזרה כך פי' בפ"ק דר"ה (דף ה.) ליראות בעזרה כדי להביא עולת ראייה ואי אפשר לומר והלכת לאהליך אלא בחולו של מועד וקאמרינן בבקר אלמא חייב ללון מוצאי י"ט בתוך העיר ומי שלא הביא חגיגתו ביום ראשון והביא באחד מן הימים צריך ללון לילה שלאחריו:

דף מז:

מאי לאו זמן - הך ברכה דקאמר ר' יהודה מאי היא לאו היינו זמן לעצמו:
ברכת המזון - דעד השתא אמרי' את יום חג הסוכות הזה וכאן את יום שמיני חג עצרת הזה:

מ"מ - היכי משכחת לה זמן בחולו של מועד ואפי' לא בריך יומא קמא הא בעינא כוס של יין ואין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד:

לימא - הא דקתני ברכה כל ז' ומפרש' דהיינו זמן:

מסייע לר"נ - דאמר אומרו בשוק בלא כוס:

מנין לפסח שני - האמור לטמאים לעשותו בחדש השני שאינו טעון לינה בירושלים:

ופנית בבקר - וסמיך ליה ששת ימים וגו' פסח שני אינו אסור בחמץ אלא שטעון מצה למצוה ואוכל חמץ מיד:

ה"ג מאי לאו למעוטי נמי שמיני - דכיון דאינו אלא י"ט יחיד אינו טעון לינה:

לא למעוטי פסח שני דכוותיה - אינו ממעט אלא פסח שני לבדו דבפסח קאי ופסח קממעט אבל שבועות ושמיני עצרת אע"ג דלא איתנהו ז' ימים טעון לינה:

ה"נ מסתברא - דלא ממעיט ר' יהודה אלא פסח שני לחוד:

טעונין קרבן - להביא עמהם שלמים ובהש"ס ירושלמי יליף מושמחת בכל הטוב (דברים כ"ו:י"א) ואין שמחה אלא שלמים דכתיב (שם כז) וזבחת שלמים ואכלת ושמחת ושיר נמי יליף לה מבכל הטוב ואין טוב אלא שיר והלוים היו אומרים אותו ומהו שיר ארוממך ה' כי דליתני (תהילים ל':ב') דכתיב (יחזקאל ל"ג:ל"ב) יפה קול ומטיב נגן ובספרי (פרשת ראה) נמי תניא בכל הטוב זה השיר:

ותנופה - לקמיה יליף לה:

ולינה - התם יליף לה ופנית בבקר הא למדת שכל הפינות שאתה פונה לא יהו אלא בבקר:

מאן שמעת ליה דאמר תנופה - לביכורים:

ר' יהודה - כדלקמן:

וקאמר הכא טעונין לינה - ואע"ג דאין טעונין ששה:

דתניא - דאית ליה לרבי יהודה תנופה בביכורים:

והנחתו זו תנופה - דבראש הפרשה נאמר ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני ה' וגו' ובסיפיה נאמר והנחתו מכלל שחזר ונטלו ולמה נטלו לתנופה:

זו הנחה - שמגיד לך שמצוה להניחו לפני המזבח ואח"כ יטלוהו הכהנים ויאכלוהו:

ודלמא - ההיא דקתני תנופה ולינה ר"א בן יעקב הוא דשמעי' ליה נמי דאמר טעונין תנופה אבל כרבי יהודה לא מתוקמא דאית ליה לר' יהודה כל שאין טעון ששה אין טעון לינה ולא תילף מהכא סברא דידך:

ידיו תביאינה - בבעלים דשלמים כתיב גבי תנופה דכתיב בסיפיה להניף אותו תנופה וגו':

מה כאן - בביכורים כהן דכתיב ולקח הכהן:
תחת יד הבעלים - בעלים אוחזים בשפת הטנא וכהן מניח ידיו תחת שוליו וכן מפרש במסכת ביכורים (פ"ג מ"ו):
מאי הוי עלה - דזמן בשמיני:

דף מח.

פז"ר קש"ב - סימן הוא כדמפרש ואזיל:
פייס בפני עצמו - שבכל פרי החג לא היו מטילין פייס איזה משמר יקריב לפי שבסדר היו מקריבין אותן עד שכל כ"ד משמרות שונות ומשלשות בהן חוץ משתים כדאמרי' בהחליל (לקמן דף נה:) ופר דשמיני בתחילה מפייסין עליו:
זמן - לברך בו שהחיינו:
רגל בפני עצמו - . שאין יושבין בסוכה:
קרבן לעצמו - שאינו כסדר פרי החג דא"כ היו בו ששה פרים:
ברכה לעצמו - את יום השמיני ובתוספתא משמע שמברכין את המלך והכי גרסינן לה ברכה בפני עצמו שנאמר (מלכים א ח':ס"ו) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך:
מתני' והשמחה - שלמי שמחה:
והלל - לגמור בו את ההלל:
גמ' מנא ה"מ - דשמיני חייב בשמחה דהא לא כתיב ביה בהדיא אלא בשבעת ימי החג דכתיב (דברים ט"ז:י"ג) חג הסוכות תעשה לך וגו' וסמיך ליה ושמחת בחגך:
אך שמח - בההיא פרשה דעשר תעשר כתיב ז' ימים תחוג:
לרבות לילי יו"ט האחרון - לשמחה שלפניו לכוללו עם שבעת הימים שיזבח שלמים בשביעי כדי לאכול ליל שמיני דהאי שמח למאי אתא כיון דכתיב לעיל מיניה ושמחת בחגך אלא לרבות שמחת ליל שמיני וכיון דאתרבי לילי יו"ט האחרון שהוא טפל ק"ו היום שהוא עיקר שחייב בשמחה ושאר הלילות לא צריכי ריבויי דימים אפילו לילות במשמע כדרבינן גבי סוכה (לעיל מג.) וכי איצטריך ללילי יו"ט האחרון איצטריך דאינו בכלל שבעה ועל כרחך לילה אתרבי שהוא סמוך לשבעת ימים דקרא ויום אתי בק"ו ואשמעינן שבשלמים הנזבחים בחג הסוכות ישמחו בליל שמיני שאינו יכול להקריב בלילה:
או אינו אלא לרבות לילי יו"ט הראשון - ואשמעי' שצריך לזבוח שלמים ערב יום טוב לשמחת לילה הראשון ולא בעינן זביחה בשעת שמחה:

מתני גמר מלאכול - בשביעי:
לא יתיר את סוכתו - לא יתיר אגדים שלה לסותרה דהא כל היום חובתה לישן ולשנן ואי אקלע ליה סעודתא אכיל לה בגווה:
אבל מוריד הוא את הכלים - ואת המצעות שנשתמש בהן בתוכה כדתניא בפ' הישן (לעיל דף כח:) היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה:
מפני כבוד יום טוב - שמראה כמכין עצמו לקראתו למקום שיסעוד שם הלילה:
גמ' אין לו מקום - אחר לאכול שם (שיוריד כליו וצריך לאכול בסוכה) ביו"ט האחרון:
מאי - מה יעשה להוכיח שאינו מוסיף על המצוה לעשות סוכה שמנה ימים:
פוחת בה ארבעה - טפחים ופוסלה:
מדליק בה את הנר - דאמרי' (דף כט.) שרגא בסוכה קטנה לבר ממטללתא:
הא לן - לבני בבל שהשמיני שלהם ספק שביעי דלא קים להו בקביעא דירחא מדליק בה את הנר ולא יפחתנה ויפסלנה לפי שצריך לישב בה מחר:
והא להו - לבני א"י דקים להו בקביעא דירחא ולא יתבי בסוכה בשמיני פוחת:
התינח בסוכה קטנה - בהדלקת הנר:
סוכה גדולה מאי איכא למימר - דהכי אמרן לעיל (שם) שרגא אמרי לה במטללתא ואמרי לה לבר ממטללתא ולא פליגי הא בסוכה גדולה כו':
מתני' מן השילוח - מעיין הוא סמוך לירושלים:
מחזקת שלשה לוגין - זהו פחות שבנסכים רביעית ההין לכבש:
שער המים - אחד משערי עזרה נקרא כן על שם שמכניסין בו צלוחית של מים של ניסוך בחג:
תקעו והריעו - משום שמחה דכתיב (ישעיהו י"ב:ג') ושאבתם מים בששון:
עלה בכבש - שהיה בדרומו של מזבח:
ופנה לשמאלו - שהנסכים נעשים בקרן מערבית דרומית וכשהוא פונה לשמאלו היא הראשונה ובמסכת זבחים יליף לה מקראי בפרק קדשי קדשים (זבחים דף סג.):
שהיו מושחרין פניהם - ודומין לכסף שהוא שחור מן הסיד:

דף מח:

כמין שני חוטמין דקים - חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו והכהן מערה בפי הספלים והנסכים מקלחין ויורדין דרך החוטמין על גב המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו עמוקין וחלולים מאד:
אחד מעובה ואחד דק - אחד מנקבים מעובה אותו של יין ואחד דק אותו של מים:

שיהו שניהם כלים כאחד - כדמפרש בגמרא שהמים ממהרים לצאת לפיכך צריך שיהא הנקב דק:

ה"ג מערבו של מים מזרחו של יין - הספלים נתונים אצל הקרן זה לפני זה סמוכין זה לזה אחד לצד מערב ואחד לפנים הימנו דהיינו למזרח:

ר' יהודה אומר כו' - בתרתי פליגי אשלשה לוגין קאי ואשבעה דקאמר ת"ק ואתא רבי יהודה למימר אף בשמיני מנסכים:

הגבה את ידך - שנראה שתתן המים בספל לפי שהצדוקין אין מודין בניסוך המים שפעם אחת נסך צדוקי אחד את המים על רגליו:

שאינה מקודשת - לא נתחנכה לעבודת המזבח שתהא קדושה לכלי שרת דקיימא לן (יומא דף יב:) כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן ובגמרא מפרש מ"ט ממלאים בשאינו מקודש:

היה ממלא מן הכיור - מן המים שבתוך הכיור ומי הכיור אע"פ שנמשח והוקדש לכלי שרת ומקדש מימיו אין נפסלין בלינה שהיו משקעין אותו מבערב בבור כדאמר בסדר יומא (דף לז.) אף הוא עשה מוכני לכיור שהיו משקעין במוכני הכיור שלא יהו מימיו נפסלין בלינה:

שהיין והמים מגולים כו' - נתגלה היינו טעמא דממלא מן הכיור ולא היה מנסך מהן לפי שהיין [והמים] המגולין פסולין לגבי מזבח דחיישינן שמא שתה מהן נחש והארס מעורב בהן ונמצא שאינו מנסך מים כשיעור שהרי הארס משלים לשיעורן:

גמ' מנא ה"מ - דתוקעין ומריעין בשאיבת המים של נסוך:

דכתיב שמחה וששון - אקדים קרא לשמחה קמיה ששון:

חד יומא שבקוך - יפקיעוך מן השמים:

פרוונקא - רץ לרוץ לפניו:

בשמחה תצאו - שהוא יראה הדרכים ויעבור מעברות המים:

משכא דההוא גברא משוינן לה גודא - נוד וחבירו במסכת שבת (דף קלח.) הגוד והמשמרת:

עולין דרך ימין - כשהוא עולה לראש המזבח פונין לקרן מזרחית דרומית דהיינו לימין העולה שהכבש בדרומו של מזבח ומקראי ילפינן לה (זבחים דף סב:) ומעלותהו פנות קדים (יחזקאל מ"ג:י"ז) כשתעלו בו תפנו למזרח:

ומקיפין ויורדין דרך שמאל - כשהוא בא לירד אינו חוזר על עקביו אלא מקיף סביב למזבח עד שמגיע לכבש ויורד במערבו של כבש שהיא לשמאלו בעלייתו והאי דאין חוזרין על העקב דא"כ נמצא מהלך לצד שמאלו שהרי פניו למזבח ואינו מחזיר לו אחוריו

ורחמנא אמר כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין דנפקא לן מדתני רמי בר יחזקאל עומד על שנים עשר בקר וכו' במסכת זבחים (דף סב:):

חוץ מן העולה לג' דברים - הנעשין בקרן מערבית דרומית שפונים דרך שמאל כשהן בראש המזבח פונין לקרן מערבית דרומית שהיא לשמאלו ואין פונין לימין שיהו פונין סביב עד שיגיעו לקרן מערבית דרומית ובשחיטת קדשים (דף סד.) מפרש טעמא נסכים שמא יתעשנו בעשן המערכה כשיקיפוהו סביב שיותר ממהלך מאה אמה יש בהיקף המזבח ועולת העוף שמא תמות בעשן:

וחוזרין על העקב גרסינן ולא גרסינן ומקיפין על העקב בדרך שעלו בו ואין מקיפין דכל כמה דמצינן למעוטי בהילוך של שמאל ממעטינן:

כשרבתה במזרח - מקום עולת העוף על קרן דרומית מזרחית היא מפני שקרובה לבית הדשן ששם זורקין מוראה ונוצה כדכתיב (ויקרא א':ט"ז) והשליך אותה אצל המזבח וגו' ובית הדשן היה אצל הכבש במזרחה סמוך לה בשלשה טפחים ורחוק מן המזבח כ' אמה כדתנן במסכת תמיד (פ"א מ"ד) גבי תורם את הדשן וכשעולת העוף רבה במזרח שיש שם כהנים רבים מולקין עולת העוף באין ועושין אותה במערבית דרומית אותם שאין יכולין לעמוד שם:

אתי לאשחורי - לפי שפעמים שמחליפין:

לימא מתניתין - דבעי אחד מעובה ואחד דק רבי יהודה היא דאמר של מים לוג ושל יין רביעית ההין כתיב בנסכי תמיד היינו ג' לוגין שההין שנים עשר לוג:

סמיך - עב:

ומיא קלישי - ויוצאין בנקב קטן:

הכי נמי מסתברא - דמתני' רבנן היא:

דאילו ר' יהודה רחב וקצר אית ליה - כלומר שמעינן ליה דבלשון אחד רחב ואחד קצר קאמר ליה ולא בלשון מעובה ודק רחב משמע יתר על קצר טפי מייתורא דמעובה על מידק:

נפגמה קרן המזבח - ע"י אבנים שזרקו בו:

בול של מלח - מלא אגרוף:

לא מפני - שיהא המזבח כשר לעבודה בסתימה זו:

אלא כדי שלא יראה פגום - מפני הכבוד:

דף מט.

שכל מזבח כו' - להכי אין כשר לעבודה שכל המזבח שאין לו קרן וכבש ויסוד וריבוע פסול לעבודה הכי גרסינן קרן אבן אמה על אמה ברום אמה לכל קרן ויסוד דהיינו אמה כניסה ראשונה וריבוע שאינו מרובע אם חסר אחד מכל אלו פסול וטעמא אמר רב הונא בשחיטת קדשים (זבחים סב.) כל מקום שנאמר המזבח לעכב דהכי משמע המזבח זהו המזבח העשוי כן והנך בכולהו כתיב המזבח על קרנות המזבח באצבעך במלואים (שמות כ"ט:י"ב) ובכבש כתיב אל פני המזבח (ויקרא ו':ז') והכבש הוא פניו של מזבח שהוא פתחו ועלייתו וביסוד כתיב אל יסוד המזבח (שם ח) ובריבוע כתיב רבוע יהיה המזבח (שמות כ"ז:א'):

רבי יוסי בר יהודה אומר אף הסובב - מעכבו דקסבר כרכוב המזבח זהו הסובב והרי נאמר בו המזבח ורבנן סבירא להו זהו הכיור והכי אמרינן בזבחים בפרק קדשי קדשים (שם):

שיתין - חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים:

חמוקי - סתרי לשון חמק עבר (שיר השירים ה':ו') נסתר ונכסה ממני וכן עד מתי תתחמקין (ירמיהו ל"א:כ"ב) תסתרי ממני שאת בושה ליקרב אלי על שמעלת בי חמוקי ירכיך לשון ירך המזבח (ויקרא א):

מעשה ידי אומנותו של הקב"ה - גרסינן ועליהם כרה דוד וכו' לא גרסינן ליה בתוספתא והכא נמי לא גרסינן ליה דמאן דאית ליה שכראן לית ליה שמששת ימי בראשית נבראו:

לידידי - הקב"ה בשבילו אני משוררו ובמקומו אני לקבול על זאת:

שירת דודי לכרמו - על כרמו:

כרם היה לידידי בקרן בן שמן - בארץ ישראל זוית השמינה מכל הארצות:

ויעזקהו - בנה להם ערים בצורות מוקפות דלתים ובריח כטבעת דמתרגמינן עיזקא (שמות כה):

ויסקלהו - כאדם המפנה אבנים מכרמו כלומר פינה האומות מפניהם שלא ישבו בארצם פן יחטיאו אותם:

ויטעהו שורק - נטעו גפנים משובחות ולא זמורה אלא שרשין עצמן זה בית המקדש שהוא שורשן ועיקרן שמחבבם לפני המקום:

ויבן מגדל בתוכו זה מזבח - העשוי כמגדל עוז:

וגם יקב חצב בו - באותו מגדל יקב הוא בור חפור וכן עד יקבי המלך (זכריה י"ד:י') בית שיחא דמלכא לשון שיח ומערה פושיי"ן בלע"ז:

בין כבש למזבח - הכבש ארכו ל"ב ומשפע ועולה ט' אמות עד ששוה למזבח ולא היה ראשו מחובר למזבח אלא אויר מעט מפסיק בינתים כדאמר בזבחים (דף קד.) ועשית עולותיך הבשר והדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה הא למדת אויר יש בין כבש למזבח ואותו אויר קרוי בין כבש למזבח ולול היה באותו אויר במערבו של כבש בשמונה אמות מערבית של כבש שהכבש רחבו ט"ז אמה ממזרח למערב ואותו חלל שהנסכים יורדין לתוכו שהן נעשין בדרומית מערבית של מזבח ומוקף ארבע מחיצות עד קרקעיתו וקרקעיתו של רצפת שייש ואין היין נבלע שם וכל נסכי יין של כל השנה יורדין שם והאי תנא לית ליה שהיו שיתין יורדין עד תהום והכי אמרינן לקמן דלית ליה ופליג אדרבנן:

פרחי כהונה - ילדים כהנים:

יין קרוש - שנעפש ונקרש:

ושורפין אותו בקדושה - במקום קדוש בעזרה ומתוך השיתין מוציאין אותו שלא יתמלאו השיתין מן הנסכין שכל קרבנות הצבור והיחיד טעונין נסכים חוץ מחטאת ואשם ושורפין אותם שאסורין בהנאה דקדש הוא:

שנאמר בקדש הסך - הקיש שריפה לניסוכו:

דף מט:

מה ניסוכו בקדושה כו' - לא יליף מהכא אלא ששריפתו בקדושה ולא בחיל חוץ לעזרה אבל הוצאתו משם פשיטא ליה כדי שלא יתמלאו ולא צריך קרא:

מאי משמע - מהכא שריפה:

אתיא קדש קדש - ואיכא למימר נמי דמצות הוצאתו ושריפתו מהכא יליף:

בתחילה מועלין בהם - משהוקדשו עד שנתנסכו יש בהם מעילה דקדשי גבוה נינהו:

ירדו לשיתין אין מועלין בהן - שאין בהם שום צורך גבוה:

כמאן - איצטריך למיתני אין מועלין כר' אלעזר בר צדוק דאין יורדין לתהום ואפשר לירד ולהביאם:

דאיקלט - אם תלה כלי בתוך השיתין וקיבל:

א"ד לימא - הא דקתני ירדו לשיתין אין מועלין רבנן היא ואיקלט אין מועלין דאין בהן מעתה צורך גבוה דאי ר' אלעזר אכתי בקדושתייהו קיימי דקאמ' שורפין אותו בקדושה אלמא קדושתו עליהם מדבעו שריפה:

שנעשית מצותו - וניסוכו הוא עיקר מצותו:

פוקקין את השיתין - את נקב שבראש המזבח שהנסכים יורדין בו לשיתין שיראה היין עליו כגרון מלא ושבע:

שכר - לשון שכרות ושמחה ונסיכה:
מגרוניה שבע - ע"י ששותהו בלגימות גסות וגרון מלא הוא משביע ולא על ידי שתיה מרובה שמכניס הרבה יין במעיו ע"י לגימות דקות ואינן כאוכלין ששובע שלהם בא במילוי כרס:
לגמע גמועי - בלגימות גסות:
מגמע ליה גמועי - דרך שביעה משום חיבוב מצוה:
בנעלים - בעליית רגלים:
נדיב - שנדבו לבו להכיר את בוראו:
תחילה לגרים - בנדבת לבו להתגייר:
מאי דכתיב חמוקי ירכיך וגו' למה נמשלו וכו' - רב ענן דרש לקרא כמו חלאים כלוחות שהיו מאבנים טובות כמו נזם [זהב] וחלי כתם (משלי כ"ה:י"ב) מעשה ידי אמן והלוחות מעשה אלהים (שמות ל"ב:ט"ז):
חמוקי ירכיך - הנסתרים כירך שכבוד התורה בצנעא ולא להיות יושב ושונה בגובה של עיר ולא לשנות לתלמידיו בשוק כדאמר במועד קטן (דף טז.):
הוצאת המת והכנסת כלה - דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה (קהלת ז':ב') אף שם צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו וי"א אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה ענייה יעשה בצנעא ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי [כן] וכן מפרש בשאלתות דרב אחאי:
דברים שדרכן לעשותן בצנעא - כגון צדקה הניתנת לעני בסתר שאין צריך להודיע לשום אדם מה שאין כן במת ובכלה לפי שאחרים מתעסקין בהן ויודעין היציאה משל מי והיינו דאמר רבי אלעזר דכל מילי בעי צניעותא והוא הדין לדברי תורה:
נבחר לה' מזבח - הכל בכלל זבח חטאת ואשם ועולה ושלמים כולם זבח הם:
שנאמר זרעו לכם לצדקה וגו' - קרא הכתוב לזריעה צדקה ואת החסד קרא קציר וטובה קצירה מזריעה כדמפרש:
אדם זורע כו'. ספק אינו אוכל שמא לא יצמח או ילקה בשדפון וברד:
אלא לפי גמילות חסדים שבה - הנתינה היא הצדקה והטורח הוא החסד כגון מוליכה לביתו או טורח שתעלה לו להרבה כגון נותן לו פת אפויה או בגד ללבוש או מעות בעת שהתבואה מצויה שלא יוציא מעותיו לאיבוד שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני:
זרעו לכם לצדקה - הצדקה היא הזריעה שזורע כדי לקצור לקבל שכר וקצרו לפי חסד שתקבלו שכר לפי החסד שבה:
גמילות חסדים בין בגופו - כגון מספיד למת נושאו קוברו משמח חתן מלוה חבירו בדרך:

ובממונו - מלוה לו מעות משאילו כלים ובהמה:
שמא כל הבא לקפוץ - ולעשות צדקה וחסד קופץ ומספיקין וממציאין לו אנשים מהוגנים לכך ת"ל מה יקר צריך לתת לב ולטרוח ולרדף אחריה לפי שאינה מצויה תמיד לזכות בה למהוגנים:
ואמאי נייתי במקודשת - דקא סלקא דעתיה אין הכלי מקדשן קדושת הגוף ליפסל בלינה אא"כ דעתו שיקדשנו הכלי או אם יש בהן יותר מכשיעור אין ראויין לכלי ואין הכלי מקדשן דאין מקדשין אלא הראוי להם:
אין שיעור למים - שאפילו יותר משלשה לוגין ראויין לנסך דלא פירשה בהן תורה שיעורא הלכך ראויין לכלי הם וכלי מיד מקדשם דכתיב (שמות לא) כל הנוגע בהם יקדש ואפילו אינו רוצה שיתקדשו עד מחר הכלי מקדשן מיד שלא מדעת:

דף נ.

ואי מייתי במקודשת איפסלו בלינה - הואיל ואיקדשו קדושת הגוף הוו להו כאימורי קרבן:
חזקיה אמר - הא ודאי מצית למשמע מינה דאין שיעור למים אבל קידוש שלא מדעת לא שמעינן מינה וטעמא דמתני' דלא מייתי במקודשת דמאן דחזי להו למחר דשקלי להו מתוך כלי שרת סבר לדעת שיקדשם כלי ניתנו בו מאתמול וכיון דאין שיעור למים קדשום הכלי וקא חזי דמנסכי להו ש"מ אין לינה מועלת בנסכים ונפקא מינה חורבה:
ר' ינאי אמר - אפילו תימא יש שיעור למים ואפ"ה נפק מינה חורבה:
גזירה שמא יאמרו לקידוש ידים ורגלים - לכהן גדול מלאום וקדשום בכלי שאין מקדשים ידים ורגלים אלא במים מקודשים דומיא דכיור שנמשח בשמן המשחה ומקדש את מימיו והם לקידוש ידים ורגלים ואף קתון של זהב שהיו עושין לכבודו של כ"ג לקדש הימנו ידיו ורגליו כדאמרי' בסדר יומא פ' טרף בקלפי (יומא דף מג:) מקודש היה ואתי למימר הכא לקידוש ידים ורגלים מילאום ולית להו שיעורא שאפי' הוה ק' לוגין ראוין הם לכלי ונתקדשו וכי חזי דמנסכי להו אמר אין לינה מועלת בנסכים:
ואמאי - מים מגולין פסולין:
לעבריהו במסננת - קולייר"ר בלע"ז מסננת שמסננין בה קונדיטון כמו שעושין בעלי חנויות שתלוי כמין כברה ובו אבקת רוכל ויין ותחתיה כלי והקונדיטון מסתנן לתוכו:
יש בו משום גילוי - אם הניחו בלא שמירה כשיעור שהיית גילוי המפורש בהכל שוחטין (חולין י.) כדי שיצא נחש מתחת אזן כלי וישתה ויחזור לחורו ואסורה בשתיה:
התחתונה - כלי התחתון:

מתני' החליל חמשה וששה - פעמים שהוא ששה ימים פעמים חמשה:
וזהו חליל - שהיו מחללין לרבות שמחה לבית השואבה דמפרש במתני':
בית השואבה - כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים כדמפרש ושאבתם מים בששון:
שאינו דוחה וכו' - הלכך חל י"ט להיות בשבת פשו להו ששה חולו של מועד נמצא חליל ששה חל י"ט בחול הוו להו תרי יומי שבת וי"ט דלא דחי להו (שבת) פשו להו חמשה:

דף נ:

גמ' משנת ימי בראשית - דאמרן לעיל שיתין נבראו משנת ימי בראשית לקבל הנסכים:
בשיר של קרבן - בחליל המכה לפני המזבח בשעת ניסוך (המים ו) היין לתמיד של שחר וניסוך היין לתמיד של בין הערבים שהלוים עומדין על דוכנם ואומרים שיר והחליל מכה לפניהם כדתנן במסכת ערכין (דף י.) בי"ב יום בשנה החליל מכה לפני המזבח ואין אומרים שיר על המזבח אלא על היין כדאמרינן התם ובאותו חליל נחלק רבי יוסי בר יהודה לומר שהוא דוחה:
עיקר שירה - שקרבן צבור טעון שיר מן התורה כדאמרינן במסכת ערכין (דף יא.) מכמה מקראות וסבר ר' יוסי עיקר השיר אינו אא"כ חליל מכה עם השיר וכן כנורות ונבלים הכל כמנין המפורש שם הלכך עבודה היא וכי היכי דתמיד דוחה שבת שיר שלו נמי דוחה שבת:
בפה - הלוים אומרים השיר דבר יום ביומו כגון לה' הארץ ומלואה (תהילים כ״ד:א׳) בראשון גדול ה' ומהולל (שם מח) בשני וכן כולם ובשבת שאי אפשר לחליל אינו דוחה שאין כלי שיר המצוה ולקמן ילפינן טעמייהו מקראי:
אבל שיר של שואבה - שהיה כל הלילה על מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כדקתני במתני' והלוים בכנורות ובנבלים:
דברי הכל שמחה יתירה היא - ואינה מן התורה אלא לחבב את המצות ולא דחי שבת:
דבהכי פליגי - בעיקר שירה בפה או בכלי:
מאן דמכשר - עץ לכל כלי שרת סבר עיקר שירה בכלי והוו להו כלי השיר כלי שרת ואבוב היה במקדש מימות משה והוא של קנה כדתנן בערכין (דף י:) הלכך שאר כלי שרת מיניה ילפינן לאכשורי בשל עץ:
עיקר שירה בפה - וכלי לבסומי קלא בעלמא הוא הלכך כלי השיר אינן כלי שרת ולא ילפינן מינייהו לדמויי כלי שרת לאבוב של משה:

אין דנין אפשר משאי אפשר - שאר כלים אפשר שיהיו של מתכת והן מכובדים הלכך ממנורה ילפינן להו ולא מאבוב של משה דהתם טעמא משום שאי אפשר לעשות של מתכת כדמפרש בערכין (דף י:) שצפהו זהב ולא היה קולו ערב נטלו את ציפויו והיו קולו ערב ומאן דמכשר סבר דנין אפשר משאי אפשר דמ"מ אשכחן כלי שרת דעץ:

ה"ג ואיבעית אימא עיקר שירה בפה ואין דנין אפשר משאי אפשר - וה"פ דכ"ע עיקר שירה בפה וליכא למילף מאבוב ואת"ל עיקר בכלי אפילו הכא מאבוב לא גמר דאין דנין אפשר משאי אפשר:

והכא במילף מנורה בכללי ופרטי או בריבויי ומיעוטי קמיפלגי ה"ג ול"ג ממנורה - יש שדורשין את התורה בכלל ופרט ויש שדורשין אותה במדת רבוי ומיעוט הדורשה בכלל ופרט משמע ליה פרט הבא אחר כלל פירושו של כלל הלכך כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט ואפילו דברים הדומין לפרט אין נדונין עמו לפי שהוא פירושו מהו כלל הכלול למעלה זה שאני אומר לך עכשיו ולא יותר וכי אתי כלל שני אחר הפרט בא להוסיף עליו ודייך אם תוסיף עליו את הדומים לו הלכך אי אתה דן על ידי כלל האחרון אלא דברים הדומין לפרט שלא נתרבו מתחילה והדורשה בריבוי ומיעוט לא משמע ליה פרט הבא אחר כלל פירושו של כלל דנימא אין בכלל אלא מה שבפרט אלא משום דבכלל קמא נתרבה הכל במשמע אתי פרטא בתראה למעוטי ממשמעותיה וכי הדר אתי ריבוי אחריני בהדיה אהני לרבויי כל מילי דאלו דברים שהן כעין הפרט לא איצטריך דלא אימעיטו להו ממיעוטא והכי אמר בהדיא בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מה:) גבי כל הנסקלין נתלין דמאן דדריש ריבויי ומיעוטי משמע ליה בריבוי ומיעוט לחודיה בלא ריבוי אחרון כל הדומין לפרט:

מיעט של חרס - דע"כ מיעוטא למעוטי אתא וזהו הראוי להתמעט יותר מן הכל:

דף נא.

כתנאי - עיקר שיר בפה או בכלי:

עבדי כהנים היו - [משנה] במסכת ערכין היא על אוחזי כלי שיר בשעת שיר של קרבן קיימינן:

משפחת בית הפגרים ומשפחת בית ציפריא - זה שם המשפחות:

ומאמאום היו - זה שם מקומם:

ומשיאין לכהונה - ישראל מיוחסין היו שנשיהם אלמנות ובנותם ראויות לינשא לכהנים:

לוים היו - אבל ישראלים פסולין לכך:

מעלין מדוכן - הרואהו עומד על הדוכן עם הלוים א"צ לבדוק אחריו לא להשיאו מיוחסת ולא לתת לו מעשר ראשון דודאי לוי הוא שמפני דבר זה לא הרגילו להעמיד שם כי אם לוים כדי שלא יטעו בהם בני אדם להחזיקם כלוים ואינם לוים:

ומאן דאמר עבדים היו - קסבר אין סומכין על הדוכן מלבדוק אחריו להעלותן ליוחסין הלכך לא נזהרו על כך:

ומ"ד ישראל היו - סבר מדוכן ליוחסין מעלין שמפני דבר זה לא הרגילו להעמיד שם עבדים:

אבל לא למעשרות - שלא נזהרו מלהעמיד שם ישראל:

ור' ירמיה אמר כו' - לעיל קאי אפלוגתא דרבי יוסי ברבי יהודה ורבנן ופליג אדרב יוסף: הכי גרסינן דרבי יוסי סבר שמחה יתירה נמי דוחה שבת הואיל ושמחת מצוה היא ובחליל אין איסור מלאכה אלא שבות בעלמא:

תיובתא דרב יוסף - דאמר מודה ר' יוסי בשיר של שואבה דלא ידחה:

אבל בשיר של קרבן דוחה כו' - האי לשון קושיא ובעיא הוא כלומר חזינן הכא דבשל שואבה פליגי ואיכא למידק הא בשל קרבן מודו רבנן דדחי:

נימא תהוי תיובתא דרב יוסף - נמי בהא דאמר לעיל בשל קרבן פליגי והכא דייקינן דמודו רבנן ביה והויא תיובתא בתרתי בשל שואבה הוי תיובתיה מדרבי יוסי ובשל קרבן הוי תיובתיה מדרבנן:

והוא הדין לקרבן - ומדרבנן לא תותביה:

והא קתני מתניתין וזהו חליל כו' - ל"ג והא עלה קתני אלא והא קתני:

אלא לאו רבנן היא - דשמעינן להו בדשואבה דלא דחי וקתני זהו למעוטי דקרבן אלמא בשל קרבן מודו:

החל שיר ה' וחצוצרות ועל ידי כלי דויד - אלמא כלי דוד שיר ה' קרי ליה:

למחצצרים ולמשוררים - והכא לא כתיב כלים וחצוצרות לאו כלי שיר נינהו שהן לתקיעות התמידין והמוספין:

מתני' יורדין לעזרת נשים - כהנים ולוים יורדין מעזרת ישראל שהיא גבוהה לעזרת נשים שלמטה הימנה בשיפוע ההר:

ומתקנין שם תיקון גדול - מפרש בגמרא:

וארבעה ספלים של זהב בראשיהן - בראש כל מנורה ומנורה:

ילדים - בחורים ובידיהם כדי שמן ועולים כל אחד בסולמו:

מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן היו מפקיעין - ממכנסי בגדי השרד שהיו משל צבור ומאבנטיהם הישנים מפקיעין קורעין לעשות פתילות:

שלא היתה מאירה מאור בית השואבה - לפי שהמנורות גבוהין חמשים אמה והר הבית גבוה והאורה זורחת בכל העיר וכותל מזרחי שהוא לסוף עזרת נשים היה נמוך כדאמרינן בסדר יומא (דף טז.) והמנורות עולין למעלה הימנה:

דף נא:

באבוקות של אור - זורקין אותם כלפי מעלה ומקבלין אותם ויש שבקיאין לעשות כן בארבע אבוקות או בשמונה וזורק זו ומקבל זו וזורק זו ומקבל זו:

דברי תושבחות - מפרש בגמרא:

ט"ו מעלות - אורך המעלה ברוחב העזרה ורוחב המעלה חצי אמה ורומה חצי אמה כדאמרינן במסכת מדות (פ"ב מ"ג) ובסדר יומא (דף טז.):

שעליהן הלוים עומדין [בכלי] שיר - לשמחת בית השואבה אבל דוכן לשיר הקרבן אצל המזבח היה:

תקעו והריעו - זה סימן לילך למלאות המים לניסוך מן השילוח:

הגיעו לעזרה - לקרקע עזרת נשים:

תקעו והריעו ותקעו - ובראש השנה (דף לג:) יליף בכל תקיעות פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע:

והיו תוקעין והולכין - באלו שלש אחרונות מאריכין עד שמגיעין לשער היוצא מעזרת נשים להר הבית לשיפולו למזרח והשער ההוא מכוון כנגד שער שמעזרת ישראל לעזרת נשים ויורדין ממערב למזרח וכשהיו נכנסין למקדש היו הולכין ממזרח למערב דרך עלייה:

הפכו פניהם - למערב לצד העזרות וההיכל לומר דבר זה:

אבותינו - בבית הראשון היו כופרין ולא היו פניהם לבית אלא אחוריהם אל היכל ה' וגו' פסוק הוא ביחזקאל (ח):

שונין אותה - כופלין אותה כדמפרש אנו ליה וליה עינינו:

גמ' מאי היא - איזה מן הבנינים של שלמה או של נחמיה בן חכליה או של הורדוס שסתרו ובנאו:

[**שיישא**] - שייש צבוע לא לבן ולא שחור אלא כעין ירוק בלע"ז בי"ש:

[**ומרמרא**] - שייש לבן:

כוחלא - שישא צבוע ככחול:

אפיק שפה - שורה של אבנים נכנסה ושורה יוצאה:

דמיחזי כאדותא דימא - כגלי הים שהאבנים משונים במראיהן זו מזו והעינים המסתכלות בהן שוטטות ונראות כאילו גלי הים הם נדים ונעים:
דיופלוסטון - לשון יונית דיו שנים פלו לשון שרים כמו מטרפולין וכמו דיופולין מרומי דתענית (דף יח:) סטון לשון סטיו שני סטוין:
סטיו כפול - לישיבת שרים של אלכסנדריא שהלכו שם יוחנן בן קרח ושרי החיילים לאחר חורבן בית ראשון בימי ירמיה ונתיישבו שם ואף על פי שעלה שם נבוכדנצר והחריב את מצרים ונהרגו מישראל שהלכו שם כמו שנתנבא עליהם ירמיה (מב) עלו בניהם שם לגדולה ועושר עד שהחריבם אלכסנדרוס:
בסילקי - פלטירין גבוהים נקראים בסילקאות:
כנגד שבעים ואחד זקנים - שעשו להם סנהדרין:
ככרי זהב גרסינן:
בימה - כעין אלמימבר"א שלנו:
חזן הכנסת - שמש הצבור:
לענות אמן - שהיה שליח שלפני התיבה גומר ברכתו והן לא היו יכולין כולן לשמוע קולו:
זהבין כספין - צורפי זהב צורפי כסף:
נפחים - חרשי ברזל:
טרסיים - חרשי נחושת:
גרדיים - אורגין:
ונפנה לשם - ונשכר להם למלאכתם:
ההוא גברא הוה - עליו נאמר מקרא זה וגזרת מלך היא להחריבה:
ודלי זיקא - גבה הרוח:
חלקה היתה - העזרת נשים בראשונה ולא היו זיזין יוצאין מן הכתלים:
והקיפוה גזוזטרא - נתנו זיזין בכתלים בולטין מן הכותל סביב סביב וכל שנה מסדרין שם גזוזטראות לווחין שקורין בלנ"ק כדי שיהו נשים עומדות שם בשמחת בית השואבה ורואות וזהו תיקון גדול דקתני מתניתין שמתקנין בכל שנה:
מבפנים - בעזרת נשים:
מבחוץ - ברחבה של הר הבית ובחיל:
היכי עביד הכי - שהוסיפו ושינו כלום על בנין שלמה:
והכתיב - גבי דוד המלך כשצוה את שלמה על מדת הבית ובנייניו:

הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל - כל מלאכת התבנית שהודיעו הקב"ה ע"י גד החוזה ונתן הנביא:
קרא אשכחו - שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר בישראל שלא יבאו לידי קלקול:

דף נב.

וספדה הארץ - בנבואת זכריה ומתנבא לעתיד שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג וכתיב משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד שאפי' בשעת הצער צריך להבדיל אנשים מנשים:
שעסוקין בהספד - באותה שעה והמצטער אינו מיקל ראשו מהר ועוד שאין יצר הרע שולט כדקאמר קרא והסירותי את לב האבן ולקמן אמר שהקב"ה שוחטו כו' אמרה תורה כו':
כאן שעסוקין בשמחה - וקרובה לקלות ראש ועוד שיצה"ר שולט עכשיו לא כל שכן:
והביטו אלי את אשר דקרו - יסתכלו בהרוג שלפניהם:
וספדו עליו כמספד על היחיד - כאדם המספיד על בן יחיד שהיה לו ומת:
צדיקים בוכים - שנזכרים בצערם שהיה להם לכבוש הרשע הזה בחייהם:
כי יפלא בעיני וגו' - סיפיה דקרא גם בעיני יפלא:
של בוכיא - עכביש שקורין אירינ"א:
ולבסוף - משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו:
מושכי העון בחבלי השוא - בתחלה היו מביאין אותו עליהם ע"י חבלים שאינן של כלום:
וכעבות העגלה - חבל עבה שקושרין בו את הפרה למחרישה:
אספרה על חוק - אספר דבר זה להיות לחק ולזכרון:
היום ילדתיך - היום אגלה לבריות שבני אתה:
אם רעב שנאך - יצרך הרע רעב ותאב לעבירה:
האכילהו לחם - הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו בלחמי (משלי ט':ה'):
השקהו מים - תורה דכתיב בה הוי כל צמא לכו למים (ישעיהו נ"ה:א'):
ישלימנו לך - שיהא שלם יצרך עמך ואוהבך ואל ישיאך לחטוא וליאבד מן העולם:
הצפוני - כדמפרש צפון בלבו של אדם:
פניו אל הים הקדמוני - המקדש הראשון שהוא כים שהיו הכל נקבצים שם כים שכל הנחלים הולכים אליו:
ועלה באשו וצחנתו - ומפני שהעלה באשה וסרחון שהניח האומות ונתגרה בישראל:

נקדים וניזיל באורחא - נשכים בהשכמה קודם היום השכמה קרי קדמותא בש"ס:
כי הוו פרשי מהדדי - שהיו משתי עיירות והגיעו לפרשת דרכים פירש זה לכאן וזו לכאן:
אורחא רחיקא - דרך רחוקה היא בין שתי מקומותינו ואי אפשינו עוד לילך יחד:
וצוותין בסימא - אילו היינו יכולים לילך בדרך אחד היה נעים צוות שלנו:
אי מאן דסני לי - אם היה שונאי מתייחד עם האשה לא הוה מצי אוקומי אנפשיה מלחטוא ועל עצמו היה אומר:
תלא נפשיה - נשען על בריח הדלת כאדם שמחשב ומצטער:

דף נב:

רע כל היום - כל היום רעתו מתוספת:
ה' לא יעזבנו בידו - בתריה כתיב:
מנוול זה - יצר הרע:
לכו למים - נמשלה תורה למים וכתיב אבנים שחקו מים:
דברי כאש - והאש מפעפע את הברזל והיינו מתפוצץ שהניצוצות ניתזין ממנו:
עבדו - יצה"ר הוא עבדו של אדם שאם רצה הרי הוא מסור בידו שנאמר ואתה תמשל בו:
באטב"ח - אלפא ביתא הוא א"ט ב"ח ג"ז ד"ו הרי עשיריות י"צ כ"פ ל"ע מ"ס הרי מאות ק"ץ ר"ף ש"ן ת"ם הרי אלפים ונשארו הנ"ך שלא היה לה"א בן זוג בעשיריות ולא לנו"ן בן זוג במאות לפי סדר האותיות ולא לכ"ף בן זוג באלפים וחברם יחד נמצא דרך אלף בית זה סהדה מנון סמ"ך מן מ"ס במקום מ"ם ה"א מן ה"ן במקום נו"ן דלי"ת מן ד"ו במקום וי"ו ועוד ה' במקום נו"ן:
התעם - תעות בעלמא:
בקרבם - משמע נטוע בלבם:
הלך - עובר דרך עליו ואינו מתאכסן עמו:
אורח - אכסנאי:
איש - בעל הבית:
ויבא הלך - בדוד ובת שבע קאי דקאמר ליה נביא לדוד על יצר רע הבא עליו:
אבר קטן - גוייה גיד:
משביעו - בתשמיש:
רעב - גופו חסר כח ורעב לעת זקנה:
שבע - בכח שלם:
גלות - שהגלה את ישראל:

מה לי פה - זו היא חרטה:
לא היה - אינו כדי והלואי לא היה:
אהלים לשודדים - אלו ערביים השוכנים באהלים במדברות ורועים מקנה כל ימיהם וכתיב סיפיה דקרא לאשר הביא וגו' כלומר הוא עצמו גרם לו הרגזתו שהביאם בעולם:
ואשר הרעתי - רישא דקרא אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעתי אני בראתי את יצר הרע המחטיאם וגרמתי להם כל זאת:
שלשה מקראות - המעידין שהעונות והזכיות בידו ותוכן הלבבות:
חרשים - אומנים:
משיחים שניהם חרשים לבנין בית המקדש אליהו חרש אבן שבנה מזבח בהר הכרמל ומצינו שהוא עתיד להשתלח:
וכהן צדק - הוא שם בן נח ונקרא חרש ויחזק חרש את צורף (ישעיהו מ"א:ו'-ז') ובבראשית רבה (פ' מ"ג) מפרש ליה במלכי צדק שבא לקראת אברהם וברכו וחיזקו וקראו חרש על שם בנין התיבה שבנה עם אביו:
אלה הקרנות אשר זרו - בתריה כתיב:
שפיל לסיפיה דקרא - דאלה הקרנות ויבאו אלה להחריד אותם סוף הפסוק הוכיח שתחילתו אינו מדבר בחרשים אלא באומות שכששאל הנביא את המלאך מה אלה החרשים אמר לו אלה הקרנות כלומר אומות הללו אשר זרו את יהודה ויבאו אלה החרשים להחריד אותם הקרנות לידות את קרנות הגוים:
שפיל - השפל עצמך לתחתית המקרא לסופו:
אמר רב ששת בהדי חנא באגדתא למה לי - מה לי אצלו בהגדה בקי הוא בהגדה ממני ולא אוכל לו:
שבעה רועים ושמנה נסיכים - לא ידעתי בהם טעם כמדומה לי דאמרינן בעלמא ויצחק להיכן אזל להציל בניו מדינה של גהינם כדכתיב כי אתה אבינו (מדרש ילקוט מיכה ה):
אדם שת ומתושלח - מן הצדיקים שהיו קודם המבול שלא חטאו עד דור אנוש כדכתיב (בראשית ד) אז הוחל וגו מתושלח צדיק גמור היה כדאמרינן בחלק (סנהדרין דף קח:) שבעת ימים שנתלו לדור המבול הן ימי אבלו של מתושלח:
עמוס וצפניה - מן הנביאים היו:
לכולהו - לארבעת הילדים דהוו שלשים לכל חד:
והן משובחין - בדבר זה היו משובחים בכחם יותר מבנה של מרתא:
בנה של מרתא בת בייתוס - כהן היה:

עקב בצד גודל - הוליכן בכבש בנחת עקב רגל אחד בצד גודל של חבירתה ודרך נושאי משאוי לרוץ:
ולא הניחוהו אחיו הכהנים - להוליך שני אברים אלא כמנין המפורש בסדר יומא (דף כו:) פר קרב בכ"ד משום ברוב עם הדרת מלך:
אי משום יוקרא - כובד המשוי:
הנך יקירי טפי - שתי יריכות כאילו כבידות משלשים לוג:
כבש ומרובע - הכבש היה משפע בשיפוע אורך קרוב ארבע אמות שיפוע לכל אמה גובה דשתים ושלשים אמה אורך לתשעה גובה:

דף נג.

יש מהם אומרים - היינו תושבחתא דמתני' שמשבחין להקב"ה על כך:
אלו חסידים - כל חסיד הוי חסיד מעיקרו:
שלא ביישה כו' - שלא עברנו עבירה בילדותנו לבייש את זקנותנו:
אם אני כאן הכל כאן - דורש היה לרבים שלא יחטאו בשמו של הקב"ה אם אני כאן הכל כאן כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו יהא כבודו קיים ויבאו הכל כאן ואם תחטאו ואסלק שכינתי מי יבא כאן:
הכי גרסינן בתוספתא הוא היה אומר למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי אם תבא לביתי - ונראה לי שאף כאן צריך לגורסה כן משום דאמר ר' יוחנן בתרה רגלוהי דבר איניש כו' ואי לא גרסינן ליה מאי שייכא דר' יוחנן הכא:
שצפה על פני המים - שחתכו את ראשו והטילוהו למים והכיר בו שהוא רוצח ופגעו בו עכשיו לסטים כיוצא בו:
אמר לה על דאטפת אטפוך - על שהצפת גלגולות של אחרים במים אטפוך הציפוך אחרים עכשיו:
לסוף מטיפיך יטופון - עוד יבא יום ויציפו גולגולתם של אלו שהרגוך:
לאתר דמתבעי - למקום שנגזר עליו למות בו משם הוא מתבקש ליטול נשמתו:
תמן מובילין יתיה - לשם רגליו מוליכות אותו:
תרי כושאי - על שם שהיו יפים קרי להו הכי:
אליחורף ואחיה - פסוק הוא במלכים שהיו סופרים לשלמה:
דקא בעו מינאי - אלו מתבקשים ממני למעלה שהגיע זמנם למות ולא היה יכול ליטול נשמתם כיון שלא נגזר עליהם למות כי אם בשער לוז:
מסרינהו - שלמה:

לשעירים - לשדים שהוא היה מלך עליהם כדכתי' (דברי הימים א כ"ט:כ"ג) וישב שלמה על כסא ה' למלך שמלך על העליונים ועל התחתונים:
אמטינהו למחוזא דלוז - עיר שאין מלאך המות שולט בתוכה כדאמרינן בסוטה (דף מו:):
ערבין ביה - לשמים משלמין ערבותן ומוליכין אותו למקום שמתבקש שם:
שני גודליו - של שתי ידיו ונשען עליהן עד ששוחה ונושק את הרצפה לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה (תהילים ק"ב:ט"ו):
וזו קידה - האמורה בכתובים דאמר מר קידה על אפים אין לו להשתטח להגיע לארץ גופו אלא פניו בלבד מי שיודע ויכול לעשות כן ובדורו של רבן שמעון לא היה אחד מעומדי עזרה יכול לעשות כן אלא הוא:
איטלע - נעשה חיגר לפי שכשזוקף גופו מאליו ואינו נשען על ידיו בחזקה לדחוף גופו למעלה נמצא כל אונס זקיפתו על מתניו:
יטיח - יזרוק לשון כמטחוי קשת (בראשית כא):
הטיח דברים - במס' תענית (דף כה.) עלית וישבת לך במרום ואי אתה משגיח על בניך:
הא והא גרמא ליה - נענש בחטאת דברים ונענש בשעת המאורע כדאמרינן במסכת שבת (דף לב.) נפל תורא חדד לסכינא:
קמיה דרבי - בביתו שהיה נשיא ומכבדין אותו לשמחו שהיה דואג תמיד בצרת ישראל ובחוליו כדאמרינן בנדרים (דף נ:) יומא דמחיך ביה רבי אתי פורענות לעלמא:
שבור מלכא - מלך פרס היה:
מזגי חמרא - כוסות זכוכית מלאים יין ואין היין נשפך:
רבי יהושע בן חנניה - מן הלוים המשוערים היה כדאמר בערכין (דף יא:) וכבר הלך ר"י בן גודגדא לסייע את ר' יהושע בן חנניה בהגפת דלתות:
מלקין אותו - שנשבע לשוא ומשעה שיצאת שבועה מפיו הרי הוא כנשבע על העמוד של אבן שהוא של זהב שאף זה נשבע על דבר שאי אפשר ובשבועות (דף כט.) תנן דהיינו שבועת שוא וחייבים על זדונה מכות וכגון שהתרו בו:
בשעה שכרה דוד שיתין - ולא סבירא ליה שמששת ימי בראשית נבראו ואי סבירא ליה שמא נתמלאו עפר או צרורות וצריך לכרותן:
קפא תהומא - צף התהום למעלה ויצא ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב ו):
א"ל - רב חסדא לדידיה הואיל ואדכרתן הכי איתמר:
מי איכא דידע כו' - דוד לא היה מורה הלכה בפני רבו אחיתופל והוא היה שם:

דף נג:

אחספא - מפני שהחרס צולל ויורד ואינו צף כדי שירד וינוח על הנקב ובאגדת דספר שמואל מפורש שמצאו דוד על פני נקב התהום וכתוב בו שהיה שם ששת ימי בראשית:
לעשות שלום בין איש לאשתו - לבדוק את הסוטה ואם טהורה היא יהא שלום ביניהם:
שמי שנכתב בקדושה - שכתב במגילה יתן ה' אותך וגו' כדכתיב וכתב את האלות האלה וגו' (במדבר ה':כ"א):
כמה דמידלי טפי מירטב עלמא - כמה שהתהום גבוה וסמוך לארץ מתלחלח העולם והארץ מצמחת פירותיה:
אמר - ט"ו מזמורים של שיר המעלות:
סומכא דארעא - עובי הארץ עד התהום:
סולמי דפרת - מעלות העשויות כמחילות שבהן מי פרת עולין תחת הקרקע לפי שפרת גבוה מוצאו מאד כדאמרינן בבכורות (דף נה.) כל הנהרות למטה מפרת ומים היוצאים מהר גבוה אם דרך מתוקן להם עולין על הר כיוצא בו ולא יותר לפיכך אף החופרים בהרים שבבבל הסמוכה לפרת מוציאין מים:
וקאי אחמשה - עמדו על חמשה שעדיין יש ה' מעלות לירד עד עזרת הנשים:
ממשמע שנא' ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' - שהיו עומדים פתח ההיכל כדכתיב ברישיה דקרא והנה פתח היכל ה' כעשרים וחמשה איש ולא הוה ליה למיכתב אלא ופניהם קדמה וממילא ידענא דאחוריהם אל היכל ה' שהיכל הוא במערב ופתחו בכותל מזרחי:
מפריעין - מגלין:
ומתריזין - ריעי:
שמע שמע - פסוקא פסוקא ותני ליה:
כאומר מודים מודים - דתנן (ברכות דף לג:) משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות:
אנו ליה משתחוים וליה עינינו מיחלות - דכיון דאתרי מילי קמדכר ליה תרי זימני ולאו אחדא מילתא תרי זימני לית לן בה:
מתני' מעשרים ואחת תקיעות - בכל יום כדמפרש ואזיל פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע חשיב ליה תלת:
שלש לפתיחת שערים - שערי העזרה:
תשע לתמיד של שחר - כשהיו מנסכין את נסכי התמיד הלוים אומרים בשיר ושלשה פרקים היו בשיר שהיו מפסיקין בו ותוקעין הכהנים בחצוצרות ומשתחוים העם כדתנן

במסכת תמיד (פ"ז מ"ג) הגיעו לפרק תקעו והשתחוו העם על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה ועל כל תקיעה היתה תרועה באמצע ופשוטה לפניה ולאחריה:

ובמוספין - ביום שיש בו מוסף מוסיפין עוד תשע לשיר של מוספין:

שלשה להבטיל העם ממלאכה - כדמפרש בשילהי במה מדליקין (שבת דף לה:):

בין קודש לחול - כשקדש היום להודיע שחשכה ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה:

שלש לפתיחת שערים - כמו בכל יום שבעה שערים היו בעזרה:

שלש לשער העליון - דאמרן לעיל קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו:

שלש לשער התחתון - דאמרן לעיל הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו והיו מאריכין בהן עד שהגיעו לשער היוצא למזרח והוא שער התחתון ובגמרא מפרש אמאי לא חשיב שלש של מעלה העשירית:

שלש למילוי המים - אחר שמלאום ושבו ובאו להן לעזרה דרך שער המים ותנן לעיל בפרק לולב וערבה (דף מח:) הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו:

שלש לגבי מזבח - כשזוקפין את הערבה כדתנן בפרק לולב וערבה לעיל (דף מה.) וזוקפין את הערבה בצידי המזבח ותקעו והריעו ותקעו:

גמ' אחת היא - מצוה אחת הן וחדא חשיב להו:

ה"ג מ"ט דר"י דכתיב ותקעתם תרועה אלמא תרועה היינו תקיעה כלומר מדקרי לתרועה תקיעה שמע מינה חדא היא:

ההיא לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה - מהכא ילפינן לה בראש השנה (דף לד.) דכתיב ותקעתם והדר תרועה והדר כתיב תרועה יתקעו כלומר אחר התרועה יתקעו:

ההוא לסימנא בעלמא הוא - ההיא תקיעה שהיא להקהיל הקהל אינה אלא לסימן כשהיה משה רוצה לדבר אליהם ואינה מצוה:

רחמנא שויה מצוה - שמצווים להקהיל בסימן זה ולא באחר:

ולא כלום - לא היה מפסיק בינתים אלא כדי נשימה:

דף נד.

מהו דתימא רבנן היא - ויכול להפסיק בינתים הפסקה מועטת ומאי אין בין דקאמר שלא ימתין המתנה מרובה לאפוקי מדרבי יוחנן:

תשע תקיעות - האמורות בראש השנה מן התורה שלש למלכיות תקיעה תרועה תקיעה ושלש לזכרונות ושלש לשופרות כדאמרינן בראש השנה (דף לד.) והאי דעבדינן טפי משום ספיקא דתרועה הוא דלא ידעינן אי גנוחי הוא אי ילולי הוא:

ולא כלום - משמע דאפילו הפסקה מועטת ליתא:

אינו אומר על גבי מזבח - שהיו תוקעין לגבי המזבח:
ה"ג לגבי המזבח למה לי דתקע הא תקע ליה למילוי המים - כל תקיעות הללו של שער העליון והתחתון ושער המים משום מילוי המים הוא הלכך לערבה למה לי תקיעה הא כל הני תקיעות דמוספין בחג אינן אלא משום ושאבתם מים בששון הלכך הואיל וגמירי חשבון התקיעות בחג שנים עשר למעלה העשירית עדיף למיעבד דמוכחא מילתא שהן משום מילוי המים שתוקע לכולן על דבר המילוי כסדר ומעלה עשירית משום דמקום מסוים בעלמא הוא לידע היכן תוקעין אותם ואני שמעתי שלש לגבי מזבח כשמוליכין את המים למזבח וה"ג לגבי המזבח למה לי דתקע הא תקע ליה בשעת נסוך המים ט' לתמיד של שחר בשעת נסכים היו שאין אומרים שיר אלא על היין וקשיא לי א"כ נפישן להו תקיעות דהא איכא הנך דתנן גבי זקיפת ערבה או שמא זקיפת ערבה בעת שמוליכין המים למזבח היא:
שאין ת"ל יתקעו - אלא ובני אהרן בחצוצרות:
הכל לפי המוספין תוקעין - מפרש ואזיל לה:
הוא תני לה - רבי אחא דתני לה הוא אמר לה:
לומר שתוקעין כו' - הוא היה מפרש לה דמאי הכל לפי המוספין דקאמרינן שתוקעין על כל מוסף ומוסף יום שיש בו שתי קדושות כגון שבת ויום טוב וצריך שני מוספין תוקעין לכל מוסף שאומרים למוסף שבת שיר של שבת ותוקעין תשע תקיעות לשלשה פרקים ולמוסף יו"ט שיר של יום טוב ותוקעין ט' תקיעות:
ואם איתא - דתוקעין על כל מוסף ליתני שבת שבתוך החג:
שאין תוקעין לפתיחת שערים בשבת - שאינה למצוה כתקיעות של קרבן דכתיבי בקרא ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם אבל הנך לסימנא נינהו שישמעו ויבאו למעמדם ולדוכנם ולא דחו שבת הלכך הדר הוי להו מ"ח:
מאן הא - דתריץ הכי:
דלא חש לקימחא - טוחן ומוציא סובין ואינו חושש כלומר מרבה דברים שאינם:
חדא דמתני' תנן בכל יום - היו שם אחת ועשרים ומני פתיחת שערים בהדייהו ואם אינם בשבת נמצא שפוחתין מאחת ועשרים:
ועוד אי נמי כי הדדי נינהו - כלומר אפי' לדבריו שאין תוקעין לפתיחת שערים בשבת והוו להו נמי בשבת שבתוך החג מ"ח כדהוו ארבעים ושמונה בע"ש שבתוך החג ליתני שבת שבתוך החג דהא הוה ליה למיתני ולמישבק ע"ש:

דהא שמעינן מינה תרתי שמעת מינה דרבי אליעזר בן יעקב - דאין תוקעין למעלה העשירית אלא על גבי המזבח כדקאמר להו ואזיל ושמעינן מיניה דרבי אחא דתוקעין על כל מוסף דאילו שלשה להבדיל וג' להבטיל אשמעינן ברישא ואמאי שבקה ותנא ע"ש ולא אשמעינן מילתא חדתא אלא דרבי אליעזר בן יעקב לחודא:

לפי שאין תוקעין למילוי המים בשבת - שכבר נתמלאו מערב שבת כדתנן בפרק לולב וערבה (לעיל דף מח:) אלא שהיה ממלא מערב שבת:

ובצרי להו טובא - כל הנוספות בחג דשער עליון ותחתון ושער המים ולגבי מזבח ובצרי להו נמי דלהבטיל ולהבדיל דערב שבת ואיכא טובא:

וליתני ר"ה כו' - לרבי אחא מותבינן אם איתא דתוקעין לכל מוסף ליתני ר"ה שחל להיות בשבת היו שם מ"ח כ"א שבכל יום וכ"ז של שלשה מוספין:

כדרבי אליעזר בן יעקב - דמני להו ולא חשיב דלמעלה העשירית:

ערב הפסח - שיש בשחיטת פסח כ"ז תקיעות שהפסח נשחט בג' כתות כת אחר כת כדאמר בתמיד נשחט (פסחים דף סד.) וכל כת קוראה את ההלל ג' פעמים שהיו פסחיהם מרובין והיו טעונין הלל בשחיטתם ולא היו מספיקין לשחוט פסחם כל כת וכת עד שיקראוהו שלש פעמים ואף על גב דתנן התם אע"פ שלא שילשו מימיהן היינו לא גמרו פעם שלישית כולו אבל מיהו אין כת שלא היתה גומרתו שתי פעמים ומתחלת בו פעם שלישית ואין חסר מן התקיעות כלום שבתחילת קריאתו תוקעין וכל קריאה ג' תקיעות:

דף נד:

לא הגיעה לאהבתי - של קריאה ראשונה ואין בה אלא ג' תקיעות מפני שעמה מועטין שבשתי כתות הראשונות נתמלאה העזרה לכל כת ונשאר כת שלישית במעט ולא היה שחיטת פסחיהן מארכת בכדי קריאת שלש הללות:

והאמרת רישא דלא כרבי יהודה - דאי ר' יהודה תקיעה ותרועה ותקיעה בחדא מני להו:

סבר לה כוותיה בחדא - בערב הפסח ופליג עליה במנין התקיעות:

ואלא - הואיל ואיכא לאוקמה כרבי יהודה מאי שייר דהאי שייר:

ערב הפסח שחל להיות בערב שבת דאפיק שית - מתקיעות כת שלישית כר' יהודה:

ועייל שית - דכל ערב שבת דהבטלה והבדלה:

ולא מוסיפין על מ"ח ולא - בתמיהה גרסינן ליה:

דאי לרבי יהודה חמשין וחדא - כ"א שבכל יום ותשעה דמוספין הרי שלשים ושמונה עשרה דשתי כתות ושלשה דכת שלישית הרי חמשין וחדא:

זימנין דלא משכחת לה - שיהו בו תקיעות דמילוי המים דמתני':
והיכי דמי כגון שחל יו"ט הראשון בערב שבת - דשמחת בית השואבה לא דחיא יום טוב כדתנן מוצאי יו"ט כו' וכי מטי תו ערב שבת הוה ליה שמיני עצרת:
מידחא דחינן ליה - ועבדינן ליה אלול מעובר כי היכי דליקלע ראש השנה בשבת:
מ"ט כו' בחד בשבא - וחיישינן משום ירקייא ומשום מתייא כדאיתא בראש השנה (דף כ.):
והתנן - פרק אלו קשרים:
חלבי שבת - של תמיד של בין הערבים קריבין ביום הכפורים שחל במוצאי שבת אלמא חייל יוה"כ במוצאי שבת:
ואמר ר' זירא - התם באלו קשרים:
כי הוינן בבבל הוה אמרי הא דתניא יוה"כ שחל להיות בע"ש לא היו תוקעין - להבטיל ולהבדיל משום דיום הכפורים נמי לאו מלאכה עביד:
ובמוצאי שבת - ואם חל יוה"כ להיות במוצאי שבת:
לא היו מבדילין - על הכוס בין קודש לקודש כדרך שמבדילין משבת ליו"ט דהתם הוא שהיוצא חמור והנכנס קל אבל כאן הנכנס חמור כיוצא לענין כל איסור מלאכה והוה אמרינן דברי הכל היא בין לרבי ישמעאל בין לר"ע דפליגי גבי חלבי שבת קריבין ביוה"כ מיתוקמה:
כי סליקית להתם אשכחתיה לרבי יהודה בריה דר' שמעון בן פזי דיתיב וקאמר ר"ע היא - והתם מפרש למילתיה מיהו שמעינן נמי מברייתא דחל יוה"כ במוצאי שבת:
הא רבנן הא אחרים - מתני' רבנן דפליגי אדאחרים ואמרי מעברין החדש לצורך הלכך ר"ה בערב שבת לא מיקלע דדחינן ליה והנך מתניתין דאמרי מיקלע ולא אמרינן דחינן אחרים היא דאמרי אין מעברין את החדש לצורך:
אלא ארבעה ימים בלבד - אם זה באחד בשבת יחול לשנה הבאה בחמישי בשבת דהיינו ארבעה ימים וזה הסדר לפי מולד לבנה הוא שבין מולד למולד עשרים ותשעה יום ומחצה לשני מולדות חמשים ותשעה נמצא כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר ואחרים סבירא להו דאין מעברין ואין מחסרין שום חודש לצורך אלא קובעים ראשי חדשים אחד מלא ואחד חסר לעולם נמצא בין פסח לפסח ד' ימים ששה מלאים וששה חסרים שלש מאות וחמשים וארבעה ימים הן שלש מאות וחמשים ימים חמשים שבועות נמצאו ד' יתירים בין קביעת שנה זו לקביעת שנה הבאה:

ואם היתה שנה מעוברת חמשה - דקסבר חדש העיבור לעולם חסר עשרים ושמונה ימים שלו ארבעה שבועות נמצא יום אחד יתר תנהו על ארבעה ימים שבשנה פשוטה הרי חמשה:

מיתיבי - לרבי אחא דאמר תוקעין על כל מוסף ומוסף:

לידע שהוקבע ראש חדש בזמנו - האי חשיבותא עבדינן ליה להיכרא שיכירו דפשיטא להו לב"ד שקידשוהו כהלכתו ולא יגמגם לב אדם עליו דרוב בני אדם לא ראו חידוש הלבנה:

חלבי התמיד - ה"ה לכל אבריו דכל אברי עולה קרי חלבי:

ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח - ששה כהנים הזוכים בהולכת אברים כדאמרינן בסדר יומא (דף כז.) מסדרין אותו בתחתיתו של כבש מחציו ולמטה במזרחו של כבש עד שיבא המעלה ומקטירן מן הכבש ולמזבח וזה היה סימן שהן של תמיד שפעמים היו מתעכבין אברי תמיד עד המוסף והיה צריך היכר שלא יקטירו למוספין קודם לעולת התמיד דהא מפקינן מקרא שאין שום קרבן קודם על המערכה לתמיד של שחר הלכך היה צריך היכר:

ושל מוספין - ניתנין כנגדו במערבו של כבש שהכבש רחבו שש עשרה אמה מן המזרח למערב ואורכו ל"ב מן הצפון לדרום:

ושל ראשי חדשים - אברים של מוספי ראשי חדשים נתנין היו בכבש סמוך לכרכוב המזבח למטה הימנו מעט דהיינו בחצי העליון של כבש שכל הכבש אורכו שלשים ושתים ואינו משפע ועולה אלא תשע אמות השש אמות מן הארץ לסובב והשלש מן הסובב ולמעלה נמצאו שני שלישי אורך הכבש מן הארץ לסובב:

דף נה.

וא"ר יוחנן - לכך סודרין אותן למעלה משאר אברים להראות שהן חשובין ולהודיע שהוקבע החדש בזמנו:

יכול כשם שתוקעין - על מוסף של ר"ח בפני עצמו כשחל בחול ועל מוסף שבת בפני עצמה כשהיא לבדה:

כך תוקעין על כל מוסף ומוסף - כשחלו להיות יחד:

ת"ל ובראשי חדשיכם - גבי תקיעות כתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם וגו':

הוקשו כל החדשים כולן - לענין תקיעות שתקיעותיהן שוות:

שני ראשים - ר"ח ור"ה וקרייה רחמנא חדשכם חסר כתיב לענין תקיעות:

בחולו של מועד - דסוכות:
מה היו אומרים - בשיר המוספין:
בראשון - ביום ראשון דחוש"מ:
אומרים הבו לה' וגו' - כל המזמור על שם שהיום תחלת שמחת בית השואבה דהיינו כבוד ועוז ובאותו מזמור קול ה' על המים על שם ניסוך המים:
ולרשע אמר כו' - וכל המזמור דברי כבושין הן לנאספים לעזרה למצות החג ושמחים שמחת החג ומוכיחם מה לך לספר חקי כלומר למה לך לבא לבית זה עם שאר עמי אם אינך חוזר בתשובה ובאותו מזמור כתיב זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך על שחג הסוכות זמן בל תאחר הוא לשלש רגלים כסדרן וסוף המזמור זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו וגו':
מי יקום לי עם מרעים - ובינו בוערים במזמור אחד הם ובינו בוערים מוקדם ומי יקום לי מאוחר והם מקדימין את המאוחר ונראה בעיני מפני שפרשת מי יקום לי מדברת על צרותן שהיו משועבדין בבית שני תחת מלכי פרס ומלכי יון ומלכי רומי ואף על פי כן אינן נמנעים מלשמוח שמחת מלכם ומתפללים מי יקום לנו להצילנו מן המרעים האלה לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי אם אמרתי מטה רגלי וגו' שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו כלומר אף לפי צרותינו אין אנו נמנעין מלבא להשתעשע בתנחומיך וכו' עד סוף המזמור ולמחר בינו בוערים בעם מפני שעכשיו זמן מתנות עניים שהוא זמן אסיף זמן לקט שכחה ופאה ומעשר עני וכשמגיעין ימים האחרונים שהן קרובים לפרוש ולשוב לבתיהם קורין לפניהן להוכיחם שיעשרו כראוי ואע"פ שהמעשרות בצנעה ולא יאמרו מי רואנו ומי יודענו לכך אומר בינו בוערים בעם שאומרים בלבם מי יגיד מעשינו הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט היוסר גוים הלא יוכיח וגו' עד מי יקום לי:
הסירותי מסבל שכמו - דברי תנחומין הן אם תזכו בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה כו' על המים שנידונין עליהם בחג לפי מה שאני בוחנך אפסוק לך על שם שמתפללין על הגשמים וצריכים להם וכתיב במזמור זה אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו שאשלח לכם ברכה וסוף המזמור ויאכילהו מחלב חטה וגו':
ימוטו כל מוסדי ארץ - במזמור אלהים נצב בעדת אל ואומרים כל המזמור על שם שכתוב בו עני ורש הצדיקו אלו מעשרות שכך הוא נדרש בחולין צדק משלך ותן לו בפרק הזרוע (חולין דף קלד.) לא ידעו ולא יבינו ומי שאינו נותן לבו להבין לכך בחשכה יתהלכו זו

מיתה כדתנן (אבות פ"ה מ"ט) בארבעה פרקים הדבר מתרבה כו' במוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים וגורם קללה לעולם ורעבון שימוטו כל אפסי ארץ:

ואם חל שבת באחד מהן - ידחו שיר המועד מלפני שיר שבת:

ימוטו ידחה - שהוא שיר אחרון ונדחה מפני שאמרו באחד בשבת שיר שהיה ראוי לומר אתמול שאין מדלגין סדר השיר ובשני שיר של אחד בשבת נמצא האחרון נדחה:

הומהב"י - סימן סדר הפרשיות הוא ומחליף להקדים הסירותי לבינו בוערים בעם:

וסימנך - שלא תטעה איזה סימן של רב ספרא:

אמבוהא דספרי - גדודי אנשים ונשים רגילים להלך במבוי של מלמדי תינוקות שהתינוקות ואבותיהם ואמותיהם מצויין אצלם אף כאן מי ששמו ספרא היה סימנו הומבה"י שדומה לתיבת אמבוהא:

תיובתא דרבי אחא - דאמר תוקעין על כל מוסף אלמא דאמר לכל אחד שירו והכא קתני ימוטו ידחה אלמא לא אמרו בשבת של חול המועד אלא שיר של שבת:

אמר רבינא לומר שמאריך בתקיעות - ברייתא קתני סתמא הכל לפי המוספין תוקעין ור' אחא פירשה שתוקעין על כל מוסף ולא ה"ל לפרושי הכי דודאי אין אומר אלא שיר אחד ואין כאן אלא תשע תקיעות לשלשה פרקי השיר ובריייתא קמ"ל שמאריך במשך התקיעות כשיש שני מוספין ואומרין השיר לאחר שקרבו נסכי שניהם:

שמרבה בתוקעין - שמוסיפין חצוצרות ותוקעין יחד וכולהו חד מיחשבי דתנן בערכין (דף יג.) אין פוחתין משתי חצוצרות ומתשע כנורות ומוסיפין עד לעולם:

אנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן - משום דאיירי בשתי פרשיות המאורעות ליום דדחינן חדא מינה קבעי לה ואנן דמיבעי לן למימר בצלותא דמוספין את מוספי היום וקרבנות החג אינן שוין שהפרים מתמעטין והולכין ואית לן תרי יומי י"ט מספיקא ולא מצינו למימר בי"ט שני פרשת וביום השני דא"כ עבדינן ליה חול ומיבעי לן למימר ביה ובחמשה עשר יום כיומא קמא היכי עבדינן בראשון של חול המועד ובשאר הימים מי אמרינן ביומא קמא וביום השני דה"ל למימר מאתמול וכן כסדר ונמצא שביום השביעי של ערבה נאמר וביום הששי ועל כרחך למחר שהוא יו"ט לא מצית למימר וביום השביעי דאם כן עבדת ליה חול ונמצא שביעי נדחה או דלמא יומא קמא אמרינן וביום השלישי ושני נדחה ממקומו מפני שהוא ספק ידחה לגמרי:

ימוטו ידחה - שהוא אחרון אלמא פרשה שנדחה היום אומרים אותה למחר ואחרונה נעקרת:

אתקין אמימר דמדלגי דלוגי - ונמצאו כולן עומדין אומרין ביום ראשון של חול המועד ביום השני וביום השלישי ספק שני ספק שלישי ולמחר אומרים ביום השלישי וביום הרביעי ובשלישי דחול המועד ביום הרביעי וביום החמישי וברביעי ביום החמישי וביום הששי ובחמישי דחול המועד שהוא הושענא רבא אומרים ביום הששי וביום השביעי כספיקו והיינו דלוגי שאומרים היום מה שאמרו אתמול כדאמרינן (מגילה דף כב.) גבי ר"ח רב אמר דולג שאומר השני אחד מן הפסוקים שאמר ראשון וכי היכי דאתקין אמימר לענין תפלה עבדינן נמי לענין קוראי התורה שהרביעי הקורא שהוא מוסף בחולו של המועד יותר משאר ימים וניכר שהוא בא לכבוד היום הוא קורא את ספיקי היום כמו ששליח צבור אומרן ואם שבת הוא קוראן המפטיר והשלשה שקורין תחילה אין מקפידין על קריאתם יקראו מה שירצו ומכל מקום כך היו נוהגין רבותי שני ראשונים קוראים שנים ספיקי היום והשלישי בפרשת יום המחרת שאינה מספיקות היום כלל והרביעי חוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים:

דף נה:

מתני' יו"ט הראשון של חג כו' - וכל המשמרות עולות לרגל ושש עשרה מהם מקריבין שש עשרה בהמות הללו:

נשתיירו כו' - דכל המשמרות זוכות בחובות הבאות מחמת הרגל ברגל ואין משמר של אותה שבת יכולה לעכב עליהן כדאמרינן בגמרא:

יום הראשון - שהיו שמונה משמרות לי"ד כבשים ששה משמרות מן השמונה היו מקריבין שני כבשים כל אחת מהן הרי שנים עשר כבשים:

והשאר - שנים הנותרות מקריבות אחד אחד:

בשני - שנתמעט אחד מן הפרים ונשתיירו תשעה משמרות לי"ד כבשים:

חמשה מהם מקריבים שנים שנים - הרי עשרה:

והשאר - ארבעה הנותרות מקריבות כל אחד כבש אחד:

בשלישי - שנתמעט עוד אחד מן הפרים ונשארו עשרה משמרות לי"ד כבשים:

ארבעה מקריבין שנים שנים - דהוו להו שמונה:

והשאר אחד אחד - ששה כבשים לששה משמרות:

בשביעי כולן שוין - כל המשמרות המקריבות כבשים שוות שכל אחת מקרבת אחד שהרי אינם אלא שבעה פרים ואילים שנים ושעיר אחד לעשרה משמרות נשתיירו י"ד כבשים לי"ד משמרות:

בשמיני חוזרים לפייס כברגלים - פר אחד ואיל אחד ושבעה כבשים הקריבים בשמיני אין קריבים כסדר קרבנות החג שקרבו לפי סדר משמרות כדבעינן לפרושי במסקנא אלא כל המשמרות באות ומפיסות עליהן כמו שמפיסין בשאר רגלים שאין קרבנותיהן מרובין להקריבן לפי הסדר ולהשוות בהן כל המשמרות אף בשמיני כולן מפייסין והזוכה בפייס מקריבו ובסדר יומא (דף כב.) מפרש היאך מפיסין:

אמרו מי שהיה מקריב היום פרים לא היה מקריב למחר - פרים שאין המשמרות שהקריבו כבשים אתמול מניחים אותם אלא חוזרין חלילה ונמצאו כולן שונות ומשלשות בפרים חוץ משתים ששונות ואין משלשות כיצד ביום הראשון היו י"ג פרים והקריבו י"ג משמרות כדרך שסדרום בדברי הימים (א כד) יהויריב ראשון ואחריו ידעיה חרים כו' כולן כמות שהן סדורים נשתיירו עשתי עשרה אחרונות לאילים ולכבשים למחרת היו שנים עשר פרים ומקריבין אותן הנך י"א משמרות וחוזר יהויריב ומקריב אחד נמצא ששנה יהויריב לבדו בשלישי היו אחד עשר פרים והקריבום י"א משמרות שאחרי יהויריב נמצא ששנו י"ב משמרות ברביעי היו עשרה פרים והקריבום עשרה משמרות שלאחריהם הרי ששנו נמצאו כ"ב משמרות שונות בחמישי תשעה פרים שתי משמרות האחרונות הקריבו שנים מהן וחזר יהויריב ושש משמרות שלאחריו והקריבו שבעה הרי ששילשו שבעה משמרות בששי שמונה פרים והקריבום השמונה שלאחריהם הרי ט"ו משמרות ששילשו בשביעי שבעה פרים לשבעה משמרות נמצאו כולן משלשות חוץ משתים האחרונות:

גמ' לימא מתניתין - דקתני בשמיני חוזרים לפייס כברגלים וקא סלקא דעתיה דכל המשמרות באות ומפיסות רבי היא ולא רבנן:

בתחילה מפיסין עליו - כל המשמרות כאילו הוא תחילת קרבנות ולא אמרינן ליקרבו חד מהנך שלא שישלו:

לאו אפוסי בעי - בין שתיהן איזה מהן תזכה בו ודלמא ההוא פייס דקאמר מתני' בין שתיהן היה דהא לא תנן ביה בתחילה:

מאי קמ"ל - וכי מניינא אתא לאגמרינן שכן עולה החשבון כשחוזרין חלילה:

ומשני קמ"ל מאי דאשמועינן נמי תנא דמתניתין מי שהיה מקריב פרים היום כו':

שבעים פרים - פרי החג שבעים הם חוץ משל שמיני כנגד שבעים אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שנידונין בחג על המים:

פר יחידי - של שמיני:

שאהנה ממך - אין לי הנייה וקורת רוח בשל אלו אלא בשלך:

מתני' בג' פרקים - בשלשה רגלים:
באימורי רגלים - בעורות של עולות ובחזה ושוק של שלמי חגיגה הבאות מחמת הרגל ובגמרא מפרש מאי לשון אימורים דקתני:
ובחילוק לחם הפנים - אם אירעה שבת ברגל שבשבת מסלקין אותו ומסדרין לחם אחר תחתיו כדכתיב (ויקרא כד) ביום השבת יערכנו:
ובעצרת - כשאירע בשבת ויש בו חילוק חמץ דשתי הלחם וחילוק לחם הפנים שהוא מצה כדאמרינן בכל המנחות באות מצה (מנחות דף נב:):
אומר לו - לכל אחד כשנותנין לו חלקו הילך מצה וכשנותנין לו בשתי הלחם אומרים לו הילך חמץ לפי שאין חולקים קרבן כנגד קרבן אלא מכל אחד חלקו כדקיימא לן בקידושין (דף נג.) ובמנחות (דף עג.) מלכל בני אהרן תהיה ולפיכך מודיעים אותו:
משמר שזמנו קבוע - שהיה משמש בשבת זו שהרגל חל בתוכה:
מקריב תמידין - שהרי אינם בשביל הרגל:
ונדרים ונדבות - שנדבו ונדרו כל השנה ומקריבין אותם עכשיו אין שאר המשמרות זוכין בהם שאין זוכין אלא חובות שמחמת הרגל:
והוא מקריב את הכל - בגמרא מפרש לאתויי מאי:
גמ' אימורין דגבוה נינהו - ומאי שוות איכא:
במה שאמור ברגלים - בחילוק קרבנות האמורים ברגל הראויין להתחלק כגון חזה ושוק של שלמי חגיגה של כל יחיד ויחיד ועורות של עולות ראייה ומוספי צבור ושעירי חטאות:
ובא בכל אות נפשו ושרת ככל אחיו - שאין המשמר מעכב עליו וכיון דזוכה בעבודתו זוכה באכילתו דכתיב (ויקרא ז':ט') לכהן המקריב אותה לו תהיה ובכ"ד מקומות נקראו כהנים לויים:
ת"ל מאחד שעריך - רישיה דקרא וכי יבא הלוי מאחד שעריך ודריש ליה הכי כמו באחד שעריך כשכל ישראל נכנסין בשער אחד כלומר בעיר אחת:
מנין שכל המשמרות שוות - ברגל בחילוק לחם הפנים:

דף נו.

תלמוד לומר חלק כחלק - בתריה דההוא קרא דלעיל כתיב דאוקמא ברגל:
חלק אכילה - שוה בכולן כחילוק עבודה דאתרבי לעיל מובא בכל אות נפשו ושרת:
ומאי אכילה - איצטריך לאשמועינן:
אילימא אכילה דקרבנות - דשעירי חטאות וחזה ושוק:

מהתם נפקא לכהן המקריב אותה וגו' - מי שעובדה אוכלה וכיון דאתרבי לעבודה פשיטא דמיכל נמי אכלי:

אלא לחם הפנים - איצטריך לרבויי שאין בו שום עבודת לחם שכבר נעשית עבודתו משבת שעברה:

יכול אף חובות הבאות שלא מחמת הרגל ברגל - יהו זוכין בעבודתן ויחלוקו:

ת"ל לבד ממכריו - חוץ ממה שמכרו אבות זה לזה:

ומה מכרו אבות זה לזה - כלומר שהתנו ביניהם שיהו משמשין כל אחד בשבתו קבוע:

אני בשבתי ואתה בשבתך - ונדרים ונדבות וקרבנות צבור דאיתנהו בשאר ימות השנה והרי הן למשמר המשמש ליתנהו בכלל הרגל שלא יהו שוין בהן אלא למשמר שבאותו שבוע יהו כבשאר ימות השנה הלכך על כרחך לא אתרבו מחלק כחלק יאכלו אלא ממשמעותיה דקרא דבר שאין בו אלא אכילה והיינו לחם הפנים דאכילה אית ביה אבל עבודה לית ביה:

סוכה ואח"כ זמן - מי שלא בירך שהחיינו בעשייתה שהיתה עשוייה ועומדת ותניא בפרק לולב וערבה (לעיל דף מו.) כשנכנס לישב מברך שתים סוכה וזמן ואמר רב סוכה לימא ברישא והדר זמן:

זמן תדיר - שנוהג בכל הרגלים:

דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה - דברים שנחלקו בהלכות סעודה:

מברך על היום - כשמקדש בערבי שבתות קדוש היום תחילה ואחר כך ברכת היין:

שהיום גורם ליין שיבא - שאם לא מפני קידוש לא היה נזקק לכוס לפני סעודה:

וכבר קדש היום - כלומר ועוד טעם אחר שקדש היום מאליו משחשיכה ועדיין יין לא בא לפניו:

שהיין גורם לקידוש שתאמר - שאם לא היה לו יין לא היה מקדש בכדי והוא הדין נמי למקדש על הפת מקדים ברכת הפת מהאי טעמא שהפת במקום יין:

לימא רב - דאמר חובת היום עדיפא מתדיר דאמר כבית שמאי:

ורבה כב"ה - דאמרי תדיר עדיף:

אלא שהיין גורם כו' - אי לאו דהאי טעמא נמי איכא משום תדיר לא הוו מקדמו ליה דחובת היום עדיפא:

אי לאו סוכה - אי לאו ישיבת סוכה מי לא אמרינן זמן כגון הולכי דרכים דפטורין מן הסוכה אומרין זמן בשביל המועד כמו בשאר רגלים:

דחמץ עיקר - שהיא חובה ליום:

ומצה טפל - שהוא של שבת שעברה וקתני דפלגי מצה ברישא אלמא תדיר עדיף:

פר העלם דבר של צבור - אם אירע בהן ברגל שעברו עבירה בהוראת ב"ד:
קייץ המזבח - כשהוא בטל שכלתה הקטרת תמיד ואין מביא נדר ונדבה היו שופרות שם שנותנין בהם מעות כל מותרות השנויין בהש"ס בכל מקום וכל מקום שאמרו ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה ומהן לוקחין עולות לקייץ המזבח ולשון קייץ כאדם האוכל תאנים בקינוח סעודה:
מתני' בין מלפניה בין מלאחריה - מפרש בגמרא שחל יום טוב לאחריה דלא הוי ליה שבת שבתוך החג ואפילו הכי הואיל וצריכין להקדים ביאתן מע"ש בשביל יו"ט שהרי בשבת לא יוכלו לבא חולקין בלחם הפנים וכן אם חל שמיני לפניה בע"ש אע"פ שאין השבת בתוך החג חולקין בו הואיל ולא יוכלו ללכת:
חל יום אחד להפסיק בינתים - כגון שחל יו"ט ראשון בשני בשבת שהיו יכולין לבא באחד בשבת והם קדמו ובאו מע"ש או שחל יום טוב האחרון בחמישי בשבת שהיו יכולין ליל מערב שבת ונתעכבו שם בשבת כל המשמרות שנתעכבו אין נוטלין אלא שתי חלות ומשמר שזמנו קבוע נוטל עשר וחולקין אותן בין משמר הנכנס למשמר היוצא כדרך כל שבתות השנה:
הנכנס נוטל שבע - מפרש בגמרא שהמשמרות מתחלפות בשבת זו עובדת שחרית וזו עובדת ערבית כדאמרינן בגמרא בברייתא:
הנכנסין חולקין ביניהם בצפון - את המגיע לחלקן כדאמרינן בגמרא כדי שיראו הנכנסין שהצפון עיקר שהרי קבעו הכתוב לשחיטת קדשי קדשים:
והיוצאים חולקים בדרום - כדי שיראו שהן יוצאין והולכין להם לפיכך שינו מקומן אצל רוח שאינו עיקר:
בילגה - שם המשמרה:
לעולם חולקת בדרום - ואפי' כשהיא נכנסת קנס הוא שקנסוה כדמפרש בגמרא:
וטבעתה קבועה - כ"ד טבעות היו בעזרה במקום בית המטבחים כנגד עשרים וארבע משמרות והיו נתונות באבני רצפה והטבעת פתוחה מצד אחד והופכה למעלה ומכניס צואר הבהמה לתוכה וחוזר והופך פתחה לתוך הרצפה וטבעת של בילגה קבועה ואינה נהפכת כדי שתשתמש בשל אחרים וגנאי הוא לה:
וחלונה סתומה - חלונות היו בבית החליפות בעובי כותלי התאים שבצפונו של היכל ששם גונזין את סכיניהן כדתנן במסכת מדות (פ"ד משנה ז) וסתמו חלונה של בילגה:

דף נו:

גמ' והני תרתי מאי עבידתייהו - אדר' יהודה קאי דאמר הנכנס נוטל שבע:

בשכר הגפת דלתות - שמשמר הנכנס מגיף הדלתות ערבית שפתח אותן משמר היוצא:
ונימא ליה - יוצא לנכנס:
דל בדל - הסר חוק זה מכאן בשביל שיסירוהו אצלך אם תטול עכשיו שבע יטול לשבת הבאה משמר הנכנס שבע ואתה טול עתה בשוה כדי שתטול גם אתה לשבת הבאה בשוה דל הסר כמו דל רגלים (ר"ה דף ז:) וכדגרסינן בריש מסכת (דף ב.) דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה דל דפנות ליכא צל סוכה דל מעשר בהמה (ר"ה דף ז:):
בוצינא טבא מקרא - משל הדיוט הוא האומר לחבירו דלעת קטנה אני נותן לך במחובר אם תרצה לתולשה עכשיו תלוש ואם תרצה להניחה עד שתיגדל ותיעשה קרא הניחה ותגדל טוב לו ליטלה מיד שמא לאחר זמן יתחרט בו זה או שמא לא יצטרך זה לזה ה"נ גבי משמרות מי שראוי ליטול עכשיו לא ימתין לשבת הבאה:
ובמוספין חולקין - כי היכי דפלגי בלחם הפנים משמר הנכנס והיוצא פלגי נמי בעורות המוספין של כל שבת:
ובזיכין - מסלקין ומסדרין לחם הפנים ומקטירין שני בזיכי לבונה שסילקו מעל השלחן והן מתירין את הלחם באכילה כדכתיב והיה ללחם לאזכרה:
האי תנא לא איירי בחלוקה כלל - ואם תאמר מאחר שהמשמר היוצא עושה המוספין היאך יחלקו בהם משמר הנכנס אינהו נמי מהפכי בהו בצינורא על המזבח כל היום לאחר שיצא משמר היוצא ומתניתין דאיירי בחלוקה ולא תנא חלוקה דמוספין היינו טעמא דלא אותביה דאיכא למימר תנא דמתניתין איידי דאיירי בלחם הפנים דרגלים הוא איירי בלחם דשאר ימות השנה ואגב גררא בעלמא נסב חלוקה בשארי שבתות:
נכנסין - לעזרה:
כדי שיראו נכנסין - טעמא דמתניתין קא מפרש וגמרא היא:
מרים בת בילגא - ממשמר בילגה היתה וכן שמה:
כשנכנסו יוונים להיכל - בימי מתתיהו בן יוחנן:
לוקוס - הוא זאב בלשון יווני:
וכששמעו חכמים בדבר - לאחר שגברה יד בית חשמונאי:
סתמו חלונה - של משמרה ולקמן פריך ומשום דידה קנסינן לכולה משמרה:
משמרתו של בילגה שוהה לבא - כשהגיע שבת שלה לא היו באים ומוכחא מילתא שאין העבודה חביבה עליה:
ונכנס ישבב אחיו - סדר משמרות בילגה אחר ישבב וכשישבב יוצא בילגה נכנס וכששהה משמרת בילגה לבא עיכבן ישבב במשמרתו ולא יצא לפיכך קנסוה:
ואע"פ שכל שכיני הרשעים לא נשתכרו - דאוי לרשע אוי לשכינו:

שכיני בילגה נשתכרו - היינו ישבב:
שבילגה לעולם חולקת בדרום - ואפי' בכניסתו וישבב לעולם בצפון אף ביציאתו שהרי בילגה נכנס אחריו ושבח הוא להם לחולקי צפון:
משום ברתיה קנסינן ליה לדידיה - כלומר אפי' לאבוה מי הוה לן למיקנסיה:
שותא דינוקא בשוקא דאבוה או דאימיה - משל הדיוט הוא מה שהתינוק מדבר בשוק מאביו או מאמו שמע אף (זה) אם לא שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה לא אמרה כן שותא דיבור כמו לא תיפוק לכו שותא (ב"ב דף לט.) ובקדושין (דף ע.) שותא דמר לא ידענא:
אוי לרשע ואוי לשכינו - בתורת כהנים תניא וחלצו את האבנים נגע באבן שבמקצוע שניהן חולצין ואע"פ שהנגע לא נראה אלא בביתו של זה מחמת שהיתה עינו צרה בכליו חבירו לקה בשבילו מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכינו וממילא טוב לצדיק טוב לשכינו דמדה טובה מרובה: